

T A R T A L O M

▶	3	BANNER ZOLTÁN	
		Ádám öröksége, önarckép fákkal	versek
▶	6	ZALÁN TIBOR	
		Pályaudvar, Fekete por, Zsák krumplic, Kik maguk, A korláton, Rettenetes tűk, Bocsánatkérő. Részegen	versek
▶	10	HALMAI TAMÁS	
		Rilke angyalai, Függőkert, Ívek, egyenesek	versek
▶	12	EGRESSY ZOLTÁN	
		Legyen akkor, ahogy te akarod	novella
▶	15	MURÁNYI ZITA	
		csöves, tangó, csoda	versek
▶	17	KARKÓ ÁDÁM	
		Határközeli sztyeppén, Nesztelen, Csöndben jöttek	versek
▶	19	TAIZS GERGŐ	
		Lázár álma, Ikarosz álma, Lót feleségének álma	versek
▶	21	JENEI GYULA	
		Légszomj 2. – Jegyzetversek járvány idején	
▶	23	KÁLI ISTVÁN	
		Túrókuktél	novella
▶	29	CSILLAG TAMÁS	
		A lassulás oka, Párából csészéalj, Ebbe a kórterembe visszajött a nyár	versek
▶	32	BOTH BALÁZS	
		Japán selyemkép, Úton	versek
▶	34	OZSVÁTH ZSUZSA	
		Ima, Száraz, Egy némajáték elbeszélése	versek
▶	36	MINDÁK DÁNIEL	
		A bolygó kapitánya, B12	novellák
▶	40	PAPP ATTILA	
		Négyen vagyunk	vers
▶	42	LAJTOS NÓRA	
		Sylvia Plath lírai jegyzetei	versek
▶	44	MOGYORÓSI LÁSZLÓ	
		Athéné, Tincs, Tea	versek

PAPÍRHAJÓ

▶	47	ZSILLE GÁBOR	
		Rendőrségi közlemény, Kirándulós kérdések, Aki mindent félreért	versek
▶	50	CSIPPÁN PÉTER	
		Pincemély	regényrészlet
▶	53	SZEPESI DÓRA	
		Kalandok az Óperencián – és azon is túl – Beszélgetés Kiss Noémivel	
▶	56	LOVÁSZ ANDREA	
		„Matatni szeretek, álmodok / egész kipusztulásig” – Esterházy Miklós: Az Öreghegy meséi	kritika

MŰHELY

- ▶ 59 **KELEMEN ZOLTÁN**
Magas iskola. Szolláth Dávid Mészöly Miklós-monográfiájáról tanulmány
- ▶ 68 **PÁL-LUKÁCS ZSÓFIA**
Utak, nem művek? – Magyar irodalmi művek 1956–2016 kritika

*

- ▶ 71 **CSERBA JÚLIA**
Hitt abban, hogy az elgépiesedő világot egy új, költői világ fogja felváltani...
Sigismund Kolos-Vary művészete tanulmány
- ▶ 78 **RÁDI SÁNDOR**
A szivárvány zöldje. Sigismund Kolos-Vary bábszínháza tanulmány
- ▶ 84 **GYARMATI GABRIELLA**
A halk szavú véleményvezér. Sigismund Kolos-Vary festménye
Békéscsabán tanulmány

SZÍNHÁZ

- ▶ 87 **ZALÁN TIBOR**
Miska. Álomjáték-etűdök Schéner festő motívumaira dráma

FIGYELŐ

- ▶ 101 **DÁVID PÉTER**
„Én olvasom a könyvet vagy a könyv olvassa vissza rám a múltam” –
Zalán Tibor: A lovak reggelije kritika
- ▶ 105 **SMID RÓBERT**
Az utolsó gasztrohumanista a kontinensen – Farkas Wellmann Endre:
Hannibal Lecter levelei Clarice Starling ügynökhöz kritika
- ▶ 108 **VOJNICS-ROGICS RÉKA**
„Egy egészen más világ tárult fel” – útikalauz Vöröskéry Dóra novella-univer-
zumához – Vöröskéry Dóra: A pozitív egész számok jelentéktelenségéről kritika
- ▶ 111 **LENGYEL-RHEINFUSS PÉTER**
A király is volt ember – Benedek Szabolcs: Király! A magyar uralkodók
véresen komoly históriája kritika
- ▶ 114 **BARÁTH TIBOR**
A „bizonytalanság új kora” – Horváth Márk: Az antropocén. Az ökológiai
válság és a posztantropocentrikus természeti kulturális viszonyok kritika

Adam öröksége

Nem azt élem, ami történik,
amit dítetem – az történi-
ha a költő elhagyta önmagát
sohasem érme fel az égig.

Virrad bennem a Virradat,
alkonyodik az Alkony
a Nap és a Hold között
a csillagokon alszom.

Akik elmentek – én vagyok,
újzülőkben a lélek
mert Joten így teremtet
hogy örökké

Zoltán Banner

Ádám öröksége

Nem azt élem, ami történik,
amit átéltem – az történik.
Ha a költő elhagyná önmagát,
sohasem érne fel az égig.

Virrad bennem a Virradat,
alkonyodik az Alkony,
a Nap és a Hold között
csillagokon alszom.

Akik elmentek – én vagyok
újszülöttekben a lélek,
mert Isten úgy teremtett,
hogy örökké éljek.

önarckép fákkal

a körben
a négyzetben
a háromszögben
én állok középen
tologathatod a vonalzót
a mércét
a geometrikus személyesség
vagyis az érték
nem változik

azért vannak a tájak
a tárgyak az építészet
hogy Téged nézzenek
megvakulnának
Te nélkülöd

emlékezz önmagadra
ott állsz a vártán
mindig fehérben

az általános bealkonyulásban
ha senki sem marad ébren
őrizned kell a messzeséget

akiket átéltem
soha el nem hagynak
árván csak az marad
akit a szavak eltakarnak

örökké Felétek
örökké Tőletek
késhegyen kötélén
tengeren hegyélen
eggyé vált mozdulat
kőbe fába fényből
faragtalak

képernyőm homlokára
csapzott hajtincse
tapad a nyárnak
hulló leveleim
üzenik a fának
téli éjszakában
visszhangja vagyok
minden baltacsapásnak

Felezőszonettek

Pályaudvar

A pályaudvaron a szájában vitte ki a
restiből a pálinkát a férfinak induló
vonatához Később danolt és táncolt egyenes
úton akár a bolondok végig Zuhanását
senki sem látta Nem látta senki soha többé
A piac fölé nagy madarak szálltak Csőrükből
pálinka és vér csöpögött a bádogtetőkre

Pálinka és vér csöpögött a bádogtetőkre
csőrükből Nagy madarak szálltak a piac fölé
Nem látta senki őket Nem látta senki többé
Zuhant akár a bolondok az úton végig De
táncolt és danolt közben egyenes derékka A
pálinkát szájában vitte ki a férfinak a
vonathoz az induló restiből Nem volt aztán

Fekete por

A fürdőszobában még évekig ott maradt a
fekete por Beszivárgott a szemhéja alá
eltömte a pórusait szétrágta tüdejét
Még évekig fölriadt a félrevert szobában
A falról verejték pergette le a festéket
mikor meztelen háttal dőlt neki a hajnalnak
Odakint világít a dér Hajában az ezüst

Odabent világít a haja Dér és hajnali
ezüst benne Háttal dől a meztelen falnak A
festéket lepergeti a másik verejtéke
Még évekig félreverten riad a szobában

pedig a rohadt por a szemhéj alá csak később
 pórusait tüdejét nem tömi el még magány
 A fürdőszobában évekig sötét illatok

Zsák krumpli

A padról akár egy zsák krumpli Úgy fordult le hogy
 kezével nem fékezte a zuhanást Az arra
 szédelgő homelesssek éhesen figyelték merre
 gurulnak szét a holmijai Hosszú hajába
 vér keveredett és a hideg terasz kosza Még
 egy pálinkát kért neki Majd fölemelte és a
 mentőket kérte Keze szája remegett Nincs baj

Keze szája remegett Baj van ha pálinkát kért
 Mentőt inkább és közben a pálinkát emelte
 Kosz keveredett hosszú hajába és némi vér
 Holmijai elgurultak amerre homlessek
 figyelték éhesen az arra gurulót De nem
 fékezte kezével a zuhanást Akár egy zsák
 krumpli fordult le a padról Utána kapott sírt

Kik maguk

Nem értette mi történik körülötte Csak állt
 Túrte hogy a falhoz vágják és beleüvölsék
 az arcába a kurva anyádat hogy dögölne
 meg az ilyen mind a rohadt kibaszott gyilkosok
 Valakit kivittek és nem hozták vissza Hanyatt
 esett mikor kicsapódott a szekrényajtó Hol
 találunk törülközőt Kik maguk Mit akarnak

Kik maguk és mit akarnak Beszélj törülközőt
 hol találunk Kitépik a szekrényajtót hanyatt
 esik tőle Közben valakit kivisznek Halott
 a teste Hozzák vissza Kussolj rohadt kibaszott
 gyilkos Mind ilyenek vagytok Dögöltetek volna
 bent az anyátokban Ordítanak az arcába
 Nem érti a szerepét ebben a történetben

A korláton

Pálinka és vér csöpög a bádogtetőkre Nincs
megállás ha kivérezni akar egy élet Ha
a halál látogat a hetedik emeletre
Az etetőben döglött madarak csipegetnek
jégdarát Kiül a korlátra a mélységbe néz
Nem ugrik Zokniban mégse illendő meghalni
Kifogás Nem mer ugrani még Ahogy élni se

Nem mer meghalni. Kifogás Nem mer már élni se
Zokniban mégse kellene a mélybe ugrani
Halott madarak gyűlnek melléje a korláton
Belemarkol a jégdarába Kabátja zuhan
helyette le a mélybe Ha kivérezni akar
egy élet nincs megállása a halál előtt Úgy
vér és pálinka szitál hideg bádogtetőkre

Rettenetes tűk

Rettenetes tűk Jó helyen a bordák rései
közé szúrva fölnyársalhatná velük a szívét
Eszében sincs Inkább a hülye eszét nyársalná
föl Kezet emelve magára kisebb bünt követ el
mint ha másra Nem mentsége hogy ártatlan amaz
A tűk itt maradtak Fölemeli egyiket és
átszúrja vele a csomagolópapír eget

Föltépi csontja a csomagolópapír eget
Nem is a csontja Az itt maradt nagy tűk egyike
Nem mentsége hogy ártatlan A másokra gondol
A kisebbik bünt követte el magán A földön
üres gyógyszeres dobozok Nagy tűk mindenfelé
A hülye eszét nyársalná föl Teátrálisan
a szívére tör A bordák rései közé szúr

Bocsánatkérőn. Részegen

Ujjával megérintette az ablak üvegén
a jégvirágokat Csak képzelte nem engedte
a kórházba vele a mentős És nem volt tél sem
Akkor már javában tavaszodott és a tavak
szeméről leolvadt a hályog Később kopogott
csak be hozzá Halkan mint írók szellemi kávé
házak ablakain Bocsánatkérőn Részegen

Bocsánatkérők a részek A szellemi
kávéházak ablakán kopogtatott be később
Hozzá is bekopog majd Ha a tavak szeméről
leolvadt a hályog Együtt lélegzik a réttel
Még nem volt tél És nem vitte magával a mentő
a kórházba Elképzelte később a kórházban
őt. Jégvirágot rajzolt az ablaka üvegére

*Kolozsvári Zsigmond / Sigismond Kolos-Vary: Rajz a fogságból I.
(Gurs, 1942–1943; Yad Vasem Intézet gyűjteménye, Jeruzsálem)*

Rilke angyalai

Hogy lobognak! szinte már észrevétlen
 Rilke angyalai – szemeddel látom;
 s legszebb mozdulatait az idő
 kezdeddel teszi. Ebből vélhetem,
 ismerhetsz fortélyt a lehetetlenre:
 adományozni újboldog gyerekkort
 sors menti szélből érkezett szegénynek.
 Éj közepén a nap is azért süt ki,
 csodálkozásba csodálat vegyüljön.
 Öröm termi az alanyt. És gyönyör
 szabadít tárgygyá embert, fűvet, istent.
 Túlpártok csónak kedvéért épülnek,
 kertben a kígyó rózsanyelven hallgat.
 Pavilonban fészkel a fény, hogy szállhass.

Függőkert

Más vonalait hordod tenyeredben,
 megőrzésre kaptad csak sorsodat,
 tűnőfélben a részlet teljesebb lesz –
 mit tudhat gregorián erkölcsökről
 a jazz, a mezítlábas zongora,
 az ég áztatta, ég sütötte föld,
 mit tudhat függőkert a lépes szívről?
 Házra néző Dunámat elcserélném
 semmire. Lábon kihordott öröm
 ámulni csillag süvölvénykorára;
 hágsón a rönk is fölkapaszkodik, ha
 örök gyökért hiszel, s holnapi lombot.
 Lampion alatt emberré sötétül
 minden, s Orpheusz mennyekből tér vissza.

Ívek, egyenesek

Sehol pók, csak a háló szála fénylik
 a kelő kertben, pedig sehol háló,
 csak a szál fénylik, úgy, hogy nem is látszik
 a fénytől. Valami egyáltalán
 feszül itt hosszan? Libeg selymesen?
 Vagy karcsú, anyagtalan ragyogás
 von íveket és egyeneseket
 udvari látás még vaksi terébe?
 Hogy átmelenget szemet, vállat, csontot,
 annyira égi, olyan földreszállt?
 Az első kávé még az éjszaka
 kormától fekete. De lassú kortyok
 létrendje már csillagzást kezdeményez,
 s Napot. Szeretőik istene süt mától.

*A Divatrevü / La mode du jour című darab Sigismund Kolos-Vary által készített síkbábjai.
 Balról jobbra: Miss Süvegcukor / Miss pain du sucre, Kígyótáncosnő / Danseuse de serpent,
 Joséphine Baker és Manchoniloff nagybercegnő / La Grande Duchesse Manchoniloff (1930;
 OSZMI Bábtár; fotó: ismeretlen; OSZMI Bábtár, forrás: Internet)*

Legyen akkor, ahogy te akarod

Most veszem észre az ablakba, hogy olyan szél fúj, hogy mindent lever. Éjjel egyszer igen nagyot dörrent, akkor megeredt az eső is. Most is esik, de nem olyan nagyon, csak lassan. Szél is van, megen támad föl.

A menyem hozott ilyen lehulló almát, meg akartam hámozni, de nem lehet most kiülni, mer hűvös van. Föl köll ötözni, azon gondolkodok, hogy még harisnyát is húzok a lábomra.

Ez a hülye kurva dög macskám itt nyihog. Betettem az ajtót este a bakmacska miatt, ezér nem tudott kimenni, aztán mikor menek ki a fürdőbe, jajjaj, látom, hogy mit csinyált. Odafosott. Ha meg tudtam vóna fogni, agyonvágom. De amúgy meg szeretem ám. Még mindig a kölkeit keresi. Megy be a rekamiéhoz, mer oda vitte be őket, ott keresi. Nem tudja, hogy agyonvágtam őket. Végigfosta a fürdőt. Föl köllött söpörni meg fölmosni. Éjjel nem vettem észre, hogy ki köll mennie, mer aludtam.

Azon félek, hogy megen gyün hozzá az a ronda fekete ördögmacska. Olyanok vótak a kismacskák is, kettő fekete, egy meg olyan vöröses. Ezeket a bakmacskákat nem fogják el a kutyák, pedig annyi van belőlük, mint a hétrosseb. Agyon tudnám vágni, de mire odakerülök, hetvenszer elmegy. A fiamnak meg hiába is mondanám, az nem vágná fejbe, meg a menyem is olyan, hogy aszondja, nem köll bántani.

A lányomé is, nem tudom, mit csinyálnak avval a sok állattal, csak vesződnek velük. Főleg a férje szereti. Jaj, az milyen rondán beszél mindig. Nem annyira káromkodás, amit mond, hanem hogy az anyád picsája, meg ilyenek. Menj az anyád kibaszott picsájába. Nem nekem mondja, csak hallom sokat, ahogy a lányommal beszélget.

Most beszélte a tévé ezt a csúnya, nagy balesetet. Nyóc halottja van. Mennyi bánat van ebbe az életbe, a világba! Borzalmas helyzet, ennyi halott, meg ennyi sok sérült. Este vót film a Szent Márton életéről. Az vót kiírva, hogy Jézus, a jó pásztor. Kilenc órakor kezdődött. Mondom, nem bánom, akárhogyan, ha álmos leszek is, ezt akkor is megnézem. Jézus is benn vót, de főleg a Szent Márton. Jaj, de szerettem nézni, nem álmosodtam el rajta, olyan gyönyörű vót. Még a palástját is szétoztotta a szegény embereknek. Fázott, reszelt a sok szegény ember. Szép vót. Hogy mennyire sajnáltam én azokat a szegény embereket! Szent helyeket is mutattak. Ténnap még meleg vót igen, de a szobába annyira nem, azért tudtam nézni. Beszéltek az augusztus huszadikáról is, hogy gyün megen a tűzijáték.

Mikor Pesten vótam a Misiéknél, és pont ez az augusztus huszadika gyűtt, a Duna-parton vótunk, közelről néztük a tűzijátékot. Jaj, de gyönyörű vót, de szép vót az. A tévé is szép, de olyan közelről... Hát egy kis kevés valami szépet is láttam az életbe. Bennem is maradt egész életemre.

Sokszor eszembe jut, fiatal koromba mi vót, hogy vót. Mindig az van az eszembe, hogy ha újból kezdhethném, másként végezném, másként csinyálnám a dolgaimat. Azér a

Béla papa, ha bolond is vót idább-odább, mindig szépen beszélt velem. Soha nem tudtam visszaadni neki a sok jótettét, amit csínyált. Ha még egyszer fölébredne, talán mindent másként tennék. De hát már nem ébred föl. Nem vótam olyan kedves hozzá, pedig megillette vóna, de nekem más tervem vót. Hiába hízelgett nekem, én nem olyan vótam. Ötven év nem kevés ám. Azután itt maradtam, itt vagyok egyedül huszonharmadik éve. Ez se kevés ám.

Mondja mindig a lányom lánya, hogy mi bajod van neked, mindened megvan. Igaz, hiába is mondanám, hogy nem, de azér csak egyedül vagyok. De a fiam fia is aszondja, hogy mi a bajságom, hányszor megmondták, hogy menjek oda hozzájuk. Igaz, de mit csínyáljak én ott? Jó itt nekem, csak akkor nem jó, mikor nem vagyok jól.

Megen itt ez a kurva macska. Mindenképpen oda akar kepesztetni a rekamiéhoz. Úgy tud nézni, néz szembe velem, les, hogy mikor eresztem be oda. Nem eresztem. A konyhajtó félig nyitva van, ki tud menni, ha akar. Csak nehogy bemenjen a fürdőbe, mer akkor valagba vágom. Görhes, mióta kigyűttek a kismacskák belőle. A menyem annyi tejet megetet vele meg tápot, de azt a drága tejet, meg drága tápot ám, aztán görhes mégis. Pedig húst is kap, mer a szálkását én nem szeretem, aztán mindig olyat hoznak. Meg rizst. Azt a világér se szeretem. A paradicsomlevesbe is vót most, abba valahogy megeszem. De így magába nem.

Nem vótam ám én ilyen régen, sok étel van, ami nem köll már, mer undorodok tőlük. Most engemet köll kiszolgálni. Valamikor én sütöttem-főztem, akkor fordítva vót. Aztán hogy ez meddig lesz, hogyan lesz, ki tudja.

Sok alma lepotyog, de már jó pirnyogosok, jó piros a színük. A menyem hozott földi epret is, vagy mi az, nem eper, hanem szeder. Kétszer is hozott belőle. Tiszta fekete. Régen málnát ettem sokat, meg szőlő is vót a kertbe, meg szilva, jó nagy szemű. Milyen jó íze vót annak! A fiam aszondja, talán jövőre lesz jóízű. De hát én azt már nem élem meg. A barack már idén is jó lesz talán. A cseresznye érik, de abbul nincs sok. Szépek ezek a fák. Nálam is, meg a fiaméknál is. Pedig újak, mer a régiekből csak az egy diófa maradt. A másikat tavaly ősszel kivágta a fiam, mer elszáradt. Ez nem száradt el, kizöldült, de nincs diója. Valami betegsége lehet a fának.

Nagy zaj vót valamelyik este, aszíttem, a cigányok buliznak, de a kutyás Bori aszondja, a kis Gabinál vót valami. Gyűttek a haverok, ettek-ittak. Ilyen lett ez a kis Gabi. Pedig olyan egy szerényforma fiatalember, nem lehet ám kinézni belőle. Jó kövér az is meg az anyja is, talán már biciklizni se tudnak, akkora seggük van. Ennek a kis Gabinak vót már vagy öt barátnője, de mind elment. Legutóbb a Viki, az olyan kis csendes fehérnép vót, aztán az is itthagya. Hogy most van-e új nő, vagy nincs, nem tudom. Az öregaptyára fajtázott, hogy mindig így váltogatja őket.

Aszondja a kutyás Bori, hogy az aptya vallására keresztelték a kis Gabit is, az is evangélikus. Régen nem szokták ám így összehozni a más vallásokat. A faluba mindenki katolikus vót, akit tudok. Még régen vót egy gazdag zsidó, az különben igen jó ember vót, az anyósom eljárt hozzá főzni, mosni, takarítani, mindig jól meg lett fizetve. Mondta az anyósom, hogy az milyen egy igen jó ember vót. Aztán üldözték. Meg a kulákokat is. Az uram aptyának a testvérét is, az csendőr vót. Akkoriba a csendőrök csak gazdag nőt vehettek feleségül. Aztán mindentül megfosztották őket. Elvették a gazdagságukat, a házukat, mindent.

Jaj, az de szeretett engem. A felesége zsidó nő vót, aszondják, annak a családja is igen rendes vót. Lehetett náluk vásárolni, aztán ha valakinek nem vót pénze, vagy szeretett

vóna valamit előre, aszondták neki, csak vigye, vigye, majd meghozza az árát, amikor tudja. Az anyám is szokta mondani, hogy azokba a zsidókba is milyen jó emberek vótak. Persze, hogy vótak. Régen is vótak jó emberek.

Az anyósom urodalomba is dógozott, egy nagy, birtokos embernél. Azok egy héten háromszor, négyszer is disznót vágtak. Ez a földbirtokos szerette az anyósomat, mindig adott egy jó csomó húst neki. Az anyósom három gyereket nevelt egyedül. Mer akkor még élt a kislány is. Aztán mikor már a Béla papa is tudott vóna keresni, elvitték katonának őt is, meg a testvérét is. Öt évig mind a kettő katona vót a háborúba meg a fogságba. De mikor hazagyüttek, az anyósom még akkor is a kislányt siratgatta. Az kilenc- vagy tízéves vót, mikor vérmérgezést kapott. Abba halt meg. Szép kis síremléket csináltattak neki.

Legközelebb, ha gyün a fiam, megmondom neki, hogy gondolkodjon azon, amit mondtam neki. Okvetlen keressen valakit, aki kipucolja a sírunkat. Meghalok, aztán nem lesz kipucolva. Nem olyan szép, mint köllene. A fölirat márvány rajt, de az egész az nem az. A Béla papa nem engedte. Mikor csináltattuk, mondtam neki, hogy legyen márvány. Már beteg vót, tudta, hogy mindjár meghal. Aszondta, nem. Mér vernéd bele a pénzedet, aszondja. Pedig lett vóna rá pénzünk. Ha több eszem lett vóna, ebbe nem engedek neki. De azt igen akarta, hogy a fényképünket tectessük a sírra, én meg arra mondtam, hogy minek.

Ha most kezdeném, másként gondolkodnék. Másképp rendezném a dógaimat. A márványt sajnálom, de azér minden más úgy vót, hogy beleegyezett abba, amit én akartam. Pedig sokszor jobban tudta a dolgokat, mint ahogy én. De beleegyezett. Legyen, ahogyan te akarod. Csak ebbe az egybe ragaszkodott valamiér, nem akarta a drága márványt, hogy maradjon pénzem, nehogy hiányt szenvedjek, mikor ő már nem lesz. Pedig hát nem lett vóna probléma, hetvenegy éves vótam akkor, még jól tudtam dógozni. Most már mindegy, most már készen van. Csak ki köll pucolni. Hiába is bánom már, hogy mér nem úgy lett, ahogy akartam.

A Béla papa sose mondta, hogy meghal. Én mondtam, de most már nem mondom én se. Igen sokszor hallották tülem, de többet nem mondom. Nem beszélek róla. Lesz, ahogy lesz. Csak azér imádkozom sokat, hogy akármikor, de a jóisten azt adja meg nekem, adjon annyi erőt, hogy itt, ebbe a kis szobába tudjam magam elrendezni, és itt halhassak meg. Hogy megadja-e, nem tudom. Ebbe a kis szobába lenne a legjobb, az uram is itt halt meg. Azér itt szeretnék én is, de ez bizonytalan ám, amennyit esek-kelek. Aztán lehet, hogy úgy lesz, mit tudjam én.

csöves

a végállomásnál feküdt egy ember
a társai mondták rá hogy csöves
epilepsziás rohamban szenvedett
a teste szürkébb volt mint a kövek
ahová kénytelen kelletlen lefektették
és hogy kéne egy fakanál is mert leharapta
a nyelvét meg fog fulladni szegény ember
félíg vérben félíg nyálban úszott az arca
az állát is betakarta a magzatmázra
emlékeztető nyálkás borosta
senki sem így képzelte el az újjászületést
rossz volt nézni ahogy szenved
nem mentőautó jött érte
közterület felirat volt a kocsin és a beteget
betakarta két árnyék törekenysége
a kabátját kezdték igazgatni
amikor kicsit késve megindult a busz
a kerékszörejekbe temetve is hallottuk
két társa egy sort ismételtget:
ne haragudj! ne haragudj!

tangó

az a srác az utcasarkon fiatal maradt míg másokban
megőszültek az álmok megigazítja vállán a fekete izomtrikót
hogy nem lejtene-e el vele egy tangót mert beteg a táncpartnere
gondolom én is beteg vagyok és ráhagyom a szemét között
elhervadnak a piros tulipánok a rács előtt fél percre megállok
a nyelvem alá igazítom a rágót de nem válaszolok
egy bevehetetlen utca hajol ki két sarok szorításából
amott a munkások alkotnak élőláncot a vasárnapi közértben
lógó kolbászok halk orgonaszó támasztja ki a templomajtót
előtte három padon három hajléktalan horkol
a fákon ezer bimbó apa egy fekete táblára

karcolja a szavakat azt akarom mondani milyen rég nem láttalak
bal kezében a fehér kréta megtestesülése egy darabka fájdalomnak
amiben a néma isten kedvére csikorog vagy ez a lelke ami most
a fekete táncparketten táncol a dansemacabre-ra gondolok
vagy olyan mint egy fehér szög és a homloka mögött
is csak egy piros tulipán virágzik nem a vérrög.

csoda

mintha a kéreg alatt izzadnának a fák
a zöld levelek a rügy körül úgy ütődnek
össze mint egy csöndes miatyánkban
az alany és az állítmány
de nincsen meg a mi országunk
ez egy idegen világ
az utca is bolond és részegek a járdalapok
az ég időnként megkóstonja
a cseresznyeszájú napot
istent eresztik el a felhőkalapok
lassan újra törzse lesz a fáknak
nem látom csak a sötét karót
néhány lomb
levélcsörgésből duruzsol altatót
a csoda túl kicsi vagy ma sincs ereje mintha
idebent kellene fölverni azt az izzó májusi tüzet
amiben a fák gyökeréig hatol az önkívület.

Határközeli sztyeppén

Úgy elretten
ilyenkor az ember:
meglepődik, és az
Alföld pusztáin meglel
pár barátot a
csabai kocsmákban.

Annak e sík sajátja,
aki megáll benne:
hogyan az elme
körülrajongja a
Körös partját –
így születik a táj.

Megáll a mezsgye mentén –
mert övé e táj,
övé Békéscsaba, elbír
súlyos teherként téged is,
te felszántott Alföld!

És mikor majd
leszáll a bukaresti vonatról,
érzi meg, érti meg,
megtudja!:
az érkezés mindig
egy túlgondolt
otthon.

Nesztelen

mocorgó árnyak a fák
az ablak alatt deszka limlom
ebből épül fel a ház
házba viszi haza őt

hazamehet otthon lehet
otthon lesz ő édes ember
embernek hát végre felnőtt
felnőtől lesz édesapa
apaként édes lesz az egész
ami körül ott a te-rész
édesbaba édesanyja
hol van most épp
hol a haja hol a hangja
hangja száll fel az ablakba
onnan látja deszka limlom
oda viszi hazaviszi
szeretgeti majd megeszi
édes fák ti árnyak vagytok
árnyak vagytok mocomagytok

mocanajakok

Csöndben jöttek

Csöndben jöttek, halkán álltak,
néma hangon ordibáltak.
Nesztelen kezük mutatott
egy másik nyelvváltozatot.

Lázár álma

Ilyen a világ, és már nem tudod komolyan venni.
Látsz esőcseppet tócsából kihasadni, vissza-
hullani az égbe. Folyót, ahogy a tengerből
völgyhajlaton át patakokká bomlik szét,

felkúszik a hegyoldalba, és forrásként megbújik
a sziklahasadékban. Megérted végre a talajvíz
türelmes áramlását, mint hajszálerekben a zajló
vért. Nem félsz eggyé válni a semmire sem

emlékeztető némasággal. Itt csend a lelke mindennek.
Ügymond. Majd az ismerős megszólalás. Fénye, akár
felsőbb hatalom, lomhán áttűnik a dolgokon.
Megriadsz. Felkelsz. Nem félsz. Jársz.

Ikárosz álma

Partra vetett gondolatok, vonaglás a homokban,
vagy jól ismert panelek honolása benned –
mindegy. Fényleheletnyi érkezésed átszövi
a levegőt. Arcodra ül a változás vissza-

fordíthatatlan ráncreakciója, majd a szavak,
a nyál, a perisztaltikus mozgás. Rugózik benned
az élet sava. Kint a közömbös viasz, a vétlen
oldódás, ahonnan beszűrődik s rád vetül

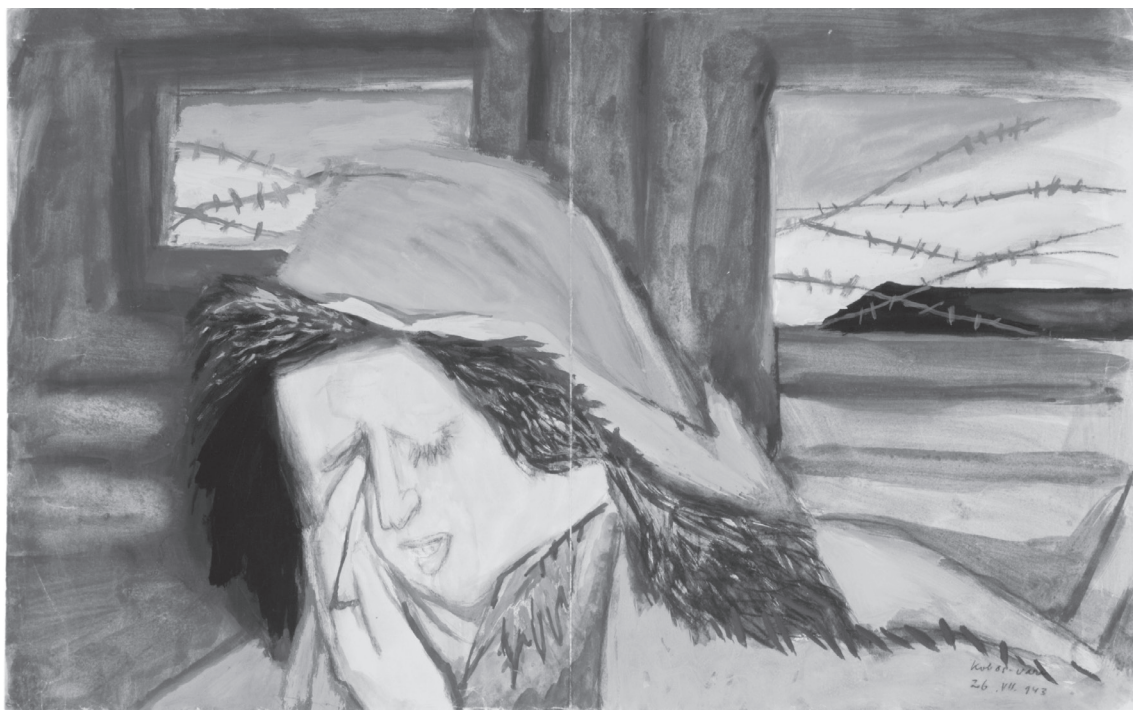
a megismételhetetlen eszmélet. Ismerned
kellene a zuhanást, és a huzatos pontokat,
amiket összeköt. Hogyan lettél magasságból
mélység, valaki maradandó sérülése?

Lót feleségének álma

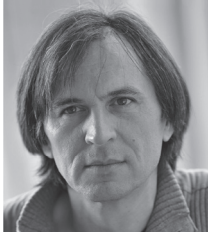
Nincs itt semmi látnivaló. S mégis. Egyre merevebb lesz, tömörödik a tér. Embertelen a hallgatás. Szétömlik arcodon a formátlan beismerés, vonásaid világítanak. Tekinteted

egy helyben lebeg. Még ezer év. Vagy valahány. Nyakszirteken penészlík a mozdulatlanság bája. Magányodat az eső bokáig oldja, hegyikecskék érkeznek látogatóba. Hagyod. Kontúrod karcsul,

vértelen sebeket ejt testeden az évszakok kémiaja, kicsapódik ajkadra a kristályos só-hajtás. Mint középkori szent, tündökölsz, s a válladon gubbasztó madarakkal csevegsz.

Kolozsvári Zsigmond / Sigismund Kolos-Vary: Színes rajz a fogságból I. (Gurs, 1942–1943; Yad Vasem Intézet gyűjteménye, Jeruzsálem)

Légszomj 2.

(Jegyzetversek járvány idején)

versekbe sűrűsödik az idő. ott sok van belőle.
a hétköznapiakban kevés.

amikor hűvös van, látszik a lehelet; nem szeretek,
sosem szerettem a másokéba belegyalogolni,
nem szeretek beszívni idegenek által kibocsátott
párafoltokat. jó időben föl sem tűnik a kilehelt
levegő, és olyankor az ilyesmire nem figyeltem, ahogy
buszon vagy zsúfolt termekben sem. amióta viszont
tart a járvány, ha nem is látszanak, elképzelem
a leheleteket, s ha lehet, már az utcán is
a széliránynak megfelelően kerülgetem
a járókelőket.

a sétányon belegyalogolunk a télbe: háromperces
hózáporba. előtte és utána március van. egy
öregasszony, aki az állán hordja a maszkot,
utánunk szól: nahát, láttak már ilyen időt!?
nem válaszolok, vissza se nézek. ha szólnék,
azt mondanám: igazítsa meg a maszkját,
kérem!

amikor otthonról dolgozol, és a munkahelyed
egy teljesen érdektelen kérdésben tart
véleménynyilvánító online szavazást, de a főnök
berendel, hogy írástok alá a jelenléti ívet,
akkor eszedbe jut vörösmarty okos pesszimizmusa.
nem, nem ment elébb. nemhogy a könyvek, de még

a digitális hókuszpókuszok által sem.

a napi gyaloglások rutinja: béke van kint
és bent – törékeny, ideges.

nádszál az ember; elrohad.

a pokolban nincs forró szurok, nincsenek
tüzes körök. a pokol űrhideg, és innen van
a halálon. utána már mindegy: krematórium
vagy kukacok.

hazafelé tartunk a napi gyaloglásból. azok ott
virágok?, kérde feleségem, s a folyó közepére
mutat. valakit temettek. vagy szétszórtak. mintha
olvastam is volna a hírfolyamon, hogy ismerőseink
egyik ismerősét ma délbén... ha vége lesz
a járványnak, ha vége lesz, népszámlálást
tartunk a facebookon: ki élte túl, ki halt bele.
s ha meghalt, akkor mibe? de akik engem számolnak,
oda vagy ide?

az igazság olyan, mint isten. van. vagy
nincs. de mindenki másmilyennek hiszi.

Túrókóktél

Mérnököcskénk, jól túl a harmincon, egyre gyakrabban töprengett el azon, hogy vajon az életét minden eszközzel irányítani, de legalábbis befolyásolni akarók miatt látnak benne meg olyan sok hozzá közel állóban lehetséges lázadót. Soha nem szegzik neki nyíltan a kérdést, soha nem fedik fel gyanúsító szándékukat, csak sejtetik vele, hogy potenciális ellenségként számolnak vele. S még ha csak az egyedüli volna. De nem. Pedig az addig eltelt életében tapasztaltak alapján bárki előtt példák egész sorával igazolni tudta volna, hogy azok között, akik vele együtt zsenge gyermekkoruktól kezdve a rend mókuskerekébe kényszerültek, és akik emiatt azóta ott hordozzák tudatukban az állandó taposás, azaz a megfelelés kényszerét, nincs, mert nem is lehet lázadó. Hogyan is gondolhat, egyáltalán feltételezhet róluk ilyesmit bárki, amikor megszületésük óta, még ha ezt gyermekként nem is érzékelték, egyetlen, örökös, kényszerű eszközük a túlélésre a mindenkori, a teljes megalkuvásig elmenő kompromisszum volt, amit főleg önmagukkal kötöttek, így aztán, mert nemcsak a tudatuk, a lelkük is hozzáidomult ehhez a létformához, vagyis az állandó meghunyászkodáshoz, soha nem vennék a bátorságot ahhoz, hogy az olykori tudatos, nagy gondossággal előkészített és beütemezett megnyomorításuk ellen akár csak egy szó erejéig is hőzöngjenek.

Közel öt évig ugyanezt állította volna bárki rákérdezőnek Moldovan Tudorelről, a meggyesfalvi alvállalat közel ötszáz alkalmazottjáért felelő szakszervezeti bizalmijáról is – az akkoriban az elnök megnevezést jelentette –, aki nem pusztán beleillett a nekik szánt sorsot feltételek nélkül elfogadók általános képébe, de az állandó mosolyával még azon túlmenően is a bármely konfliktussal szembeni békesség-keresés megtestesült példájának számított az őt bármikor is jellemezni óhajtok szemében. Emiatt aztán mérnököcskénk nem is igazán értette, kinek, melyik befolyásos nagymenőnek a fejében születhetett meg az ötlet, hogy abban a sokszínű és sokrétű közegben a „szocializmus építéséért vívott harc” egyik meghatározó tisztségébe éppen őt, az egyik jelentéktelenebb gépkezelőt jelöljék és választassák meg, hiszen ha valaki kötelezővé teszi számára, hogy eszményien leírja a kor tehetetlen alattvalójának arcát, alakját, jellemvonásait, bizonyára ösztönből, vagy egyéb, kiterjedtebb tudás híján, Tudorel jelenik meg a lelki szemei előtt, és a legkisebb lelkiismeret-furdalás nélkül eleget is tesz a feladatnak, akár eskü alatt vallva, hogy nem tévedett.

Holott nevezetten, a külsőségek tekintetében, semmi olyan különös nem volt, ami miatt ez az egyértelműség elvárható lett volna: közepes termet, inkább törekeny, semmint erőt sugalló alkat, az arcot a teljes szabályosságtól kissé eltéríti a markánsan hajlott, de viszonylag szabályos ívű karvalyorr meg a szájtól lefelé hirtelen háromszögűvé keskenyedő áll, de azt a két, nem számottevő torzulást jócskán ellensúlyozzák a belső melegséget sugárzó, dióbarna szemek meg a mindig csillogó ajkak, a vízszinteshez közel álló vállakon meglehetősen jól fekszik a jelzés értékű, barna szövetöltöny zakója – az hivatott minden-

kor érzékeltetni, hogy viselője nem akármilyen kategóriába tartozik –, amelynek testhez simulása valami természetes feszességre utal, egyáltalán tartásra, amit a zakó alatt hordott mindenkori fehér ing meg annak gallérja alá gondosan csomózott, barna nyakkendő is kihangsúlyoz, nem is beszélve a mindig frissen vasalt élű nadrágról, meg a túlzott pedantériát igazoló, magas fényű lábbeliről, amiről a nap egyetlen percében sem mondhatná senki sem, hogy egy folytonosan port termelő és kavarázó közegben viselik. Az arcon ülő állandó mosoly pedig a mindenkor elvárt aktivista magatartás – a felsőbbbségtudatot és szigort sugalló komolyság – meghazudtolásának jelképe, ami viselőjének megszólalásakor a hangját is átítatja, s amitől a beszéde kissé elnyújtottnak tűnik, de ennek ellenére nem visszatetszőnek.

Időbe tellett, amíg mérnököcskénk megfejtette a Tudorel állandó mosolyának rejtélyét: az nála a mindenkori békehelyezethez való viszonyulás alapja; kívülről tekintve semmi feltűnő különbség nem tapasztalható aközött, ahogyan azokra pazarolja, akik kiemelték a sokak közül, s akiktől függve az utasításokat kapja, illetve azokra, akiknek lényegében kutyakötelességük lenne ellenvélemények nélkül elfogadni valamennyi állítását, illetve kérését, amellyel tulajdonképpen a fentről leosztott, pártos utasításokat továbbítja nekik. És a legképtelendőbb, és emiatt a folyamatos fürkészésre beállt szem sem állapíthatna meg az ő esetében semmilyen sumákolást e mindenkori mosoly-egyenlőség mögött. Ennek a rejtélynek a megfejtése egyben újabb alkalom is volt a jelölésében és megválasztásában cinkos igazgató problémamentesítő ösztönének vagy a bajkerülésben való különös jártasságának elismerésére és megcsodálására.

Mérnököcskénk részéről semmi értelme nem lett volna magának a rendhagyó jelenségnek az okát firtatni, rákérdezni meg a tisztség viselőjére, hogy mennyire tekinti önmagát nélkülözhetetlennek, pláne nem, tudomásul kellett venni, hogy ilyen, és belátni, hogy ilyenként lényegében egy külön áldás, mert személyében eggyel kevesebb a forrás a „dolgos mindennapokra” amúgy igencsak jellemző testi-lelki stressz-hatásokat tekintve. Azt pedig külön öröm volt megtapasztalnia a számára első közös télifa-ünnepélykor, hogy Tudorel nemcsak őszintén szereti, és rendkívüli teremtményeknek tekinti a gyermekeket, amint ez az olykori, nem kötelező, így aztán tartalmasabb alkalmi beszélgetéseikből kiderült, de a létfolytonosság az ő tekintetében is biztosított, ugyanis a Moldovan-ikrek – egy fiúcska meg egy kislány – külsőre is, a mosolyukat tekintve is apjuk szakasztott mása, amitől az apa meg a két gyermek együttesének pusztá látványa is bárkiből felszabadító derűt képes előcsalni. A látványuk nyomán serkent derű felszínre dobta a temesvári egyetemi éveinek emlékeit, eszébe jutott az egyik megélt vidám történet, amikor a kar alaptantárgyának, a vegyi berendezéseknek és felszereléseknek a laboratóriumi gyakorlatát vezető, Dodinak becézett adjunktushoz beugrottak kifli-pénzért az ikergyermekei, s az éppen jelen levő professzor, „Náblá”, őket látva megjegyezte, hogy „măi, Dodi, tu te-ai folosit de metoda similitudinii, cândaifăcut pe acești copii?”, vagyis hogy az azonosság elvét¹ alkalmazva nemzette őket.

Időnként természetesen száraz munkahelyi kapcsolatra is kényszerültek, de ezek sem gátolták, hogy mérnököcskénk és Tudorel között szinte észrevétlenül kicsírázzon, majd zsenge szárba szökkenjen a kölcsönös rokonszenv, ami kimondatlanul is folyamatosan nődögélt, gyarapodott, de hosszú évekig nem teremődött megfelelő alkalom, hogy beérjen, leszüretelhető legyen. Akkor került rá sor, és ott, amikor és ahol a legkevésbé számíthattak rá.

1 Egy tervezett berendezés működőképességét igazolja, ha valamennyi alkotóelemét laboratóriumi méretekre azonos arányban lecsökkentve, az elvártak szerint működik.

Már elkezdődött, és egyre inkább kiteljesedni látszott az a nehéz évtized, amelyet a mindennapi tényleges nélkülözések jellemeztek, és amelyeknek a kényszerű elviselését olyan keretlegények felügyelték, akik a hűség jegyében vállalt, s olykor még azon túlmenően is „szigorú” szolgálatukért alig kaptak valamivel többet jutalomképpen, mint hogy hozzájutottak mindahhoz, amihez bármelyik, általuk szemmel tartott nélkülözésre kárhoztatottnak, a pénze ellenében, amiért becsülettel megdolgozott, joga lett volna. A tudatos megvonások nyilvánvalósága és szinte már természetes hozadékként a hozzájuk kötődő állandó szemmel-tartás még fokozottabb volt azokat a hagyományos ünnepeket megelőzően, amelyek nem a „szocialista nevelést” voltak hivatottak előtérbe helyezni. A karácsonyi teríték szentséges bőségét, de főleg a húsvéti bárány megszerzését, annak az ünnepi asztalra kerülését mégis igyekezett minden „közember”, a lehetőségekhez mérten, a maga módján megoldani. Ezért aztán egészen természetes volt, hogy mérnököcskénk él a kézenfekvő ajánlattal, amikor Tudorel a katolikus Virágvasárnapot követő Nagyhét elején csak úgy érintőlegesen megjegyezte, hogy az ő kollektivista csobán apjának Faragón van hét, „füvet még nem látott”, feláldozható báránya, amiből kettőt – egyet maguknak, egyet a fia családjának – megtart az ortodox húsvétra, de a maradék öt eladó, helyben kiválasztható, az árban kedvezményként benne van a leölés, kibelezés, nyúzás, kettéhasítás, a bőrt is visszavásárolja, ha nem tartanak igényt rá, csak ki kell menni érte és haza kell hozni. Mint kiderült, ő volt az első, akinek szólt, ennek fejében elvárta tőle, hogy a másik négyre is vevőt szerezzen, ami természetesen nagyon könnyű feladatnak bizonyult, egyből meg is oldotta, mert amikor teljesen más céllal belépett a személyzeti osztályra, és egy csokorban talált három, éppen a húsvéti gondokat meghányó-vető hölgyeményt – a személyzetis Árkos Gyöngyin kívül Szekeres Ildit a szállításról és Dévai Sárít a főgépészettről –, elég volt látszólag véletlenül elkottyintania, hogy a hét végén valószínűleg Faragóra megy bárányügyben, mindhárman azonnal lecsaptak rá, hogy kérdezze meg Tudorelt, nem bégetnek-e utánuk is az apjánál valami gyönyörű birkaporontyok. Mivel ott helyben kész válasza volt, hamar dűlőre jutottak a kincs megszerzésére legalkalmasabb időt illetően is, remélve, hogy Ölyvessy, az előző években bejáratott szokásához híven, ezen a Nagypénteken is valamilyen ürüggyel hamarabb hazaengedi a nőket. Kelemen Alpárról, a geológus kollégáról tudta, hogy elég csak megemlítenie, negyedikként azonnal lecsap a lehetőségre.

Tudorel láthatóan örült, hogy levették a válláról a kufárkodás gondját, a péntek neki is megfelelt, amúgy is számította egy-két, falun nélkülözhetetlen, de helyben beszerezhetetlen aprósággal meglepni az apját. Mivel egy autóban nem fértek volna el hatan, úgy döntöttek, hogy egyenlően elosztják a báránylvásárlókat, kettőt-kettőt a Tudorel Daciájába, illetve a mérnököcskénk bogárhátú Folkszijába.

Amikor Nagypénteken úgy déltájban Pircsike, a telefonközpontos kisasszony odaszólt minden irodának, hogy a diri szabad utat adott a csajoknak a pirostojás-festéshez, Tudorel és mérnököcskénk együtt rákopogott Ölyvessyre, hogy lenne valami közösen megoldandó dolguk házon kívül, ha nincs ellenére. S mert nem volt – soha senki olyantól, akiről tudta, hogy a munkája nem marad elvégezetlenül, nem kérdezte meg, miért s hova –, összekapták a társaságot az induláshoz.

Mérnököcskénk, látva, hogy a reggeli borongós, esős idő váratlanul napsütésesbe váltott, s mert nem volt biztos abban, hogy négy óráig befejezik a báránylvásárt, hogy időben visszaérjen, s kivegye Lillácskát, az öt és fél éves kislányát a Vörösmarty utcai napköziből, hirtelen úgy döntött, hogy tesz egy kis kitérőt, felveszi, és magával viszi, hadd szívjon ő is egy kis friss, fertőzetlen falusi levegőt, nem számolván azzal, hogy az éppen soros április is,

mintegy igazolásaként a ráfogott „szeszélyes” jelzőnek, óráról órára más-más arcát mutatja majd. A városból kiérve Lillácska, talán a tiszta napsütéstől vagy a felnőttek békés hallgatásától ihletve, dalra fakadt, s még az apja kérésére sem akarta abbahagyni, aki pedig csak azért szólt neki, mert nem szeretne volna, hogy a kollégái azt gondolják, produkálni akarja magát a kicsit. Árkos Gyöngyinek ez annyira tetszett, hogy elnevezte nótástörpének, s újabb meg újabb dal eléneklésére noszogatta, ő pedig szívből kornyikált. Azonban alig-hogy áthajtottak a sárpataki Maros-hídon, elhallgatott, bizonyára őt is meglepte, ahogyan a hirtelen egymásba tornyosuló, lilásszürke gomolyfelhők eltakarták a szegény, jóságos Napot, amelyik pedig nagyon igyekezett, hogy bár néhány pillanatnyi kivillanással oldja valamelyest a hirtelen kerekedett hideg borongást, amibe gyámolítottjai, északnak fordulva, beléshaladtak. De csak akkor áldották igazán az addigi meleg-ontó szándékát, amikor a makadámos úton óvatosan, a kátyú-kerülgetések közepette végigdöcögve megérkeztek Faragóra, s kiszálltak az autóból.

Tudorel apjának háza a nagy, füves udvarral, egy lankásabb oldal felé hosszan elnyúló kerttel a falu szélén állt. A Mezőség felől fúvó szikár, északnyugati szél a dombok hepehupás hullámvasútján átrobogva, az útját állni képtelen utolsó dombhát martján alábukva s a lankán akadálytalanul legördülve, süvöltve-víjjogva kapott belé mindenbe, ami elébe került, mintha azon akarna felhízni, hogy embert, állatot, bokrot, tárgyat magával ragad. Mindegyikükbe belédermedt a jókedv, egyik is, másik is a maga módján igyekezett háttal fordulni a cudar szélnek, miközben a szerzés örömétől felajzva készült kiválasztani a maga áldozati bárányát. Az öreg Moldovan csak némán bólintott, amikor Tudorel egyenként bemutatta őket, utána sem sokat beszélt, csak intett, hogy kövessék. A ház mögötti, hevenyészett karámhoz vezette őket, s megmutatta a jószágot. Sokat nem kellett válogatni, nagyjából egyformák voltak, mind háromhónaposak, tizenkét-tizenhárom kilósak, alkudni sem kellett az árukat illetően, előre tudták, mire számíthatnak: megméri a kézi tizedes mérlegen, s élő súly szerint fizetnek, ha a bőr marad, leszámítják a fizetendő összegből.

A hölgyek is meg Alpár is, azon a címen, hogy az ő érdeme a létrejött vásár, átadta az első választás jogát mérnököcskénknek. Lillácskának az a bárány tetszett, amelyiknek a fehér bundájában a fején apró fekete foltok voltak, Tudorel testvéröccse, aki mindvégig ott forgolódott a karámban, hogy szem elé terelje a jószágokat, azt áldozta fel először, s akasztotta a hátsó lábaitól az ereszre rögzített kampókra, hogy lefejtse róla a bundát. Miközben a többiek szájtátva tébláboltak a serényen iparkodó férfi körül, ő körbesétálta a kislánnyal az udvart, mindig úgy terelve maga mellett, hogy a testével szélárnyékot tartson neki, aztán kétszer is oda-vissza versenyt futott vele a kertet elhatároló, három rend dróttal összekötött faoszlopsor mentén, hogy az elevenebb mozgástól kimelegedjen, mindenféle bugyuta játékot kitalált, csak hogy távol tartsa a gyermeket a véres látványtól, ölbe kapta, énekelt neki, s közben keringőzött vele, de Lillácska tekintete folyton a mészárlás színhele felé fordult, végül nem kerülhette el, hogy közel engedje, addig kérte őt, sírt is egy sort, amíg odavitte. A fiatalember éppen akkor hasította ketté egy kis baltával az egyik leölt, megnyúzott bárányt, Lillácskának ez annyira tetszett, hogy nem akart onnan elmozdulni, a következő mészárlást elejétől végig megbámulta, pedig már didergett a szélverésben, amely elől a többiek már mind a házba húzódtak. Szerencsére éppen kibújt a Nap, kapóra jött, hogy kicsalogassa a gyermeket az árnyékból, de az nem akarta otthagyni a mutatványt, sírva könyörgött, hogy a következőt is végignézhesse. Bármennyire is sajnálta, hogy nem tehet kedvére, nem kockáztathatott, félő volt, hogy meghűl, megpróbálta szép szóval megértetni vele, hogy visszajöhet majd, de előbb fel kell melegednie, menjenek egy ki-

csit a napra szaladgálni, csak hogy nem talált meghallgatásra. Akkor keményen megfogta a kezét, úgy igyekezett elvonszolni onnan, de Lillácska, a szándékával dacolva, a földre ereszkedett. Nem akarta a karjától fogva elvonszolni onnan, ezért inkább ölbe kapta, hogy a verőfényre vigye.

A szinte már hisztérikus rúgkapálás és sírás felbőszíthette a fia munkáját felügyelő öreg Moldovant, mert hangosan, a haragtól recsegő hangon, a maga jó zamatos mezősegi román nyelvén rászólt mérnököcskéinkre:

– Fiatalúr, miért nem viszi be a házba azt a gyermeket?!

Meglepte a váratlan, agresszív számonkérés, de igyekezett nyugodt hangon érvelni.

– Mert bent ülni otthon is tudna, de ilyen jó friss levegőn szaladgálni nem.

– Pedig odabent még falhatna is egy keveset. A menyem szelt egy kis sajtot meg ordát, biztosan jólesne neki – mondta már csendesebben, miközben kimért léptekkel közeledett hozzájuk.

– Nem hiszem, hogy éhes lenne, ebédelt a napköziben. – Ezzel akár lezártak is tekintette volna az ellentmondásos párbeszédet, ha Lillácska, aki, ha tudta is, hogy róla folyik a szóváltás, de nem érthette, mi a tartalma, nem éppen azért fakad újra sírva, ezúttal azzal, hogy éhes.

– Na, látja maga?! Nem inkább az a baj, hogy túl büszke, s nem akar egy szegény és egyszerű román ember házában megmelegedni? – csattant fel ismét az öreg Moldovan.

Méltatlankodása olyan harsányra sikeredett, hogy Tudorel jónak látta a karám mellől közbelépni.

– Apám, miért baszogatja a mérnök úr agyát?! Nincs szüksége a maga kioktatására. Rendes ember. Tudja, hogy mi illik, s mi nem.

– Az lehet. De akkor is túl büszke. Mint a fajtája – morogta az öreg, és mintha mi sem történt volna, komótosan elindult vissza a karámhoz.

Mérnököcskénket lebénytotta a rá kimondott szentencia. Úgy érezte, szégyellnie kellene magát, mert azok után, ahogyan az öreg rápirított, hogy túl büszke, felsejlett benne, hogy talán igaza is lehet, s azonnal előtérbe tolakodott a rajtakapottság-érzet: tényleg viszsza fogta valami, hogy Lillácskával együtt bemenjen a házba. Aztán mintegy vezeklésként megtette.

Amikor belépett, mellbe vágta a levegőtlenség. De csak néhány pillanatig tartott, mert szinte azonnal ellágyította a meleg, amelyet egy régi csikókályha ontott. Mindnyájukat ott találta az egyszerű konyhaasztal körül, a legkülönbözőbb ülőalkalmatosságon csendben gunnyasztva, mintha a kályhában lángoló tűzifa pattogásának zenéjét hallgatnák. Az asztalon két tányér, azokon néhány maradék szalonna-, túró- meg ordadarabka, a szőtt lenvászon abroszon két félkaréj, ujjnyi vastagra szelt kenyér. Az öreg menyje a beléptükre azonnal felpattant a székről, s invitálta mérnököcskénket, hogy üljön le és fogyasszon, azonnal vág még sajtot meg ordát. Nehéz volt meggyőzni, hogy nem szükséges, csak a kislány eszik, s neki bőven elég, ami a tányérokon maradt. Leült, s Lillácskát, miután levetette róla a kabátkát, a térdére ültette, „katonákat” készített neki egy-egy falatnyi kenyérből, szalonnából, sajtból, ordából. Két perc múlva alaposan megróttta magát, szegényke csakugyan éhes lehetett, habzsolta az ételt, néhány darabka ordán kívül az utolsóig betakarította a maradékot, pedig remélte, hogy legalább kóstolóba marad neki a többiből is néhány falás. Kérni röstellte volna, így csak a nyálát nyelte, miközben megköszönte a vendéglátást, ráadta a kabátot a kislányra, s éppen indult volna kifelé, amikor belépett Tudorel, hogy a csempészáru szállításra kész, de indulás előtt szükség van a biztonsági meglocsolására

egy kis pálinkával. Mire kihozta a kamrából a kukoricacsutkával bedugott almapálinkás üveget, az öreg Moldovan és a kisebbik fia is bejött az áldomásra. Mindenki mindenkivel koccintott, az öreg Moldovan elnézett mérnököcskénk mellett, amikor az övéhez érintette a poharát. Úgy volt jó, hogy nem kellett beleinnia, mert rosszul esett volna, amit nem szívesen adnak. Tudorel is éppen csak belenyalt a sajátjába, közben meg alig láthatóan intett a fejével, hogy nem kell mindent mellre szívni.

Öt perc múlva elköszöntek, s indultak. Mérnököcskénk már az első száz méter után érezte, hogy a motorral valami baj van, nem úgy húz, ahogy kellene, az egyik henger kihagyott. Ő ment elől, ezzel volt szerencséje, mert a rossz úton kettes, jobb esetben hármas sebességben a motor kétszer annyit fogyasztott, mint normálisan, fennállt az esély arra, hogy az éppen csak a tartály fenekén lötyögő benzin nem lesz elég hazáig, de nem volt kedve megállni, hogy megnézzze, mi okozza a kihagyást, remélte, hogy téved, s hogy megússza baj nélkül.

De amitől félt, nem került el. Még mielőtt Sáromberkénél kikanyarodtak volna a főútra, a motor köhögni kezdett, majd leállt. Egyszer még sikerült lendületből újraindítani, de az a kevéske benzin, ami a porlasztó túlfolyóján a fölöslegéből visszaszivárgott a tartályba, alig néhány fordulatra volt elég. Kiszállt, kitaszította-kormányozta a bogarat az út szélére. Tudorel, aki úgy kétszáz méterről követte, azonnal fékezett, és behúzott mögé. Szerencséjére, az ő Daciája tankjában volt még annyi, hogy kölcsön tudjon adni háromliternyit, amiből kettővel hazaér, s a maradék egy elég lesz, hogy a hónap vége felé eljusson valamegyik benzinkútig, s beállhasson a sorba, hogy ha majd odajut, megvehesse a havi adagját, a boldogító húsz litert.

Tudorel megszívta a slag végét, s miközben a benzin a kis ötliteres műanyag kannába csordogált, csak úgy mellékesen, halkan megjegyezte:

– Nem kell szívre venni, amit az öregem mondott. Nem rossz ember, csak régi bútor, s nagy román. De a jobb fajtából való. Nem ártana senkinek.

– Semmi gond – mondta azonnal mérnököcskénk. – Végül is lehet, hogy van valamennyi igaza.

– Nincs. S ezt ő is tudja. Különben nem mondta volna, hogy szóljak a jobb embereknek, mert tényleg szépek a bárányok. Egy hét múlva, román húsvétkor is került volna rájuk vevő.

– Tényleg nincs semmi baj. Minden rendben. Már el is felejtettem. S a kislányomnak is nagyon ízlett a finom, friss sajt. Bánom, hogy nem kérdeztem meg tőle, nincs-e eladó belőle.

– Neked biztos lett volna, ha kérsz – nyújtotta oda a benzineskannát mérnököcskénknek.

– Semmi baj. Majd veszünk a piacon.

– Jó, ha te mondd, elhiszem – legyintett Tudorel. A kezére tekerte a slagot, s betette a csomagtartóba. – De én tudom, amit tudok. Ha összekeversz kétféle túrót, egy régi, érettet, csípősebbet, bűdösebbet meg egy frissebbet, könnyebbet, a koktélon csak a réginek az ízét és a szagát érzed, az is marad meg benned.

Azonnal rá kellett volna vágnia, hogy ez nem az az eset. De nem tette. Úgy gondolta, sem neki, sem Tudorelnak nincs szüksége egy alkalmi szimpátia-vallomásra. Az idő majd mindent a helyére ráz. Betöltötte a kölcsönbenzint a tartályba, visszaadta az üres kannát, majd kezet nyújtva megköszönte a segítséget. Olyan keményen tartotta, s rázta meg az elfogadó kezet, mintha az a parolázás örökre szólna, mintha nem lenne biztos az újabb munkanapi, a nagyszombati viziontlátásban.

A lassulás oka

Magyarázhatatlan harag ül bennem,
folyton harap, karmol, izzik, szuszog,
zsibong, mint az agyérgörcs a fejben,
mint a szüntelen dühöngő chatbotok.

Én vallanék, mégis szorítom a számat,
legfeljebb nem álmodok többé nagyot.
Nincs sor, hova szívesen beállnék,
nem találok a seggemnek való padot.

Ha próbálom kitalálni, elfut,
kinyújtózni kevesebb tér jut,
egyre távolibbnak látom az eget,

és megvisel, és nevetek,
de tagadom a lassulás okát.
Használdogatok tovább, s tovább.

Párából csészealj

Ma nem vagyok, a poharam sincsen,
se nő, se isten, hogy megmenekítsen,
ha máshogy nem is, süketen, vakon,
párából csészealj az asztallapon.

Mintha nem is a sajátom volna,
nézi a kezem bentről a horda,
s megetetnék, ha nem lenne jóllakott,
a bennem lakó totemállatot.

Hol lehettek álmok, kinőttem onnan,
ahova tartok, az van darabokban,
jöjj vissza, álom! szemem, a vakot,

kényszerítsd bámulni a napot,
ha le vagyok győzve, akkor megtalálj!
Egyszer kibonts, aztán visszazárj.

Ebbe a kórterembe visszajött a nyár

Ebbe a kórterembe visszajött a nyár,
amikor elnémult az egyszer már
selejtezésre javasolt infúzió szivattyúja,
nem pumpálta az örökkévalóságot belénk,
filccel le volt satírozva a dátum,
s én próbáltam úgy tenni,
mint aki nem tudja, mit jelent,

vittem volna bármit, ha kérik,
ágytálat, panadolt, egy másik hazát,
új vitorlát a szemeidben úszó hajóknak,
de csak az ablakot tudtam beljebb
hajtani,

amikor a kórterembe visszajött
a nyár, összegubancolta
a branülök csövét,
táncolt velünk az ágyon,
egy apával és két kisgyerekekkel,

s hagyta,
hogyan felszívódjanak
szemünkben a falak foltos hómezői,
ameddig a csövek engedték,
megtáncoltatta a két gyereket,

én meg, mintha az életünk múlna
rajta, viccelődtem,
s mintha láng lobbant volna,
vagy a kedvünk villant akkorát,
hogyan azt gondoltam,

bele kellene vakulni ebbe a nevetésbe,
ebbe az elkobozhatatlan pillanatba,
ami a következő vizit előtt,
ha pár percre csak,
de elhitette velem, hogy
sose halunk meg.

Kolozsvári Zsigmond / Sigismond Kolos-Vary: Rajz a fogságból I. (Gurs, 1942–1943; Yad Vasem Intézet gyűjteménye, Jeruzsálem)

Japán selyemkép

I.

Felleg harapja
a Hold citromgerezdjét;
fanyar illat leng.

A pagodában
mandula-szemű lány vár,
rizsszemnyi szépség.

Nyújtsd lepled, éj, ha
tücskök nászi dalára
két árnyból egy lesz.

II.

Lábnyomát illesd
csókkal: lótoszvirág bont
szirmot tavaszra.

Tűz és füst. Bomba
a szív. Robbanni zuhan
anyahajóra.

Arca friss haván
barackvirág a mosoly.
Szíve: tömegsír.

///.

Táncos léptű lány.
Dús gyümölcsös kert, tárva
tolvaj időnek.

Selyemszállal szőtt
képed emlékezetem
csarnokában áll.

Gyíkssurranásnyi
a lét. Két ciprus őriz –
mégse vagy sehol.

Úton

Dérfoltos mezők.
Belvív, rozsdás erdőalj.
Krisztus a ködben.

Felgyulladt a nyár.
Napraforgó-bölcsesség
kínálja magvát.

Fák. Vizes ingben
intenek: lassíts – hamar
itt ér a nyárvég.

Ima

Talán nem leszel olyan egyedül, mint a kisujjam.
Nem fogsz kijárási tilalom előtt
három perccel tolvajként osonni a kihalt utcákon,
takarodó után öt perccel szökevényként beesni a lakásba.
Nem fogsz rettegni a büntetéstől, egy piszlicsáré kihágástól,
mintha ötéves lennél, rognál térdre, szétszórt kukoricára.
Füleid készenlétben, a fejmosás másodpercek kérdése.

Te csak szeretni akartál.
Hosszú éjeken át imádkoztál az idő urához, hogy adjon még
pár percet, legyen ideje a szeretésnek, hogy felnőjön,
felkeljen a kukoricáról, levesse az elnyűtt éveket, penésztelepnyi
emlékeket, és hadd legyen az, ami mindig is volt,
ami fizetsége és hivatása mindazoknak,
akik kérik, hagyjon még pár percet.
Talán nem leszel olyan egyedül, mint a kisujj.

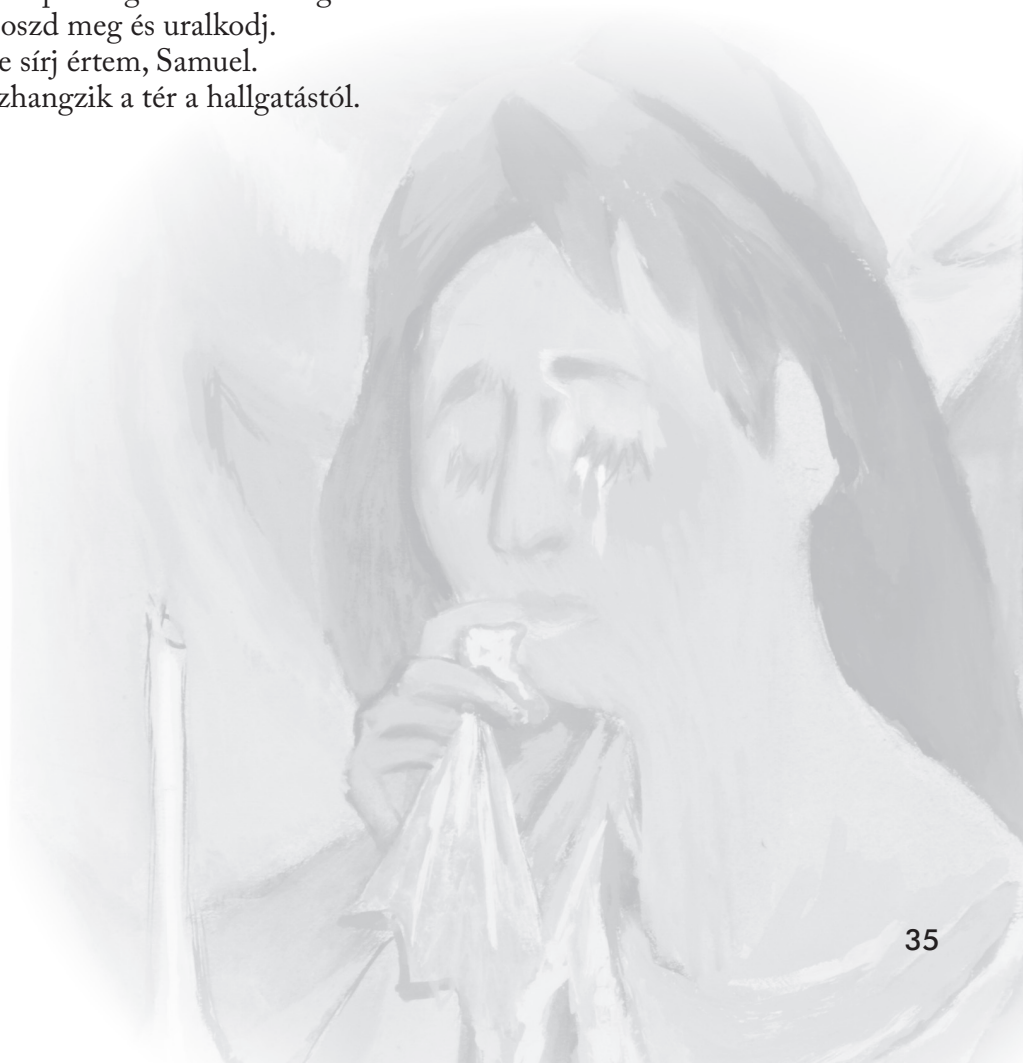
Száraz

Két hete nem ittal vizet.
Varázsvesszőt szorongatva botorkálsz a térben.
Valaki átsegít a zebrán; sajnál.
Szegény ember. Patakokban folyik szeméből a vér.
Honnan ennyi nedvesség.
Bármennyire szeretnéd, az alkohol nem válik vízzé.

Van napi rutinod, munkád, ízlésed.
Tisztességesen nézel ki. Működik a tested.
Két hete nem ittal vizet. Botorkálsz.
Patakokban folyik szeméből a vér.
Pirosra vált egy lámpa. Állunk.
Egy völgyzáró gáton felhúzzák a zsilipet.

Egy némajáték elbeszélése

Ez csak Beckett úrnak sikerülhet.
Ó, ne sírj értem, Samuel.
Megváltoztak a státuszok, látod?
Rögtön bensőségessé vált a kapcsolat.
Úgy látszik, ma beszélgetni fogunk (...)
Egyesek szerint modoros az írásjelek elhagyása.
Beckett úr nem hagyja el őket,
csak szereplői szájából távozik a hangsúly.
Olykor maga a hang is távozik,
csak súly marad.
Megkövült rágó a linóleumpadlón.
Kinyúlik a ragacs, felszárad a nyál,
többé nem láthatók a fognyomok,
személytelenné válik, mint a csend.
(Szünet)
Szép nap ez a gondolatok megosztására.
Hát oszd meg és uralkodj.
Ó, ne sírj értem, Samuel.
Visszhangzik a tér a hallgatástól.

A bolygó kapitánya

Egy szép csütörtöki délelőtt a Kossuth utcai óvoda diákjai azt vették észre, hogy nincs egyetlen felnőtt látótávolságon belül. A fiúk eleinte élvezték, mert senki nem szólt rájuk, amikor sárga folyót locsoltak a homokvár köré. Panni egy fokkal volt kevésbé boldog, amikor megérkezett a hírrel, hogy Erzsi nénivel valami baj van. Erzsi néni ugyanis kigúvadt szemekkel feküdt a kanapén, izzadt, és annyit tudott mondani, hogy hívj mentőt.

Panni sorra újságolta a híreket csoporttársainak. A negyedik, Lacika jött rá, hogy akkor baj van, és lehetőleg tényleg hívni kell a mentőt. Miért? Mert ebben az oviban minden gyereknek volt egy szuperképessége. Illetve minden gyereknek pontosan egy szuperképessége volt. Panni be tud menni az óvónénihez akkor, amikor mindenki más az udvaron játszik. A helyzet értelmezése ellenben már nem tartozott képességébe.

Mire a vizesárokba eltűnt a pisi, a gyerekek már azt vitatták, milyen sorrendben kellene alkalmazniuk képességeiket, hogy az irodában pihenő telefonról felhívhassák a mentőket. Lili varázslatos képessége, hogy bele mert szólni a telefonba. Peti ismerte a számokat; amivel nem volt teljesen egyedül, de ő még tárcsázni is tudott. És Attila talentuma volt, hogy be mert nyitni ajtókon. Az iroda ajtaja ugyanis be volt csukva. Kilincse. Attila pedig a Kanári-szigeteken nyaralt szüleivel.

A konzílium felállt az ajtóval szemben, nézve, mit lehet tenni specialista hiányában. Első próbálkozásnál arra gondoltak, ez a véce ajtaja, ami egyébként is nyitva van. Másodjára Lacika nekifutásból akarta legyőzni a kilincset, de egy lépéssel hamarabb visszatáncorodott. Eszter jutott legtovább, ő ujjhegygel megérintette a kilincset. Aztán elrántotta a kezét.

Miután az ajtón behatolás kudarcot vallott, Barnabás felajánlotta, hogy vessék be az ő képességét, nevezetesen, hogy képes felmászni magas helyekre. Ez a földszinti irodának az udvarra néző, nyitva hagyott ablakát jelentette. Onnan, belülről már ki lehet nyitni az ajtót, és a telefon-akciócsoport munkához láthat. A probléma annyi, hogy a felnőttméretű ablak gyerekekhez mérve egész magasan volt, és ha nincsenek ágak, mint egy fán vagy a mászókán, akkor nincs miben megkapaszkodni. Barnabás először Laci vállára állva próbált bejutni, de felborultak. Ezzel a síró gyerekek száma kettővel növekedett.

Zsófi eközben helyszíni szemlét tartott Erzsi néninél, a karját puszilgatta, és azt mondta neki, hogy Erzsi néni, még ne halj meg. Mert Zsófinak ez volt a különleges képessége.

Végül négy fiú és egy különösen kövér lány stabil alakzatba állt az ablak alatt, hogy Barnabás az élő mászókáról elérje az ablakpárkányt. Sikerült, belülről kinyitotta az ajtót. A telefon-akciócsoport, Peti és Lili elfoglalta helyét. A falnak támasztott telefonkészülék fölött egy piros tábla állt, rajta három szám és három betűsor. Az egyik betűsor két hegy közötti völgygel kezdődött. A második egy tetőt tartó oszloppal. A harmadik egy fej nélküli kövér emberrel, aki az egyik lábával kilépett előre. Melyik lehet az? Petike arra

gondolt, hogy a fejetlen kövér ember Erzsi nénit akarja megmenteni, azért fut. Tárcsázta a számot, és átadta a kagylót Lilinek.

- Csókolom. Erzsi néni beteg.
- Haló, itt a rendőrség. Ezzel a problémával keresse a mentőket.
- Igen. De mi a számuk? Nem tudjuk elolvasni.
- Átkapcsolom. Várjon! Ne tegye le!

Zene és kattogás hallatszott. Az operátor – Lili – nem tudta mire vélni a dolgot. A körülötte állók egymás szavába vágva kérdezgették, hogy mi történik. Lili alig hallotta, amikor egy határozott férfihang végre megszólalt.

- Országos Mentőszolgálat.
- Csókolom. Erzsi néni beteg.
- Mi a baja?
- Hát, fekszik, és nagyon rosszul néz ki.
- És hol van Erzsi néni?
- A nagyszobában.
- Oda tud menni a telefonhoz?
- Nem.
- Címet meg tudod mondani?

Izgatott sugdolózás támadt Lili körül. Ilyen képességgel nem rendelkezett egyikőjük sem.

- Mi a hely neve?
- Vízipók-csodapók óvoda – vágta rá Lili.
- Vízipók-csodapók?
- Igen, Vízipók-csodapók.

A vonal túlsó végéről pötyögés hallatszott, mintha egy számítógép billentyűzetét nyomogatta volna valaki.

- Ahh, megvan! Kossuth utca 159., ugye?
- Ööö.

Egyesült erővel végzett munkájuk jutalmaként az óvoda gyerekei pár perccel később láthattak egy igazi nínózó mentőautót. A mentőautóból élénk színű köpenybe öltözött felnőttek ugrottak ki, és magukkal vitték Erzsi nénit. Mert bár felnőttek voltak, nekik is voltak szuperképességeik.

B 12

2027. december 31-gyel kettébontottam sorsomat. Első vagy A sorsom feladata lett mélyebben beágyazódni a már megkezdett és a társadalom tetszésével találkozó életpályába. B sorsom engedélyt kapott bármiből kilépni, bármit felfordítani, ha új lehetőségeket teremt. Mit visz magával? Az alap személyiségjegyeket – bizalom 3, autonómia 7, alkotóképesség 7, rendszeretet 5 stb. – utólag megváltoztatni nem lehet, ezt, az alsógatyát és anyuka fényképét a pénztárca belsejében.

A sorsom megkérte Samantha kezét, B sorsom szakított vele, és minden héten új nőt szedett fel. Amikor A esküvői meghívókra pecsételte rá az ujjlenyomatát, akkor B melltar-

tókat szedett ki az ágy mögül. Amikor *A* családi ebédeken az anyós fish&chips-ét dicsérte, *B* ásványvízzel próbált méregteleníteni egy hosszú este után. Amikor *A* bealudt egy romantikus filmen a kanapén, *B* a civilizáció értelméről merengett egy toronyház villámhárítójába kapaszkodva.

B kilépett a munkából, átment egy bankhoz azzal, hogy életmódját csak így tudja finanszírozni. Később kommunába költözött, egzotikus állatokat tartott, és vízpipázott. Néha még gitározott is. Egy bőrröndben tartotta a munkaruhát. A fogkefét másokkal közösen használta.

B-ről könnyebb mesélni, de *A* látszólagos statikusságában is lekötöttek az előre nem látható kihívások, és az elért státusz fenntartására irányuló mikromenedzsment. És jobb úgy játszani, hogy már támaszkodhatok addigi eredményeimre. Szabály szerint a két szál között legfeljebb egy évnyi különbség lehet, utána elő kell vennem a mentést a másik szálból. Különben leragadtam volna, és vittem volna tovább egyik szálát nyugdíjig. Így abban az évben, amikor *A* márciusban ismertségpontokat gyűjtött két újságcikkkel, júliusban a tengerpartra néző szállodaerkélyen kipipálta Samanthával a szerenádéneklésre vonatkozó küldetést, és decemberben a céges bulin a főnök feleségével smúzolt; *B* Afrikába ment önkéntes tanárnak. A bankban fel se mondott, csak elment. A gitárját vitte magával és azt a ruhát, ami rajta volt. Haját lobogtatta a tengeri szél, amikor a hajóút első estéjén Jimi Hendrix-szólókat játszott a fedélzeten. Ugandában, az őserdő közepén volt a munkaállomása. Az iskolaépületet még fel kellett építeni. Az egyetlen fehér ember volt a faluban. Hivatalosan angolt és földrajzot tanított, gyakorlatban mindent. December 31-én bezsebelte a pontokat: segítőkészség +5, humanitás +4, elismertség +1, és egy szalmakalappal gazdagabban visszatért a civilizációba.

Hazatéréskor *B* sorsomat bontottam szálakra. *B1* vállalkozó lett, és az éjszaka császára. *B2* költő, színész, énekes. *B3* szociális munkás, de ezt hamar meguntam és abbahagytam. *B5* egy kutatóorvos asszisztenseként törekedett az emberiség megmentésére. Utóbb a *B2* szálát is kettéválasztottam egy közszerepléstől elvonuló renegátra és egy ünnepeelt csilagra, majd utóbbit még egyszer kettébontottam egy elvontabb költő-zeneszerző és egy harsány előadóművész kettőseire.

B8 egy Isten háta mögötti faluban próbált meg újraalapító atyát játszani. Nem derült ki, sikerült-e hosszú távon, mert véletlenül vagy freudiból rámentettem a *B9* szálát, az internetes megmondóemberét.

A jubileumi *B10*-es szálát jelöltem ki rendszerellenes trollkodásra. Például megnyertem vele a darts-világbajnokságot, úgy, hogy minden dobás előtt elmentettem az állást, és újra próbáltam, tízszer, hússzor, ötvenszer, amíg tökéletes nem lett minden dobásom. Az utolsó kimenő dobásomat céltáblának háttal, bal kézzel, csukott szemmel dobtam be, háromszáztizenhetedik próbálkozásra. Nem érte meg. Geci unalmas volt. A pókervilágbajnokságot már nem csináltam végig. Társadalmi troll lettem. Elmentem jegyellenőrnek, csak a kommunikációs helyzetek kitapasztalása végett. A legjobb kifogásokat jegyzetfüzetbe írtam.

B11 és *B12* sorsa lett, hogy egy háromhónapos újságírói gyorstalpaló és esetleges véletlenek – mint *B11* lábtörése – különbségével törekedjenek ugyanarra az életpályára. Amikor *B11* várost váltott, a rá eső fejezetben *B12* is ment utána, ugyanannál a cégnél helyezkedett el, és ugyanazt a lakást vette ki. Amikor *B11* egy kerti partin becsajozott, *B12* sok utánjárással, egy boltban, sorban állás közben cserkészte be ugyanazt a nőt, aki ugyanazt a cipőkészletet és ugyanazt a giccses festményt vitte magával összeköltözéskor. Amikor

a szeretett hölgy bugyikat válogatott az áruházban, *B12* harminc perc alatt győzte meg, hogy már elég lesz, tanfolyam nélküli alteregójának ez negyven percig tartott.

2035-re a sorsok egymásból ágazása már olyan fára hasonlított, melynek bal oldalából egyetlen csupasz nyárs mered ki. Mert a társadalomba ágyazódó sorsok mind hasonlóak egymáshoz, minden különutas a maga módján az.

Az afrikai önkéntesség tizedik évfordulóján tartott összejövetelt a *B*-főcsoport hét, éppen aktív ágával csináltam végig. A menü ehetetlen, a program közhelyes volt mind a hétszer. *B_{n+1}* viselkedése viszont tükrözte addigi elveit. *B2* nemhiába gúnyolódott gyakran illemen és konformizmuson, most a tányér fölé görnyedve, jobb kezébe fogott kanállal ette a húst. *B9*, aki három éve sértődéssel vette tudomásul a külvilág érdektelenségét, most népművészeti maszkot viselt, és éhező gyerekek internetről nyomtatott képeivel mutogatta, ő ezeknek segített. *B11* három hónapja becsületbeli ügyet csinált abból, hogy össze tudja rakni egyedül az ikeás bútort, most négy embernek mondta el, hogy billeg a tálalóasztal.

Egy évben hat-nyolc kontextusban tehettem fel a kérdést, hogy mégis mi a faszt csinálók az életemmel. A hónap dolgozója oklevelét Samantha cafatokra tépte, amikor *A* lekérte az első gyerek iskolai évnitőjét. *B1* csütörtök éjszaka nézett magába, heti negyedik betévése alkalmával, miközben sleppje tovább győzködte, hogy eszméletlen a buli, és véletlenül sem az ingyen cuccért vannak vele. *B2*-t egy nyugdíjas tanár ébresztette öntudatra, akivel a panelház aljában ivott együtt, és akinek három órán át feleslegesen magyarázta a technikai fejlődés és a neopaganizmus összefüggéseit. *B7*-nek elég volt tükörbe néznie, amikor negyedik napja hordta ugyanazt a szakadt trikót, és haja rasztás csimbókba állt össze. *B12*-t az a pofon ébresztette fel, amit élettársától kapott, amikor másodszor szólította Samanthának.

A statisztika és a pontozás évente kiadta az eredményeket. Az egyik a legtöbb pénzt kereste, a másik legtöbb pontot gyűjtötte elismertségből vagy karizmából, vagy a legtöbb nőt fektette meg. Közös már csak a kezdő személyiségjegyek voltak: bizalom 3, autonómia 7, alkotóképesség 7, rendszeret 5; és a vágyakozás egy teljesebb életre. Cseréltek volna egymással? Többségében nem, mert az túl nagy váltás lett volna és önmaguk megtagadása. Csak átvenni a másik életéből annak – persze kiragadhatatlan – értékeit, a szeretettséget, a lekötelezetlenséget vagy a felszínes ismertséget.

Négyen vagyunk

#

A testben mozgolódik.

*Ne bőgj, kérlek. Később még szükség lesz
a belső tengerre, hogy átsodorjon a túlpartra.
Rátelepszik a csípőre, és pont úgy nyom, hogy
az idegek megszakadjanak. Feszített játék,
így nevezzük. Különböző állomások közt
lavíroz. Cipelem magammal, kihordom
halálom. Úgy hívjuk: R. A hiányzó két
betűről tudomást sem veszünk.*

#

A körúton rejtőzöm egy fa éhes árnyékában.
Fényre vágynak, egyetlenegyszer világosságnak lenni.
Beledöglök hiányodba. A tenyeremen, egy fényképről
bámultad az utcákat. Idefele lekötöttek a kirakatok,
most az emlékek között guberálok. Utoljára azt mondtad,
bár kiléphetnél a testedből, akkor odaadnád neki, nesze,
hadd vigye, rágja szét a sejteket.

#

*Tumorgyanús, ezt mondták. Te ennek ellenére
ártalmatlan felhőcskének nevezted a hatcentis árnyékot
a csípőd táján, majd a kezébe nyomtad a plüssnyulat,
és együtt gügyögtetek tovább. Később, mikor sugárt
lőttek rá, megint mesével álltál elő: azt súgtad, napfény
melenget, és ettől hamar vége lesz. Egy ideje én adom
a plüssnyulat a lányunk kezébe.*

#

Nemrég voltál egy terápiás ülésen. Mesélted,
mindent jobban megfigyeltél, mint az arcokat.
Otthon, mikor beszéltünk, meghallotta az *áttét*

szót. Neki azt mondtad: átmenet, mint nyárból az ősz, képzeljen el egy óriási palettát, amin véletlenszerűen összekeverik a színeket. Ő nevetett. Neked verejtékezett a homlokod.

#

Megtiltottam, hogy tovább játszd a szerepet, te mégis ellenszegültél. Az öledben ült, azon tűnődtem, mindketten mennyire törékenyek vagytok. *Lovacskezés*, kacagta vidáman, és a térdeden ficánkolt. Közben cérnavékony, szőke hajszálak hulldogáltak a feje búbjára.

#

Minden mozdulatod trauma. Hiába gyakorlok titokban hajnalonta, így is jó pár aszfaltrepedésen keresztültollak. Nélküled kevés vagyok ahhoz, hogy túléljem halálod.

Sylvia Plath lírai jegyzetei

1

úgy megyek mégis hozzád,
mint egy kiverő kutya, harapásnyi
a csönded, azt hallgatom paplanom
alatt nyüszítve, amikor csípőmet
magadhoz emeled, tudom, nincs
visszaút a vonyító éjszakában,
és akkor hirtelen selyemfonalas
hónaljad karéjában találom a fejem,
te pedig le a vállamon a melltartó-
pántig, ott szemérmesen érzed
a bőrömmön, hogy fázom, betakarsz
még jobban, nem mondod, de érzem,
fáj, hogy már nem melegítesz fel, csak
álmodban szerelmeskedsz velem vagy
bárkivel, azt úgysem látom, üres
vagyok, mint a megkapart anyaméh,
a szerelmünkéből kikoptak a szótagok,
s ami egykor voltam neked: úszó tavirózsád,
leveleim lefagytak ebben a kihűlt, téliesre
váltott kapcsolatban, de már nem félek
tőled, nem vagyunk egymásnak sem üldözői,
sem üldözöttek; kinőttelek, bár attól meg már
most előre félek, hogy sose tudlak majd
emlékeimben összerakni egészen téged –

2

tedd a kezéd a nyakamra, ütőerem duzzadjon
alatta, amikor nem figyelsz rám, akkor is legyenek
gyermeked anyja, jó költő, aki betűkbe faragja
egykori szerelmünket, aki félttem a terhességtől,
hogy előbb jön az, mint ahogy szerettem volna,
aki lekávézza a hajnalt, miután végignézi, ahogyan
a telihold sárvizet enged magából. tedd a kezéd
a nyakamra, ütőerem duzzadjon alatta, hogy lásd,

még mindig tartok tőled, férfivágyad alatt nyögnek bennem a téli fák, vacogó águjjaimmal a hátadba vágom a monogramom, hogy ne felejts el, ha teheted. tedd a kezéd a nyakamra, ütőerem duzzadjon alatta, amikor nem figyelsz rám, akkor is legyek szeretőd, ribancod, mindegy, mi, csak védj meg magamtól, Ted.

3

papírmadarakat szaggatok szét éjjelenként az agyamban. a szárnyukat szeretem tépni a legjobban, a csőrükkel még nem tudok mit kezdeni, belémvájnak. mint amikor az első éjszakánkon széttártad a combjaim. akkor nem gondoltam, hogy másoknak is széttárod majd. nedvdúsak vagyunk ott lent. ezt szeretik bennünk a férfiak. meg fogok halni nélküled. az antidepresszánsoktól bedugul az orrom lefekvéskor. fentebb emelem a párnámat, mint ahogy te csináltad, hogy jobban lásd, amikor csinálod, az arcomat. nem vágom fel az ereimet, és nem fekszem egy kád forró vízben. csak a párnát emelem meg, hogy ne fulladjak meg. másnap felhívom a pszichiáteremet. be akar küldeni, de én nem megyek. ezért mindennap jön. azt hiszik, szeretőt tartok. valld be, hogy szukád voltam csak. az ölem holdkráter. holdad vagyok. veled fogyok el.

Athéné

Azt álmodom, hogy Periklész vagyok,
és szobrot emelek neked –
óh, Athéném, hús érintéssel
űzd el a fellegeket.

A szemedbe nézek, mintha a Napba,
vak vagyok, mégis boldog,
értelmed fénye melenget,
Oidipuszként bolyongok.

Tincs

Ma is úgy látlak még mindig egyre,
mint három éve az irodában:
a folyosókon ringva, lebegve –
kézfemen egy finom árny van,

ahogyan siklik a billentyűkön,
zongorázik, a kotta az élet,
hogy kontyod mögött újra feltűnjön
egy kislány tincse, mely mindig tiéd lesz.

Tea

Esteledik vagy pirkad
szemed távoli csillag
hajfonataidon kúszom
fel nyakamban lógó hurkon

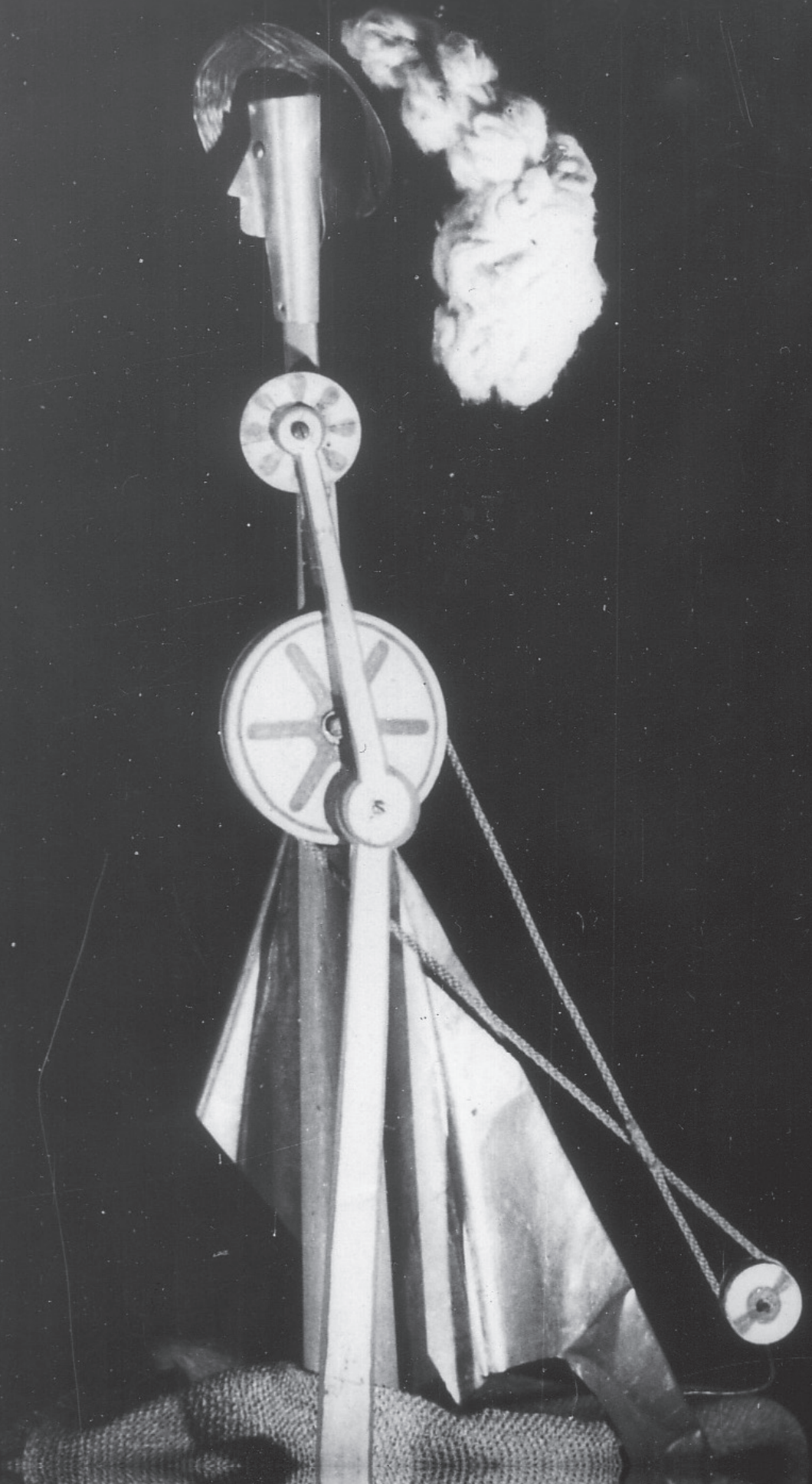
égi tó virágkelyhe
felé sodródó pernye
vagyok egy világégés
idején halk esengés

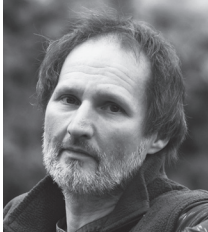
gyere már persze hogy Krisztus
nő volt csak gyere már ments meg
teámban sáfrány s hibiszkusz

vár egy kávéházi szeglet
lázamra forró italpor
ahogyan kilépsz a habból

Kolozsvári Zsigmond / Sigismond Kolos-Vary: Cím nélkül (1960-as évek eleje; olaj, vászon; 16×12 cm)

Rendőrségi közlemény

Figyelem! Figyelem! A rabló
és tette társa, egy arab ló
keleti irányban menekül.

Csúf a ló négy lábán a pata,
elég vacak az állapota:
ráférne egy pedi-manikűr.

Ellenben a szőre aranyló:
úgy néz ki, mint egy színarany ló,
ez a fő ismertetőjele.

A rabló egy sötét gazember,
péppé puhít, mint egy gőzhenger,
viccelni nem szabad ővele.

Hanem a paci egy tünemény,
okos is, nem holmi buta mén,
s bár ereje kissé hanyatló,

túléli, hogyha rá sövény dől,
nem nyihog, nem nyafog, sörénytől
patáig, hason és hanyatt: ló.

Kirándulós kérdések

Ó, te kedves fekete pók,
a kis kocsid kereke pót?

Ó, te szapora nünüke,
otthon vár sok-sok unoka?

Ó, te bátor ganajtúró,
nem félsz eme duhaj úrtól?

Ó, te finnyás ganajturó,
testem szaga neked túl jó?

Ó, te nyüzsgő szárnyas hangya,
tiéd e rét árnyas pontja?

Ó, te derék krumplibogár,
tudod, ki volt Humphrey Bogart?

Ó, te riadt, fürge cincér,
mit adnál egy hátgerincért?

Ó, te harcias szép cincér,
két erős csápod szétcincál?

Aki mindent félreért

Tata mellett, kedves uram,
ezt bizony nem árt tudnia,
a vízparton él egy fura,
nagyon torzonborz nutria.

Tegnap délbén... Hogyan? Pardon?
Őn azt kérdi, hogy a torzón
miért van egy borz a parton?
Nos, egy percig se habozzon:

mesém hőse nem borz pajtás,
hanem egy randa nutria...
Mit mond? Hogy hagyjam a pajtát,
mert ez rossz dramaturgia?

De hát a borz nem úgy pajtás,
ő cseppet sem pajtalakó!
Tessék? Hajt és ás a hajtás?
Az bizony nem arra való.

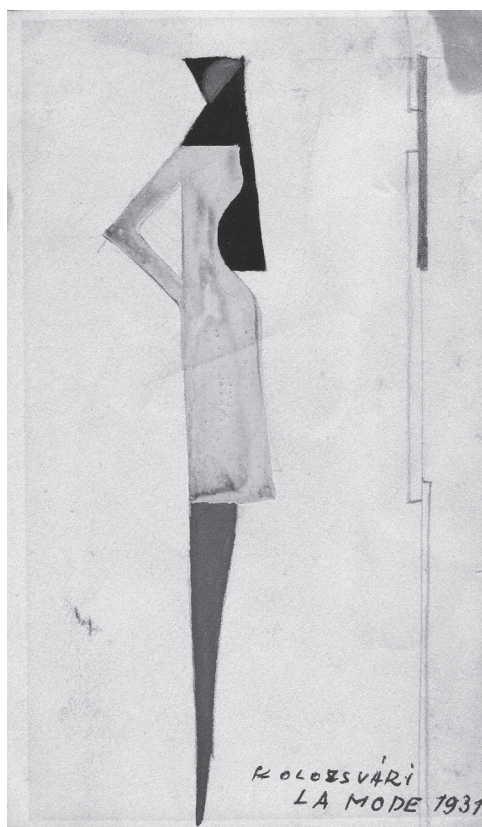
Tehát e prémes lény... Ácsi!
Szóba kerül egy nutria,
és ön csak arra kíváncsi,
hogy mekkora a nudlija?

Azt próbálom elmondani
már percek óta, hogy Tata...
Nem, nem mondtam, hogy ön Dani,
és azt sem, hogy egy nagytata!

Maga szerint az mind vizsla,
aki vizslat? És a hárdkór
egy kór, s a beteg: kórista?
Meg kell örülni magától!

Hát tudja mit, uram? Talán
így megérti hamarjában:
egy öreg tata oldalán,
egy kórral teli pajtában,

ahol egy pajtást kirabolsz,
egy torzón vízparti vizslát
tart egy torzonnutria borz.
És itt a vége. Na, vizslát!

Kolossvári Zsigmond akvarellterve a Divatrevü / La mode du jour című előadásához I. (1931; fotó: ismeretlen; OSZMI Báltár, forrás: Internet)

Pincemély

(részlet)

Dorka odaállt az anyja elé, és kitátotta a száját.

– Melyik fogad volt az?

– Nem tudom biztosan. Valahol hátul a bal oldalon.

– Mutasd! Nem látok semmit. Nem, szerintem nincs baj. Csak kellemetlen volt, ennyi az egész.

– Talán valami keményítőszemcse... – próbálkozott az apja. – Nem kellene megmutatni fogorvosnak? Lehet, hogy hajszálrepedések keletkeztek a fogzománcra és...

– Jaj, hagyd már! – torkolta le az anyja. – Nem hiszem, hogy bármi baja történt.

– Persze az is igaz, hogy ha jobban odafigyeltél volna a krumplira, akkor...

– Szóval én vagyok a hibás?

– Miért? Ki készítette a vacsorát?

– Én igenis rendesen megmostam. Na és, ha csakugyan keményítőszemcse, vagy mi a szösz? Vagy esetleg egy nagyobb sódarab? Te ragaszkodsz ehhez a nagyszemű vacakhoz! Ennyi erővel sötömböket is nyalogathatnánk!

Dorka csak állt, és nem értett semmit. Hogy a csudába jutottak el a csendes vacsorától a veszekedésig, egyetlen pillanat alatt?

– Én bemegyek a szobámba, köszönöm a vacsorát! – mondta, de egyikőjük sem figyelt rá.

Fáradt volt, és nem volt kedve ehhez az egészhez. Mostanában egyre többször estek egymásnak a szülei, olyan kis apróságok miatt, mint ez a mosott vagy mosatlan krumpli dolog. Nem értette, mert régebben ilyesmi sohasem fordult elő. Amióta viszont itt laktak, ez már nem az első eset. Mondom, hogy rossz hely ez, gondolta Dorka. Nagyon rossz!

Ahogy átment a nappalin, a szeme ismét megakadt a ketrecen. Az állat megint őt figyelte. Nézték egymást egy darabig, aztán bement a szobájába, és magára csukta az ajtót. Hallotta, hogy a szülei tovább vitatkoznak a konyhában, és már egyáltalán nem a krumpliban lévő kavics volt a téma.

Később jött az esti rutin: fürdés, fogmosás és az esti puszi. A légkör ugyan még mindig hűvös volt, de már érezhetően enyhült valamennyire.

– Jó éjt, anya! Jó éjt, apa! – és csattantak a puszik jobbra-balra.

– Dorka, ugye tudod, hogy...

– Tudom, anya, de most hadd menjek lefeküdni, mert iszonyatosan álmos vagyok.

És ez valóban igaz volt. Ő maga sem értette, hogy miben fáradt el ennyire. Úgy érezte, hogy menten leragad a szeme, egyszerűen képtelen volt nyitva tartani. Szabályos erőfeszítésbe került az is, hogy az ágyáig elérjen, és szinte azonnal el is aludt.

Álmában zavaros képeket látott maga előtt. Először a nagymamát látta, aki egy kezek között ült, és a kezét nyújtotta Dorka felé, amit ő valamiért képtelen volt elérni.

Aztán éles váltás, és újra itt volt az új lakásban az anyjával. Csak ketten voltak, és Dorka álmában tudni vélte, hogy a szülei már elváltak, és az apja azért nincs ott velük. Ő már csak egy vasárnapi, akiért minden második vasárnap jön az apja...

Csatakosra izzadta a pizsamáját. Úgy ébredt fel, hogy legszívesebben sikított volna, hogy elég ebből az egész borzalmas rémálomból! És elég ebből a nedves valamiből, ami az arcába nyomakodik, és meleg levegőt fújtat rá. Meleg, maszatos és fűj! És egyáltalán mi ez?

Amikor kinyitotta a szemét, először nem is fogta fel, mit lát. A sötétben egy nagy, lapos és nedves orr bökögte türelmetlenül. Az orr, amit hosszú szőrszálak kereteztek, az arca előtt matatott, szuszogott. Ahogy Dorka jobban megnézte, az orr egy méretes, szőrös pofában és két gömbölyű, fekete szemben folytatódott. Valahol hátul tányérnyi, kerek füleket is sejteni lehetett. Egy egér, gondolta Dorka. Egy óriási egér! És azt tette, amit a legjobb megoldásnak gondolt ebben az esetben: sikított. És csak sikított és sikított, mert úgy látszott, hogy ez a rémálom nem akar véget érni.

Csak másodpercekkel később tűnt fel neki, hogy nem egyedül sikít. A borjú nagyságú egér hátra ugrott, és szemmel láthatóan, füllel hallhatóan ő is sikított. Hogyan tud sikítani egy egér?, villant át Dorka agyán, és a döbbenettől elhallgatott. Az állat úgy tűnt, hogy ebben is utánozza, mert ugyanabban a pillanatban ő is abbahagyta a sikítást. Arra gondolt, hogy ha egészen lassan az ágya végébe húzódik, akkor talán kislisszolhat az ajtón, hogy riadóztassa a szüleit. Legnagyobb meglepetésére azonban az ágya nem volt sehol. Azaz, hogy ő nem volt az ágyában, és ahogyan jobban körülnézett, egyre biztosabb lett benne, hogy nem is a szobájában van. Valami sötét és poros helyen fekszik, már amennyire ebben a félhomályban meg tudta állapítani.

Az egér továbbra is őt bámulta, csupán az orra mozgott idegesen.

– Szia, egér! Jó kis egér vagy, ugye? Nem bántanál engem, ugye? – próbálta meggyőzni inkább saját magát Dorka, aztán óvatosan, kerülve a hirtelen mozdulatokat, felállt.

– Akkor most én mennék is – mondta, és lassan hátrálni kezdett, bár továbbra sem volt arról még csak halvány lila gőze sem, hogy miként is kerülhetett ide, és hogy hol van egyáltalán. Megy ez, gondolta. Az egér nem mozdul. Csak lassan, nyugodtan. Am ekkor a hátrafelé tapogatózó keze falat tapintott. Bumm, itt a vége. Tett néhány tétova lépést jobbra, aztán balra, de a keze mindenhol falat érzett maga mögött. Hátat fordítani nem mert az állatnak, így aztán az egyetlen értelmes dologhoz folyamodott, ami eszébe jutott: sírva fakadt.

– Szervusz! – mondta egyszerre egy hang a sötétből. Erre Dorka abbahagyta a sírást. Bámult bele a sötét félhomályba, és megpróbálta megtalálni a hang tulajdonosát, de az egér mögötti részeket nem tudta kivenni rendesen. Kézfejjével megdörgölte a szemét, hátha így megpillantja azt a valakit, aki ráköszönt, de így sem látott senkit. Az a lényeg, gondolta, hogy van itt még valaki rajta kívül, aki segíthet megmenekülni az óriási egértől.

– Szervusz! – mondta ismét a hang. Dorka csak most vette észre, hogy milyen furcsán is hangzott ez a szervusz. Kicsit kásás volt, mintha az illető teli szájjal beszélt volna hozzá. Különösen az sz-ek nem voltak tiszták. Amikor harmadszor is elhangzott a szervusz, tudta, hogy nem hagyhatja szó nélkül, muszáj reagálnia valamit, mielőtt az illető elmegy.

– Halló! – próbálkozott. – Van itt valaki? – kérdezte és persze rögtön tudta, hogy mennyire ostoba is a kérdés. Valaki ráköszönt, tehát az illetőnek itt kell lennie a közelben.

– Igen, ami azt illeti nagyon is van. Itt állok előtted – hangzott a válasz.

Meresztette a szemét, hátha megpillantja a hang tulajdonosát, de senkit sem látott.

– De hol vagy? – kérdezte. – Sehol sem látlak. Merre keresselek? Az egér mögött, vagy attól balra...

– De hát én nem is vagyok egér! – mondta a hang tulajdonosa, és az egérnek nevezett állat lépett egyet a lány felé. Valahonnan a magasból beszűrődő fénypárazmákban Dorka végre teljes valójában megnézhetette magának. Csakugyan nincs hosszú farka, de ettől még felőlem lehet egér, gondolta a lány.

– Dzsungáriai törpehörcsög vagyok – mondta amaz, és így, a fényben egyértelművé vált, hogy a hang csakugyan az ő szájából jön, sőt Dorka már azt is tisztán láthatta, hogy beszéd közben mozognak az ajkai. Kicsit furcsán, kicsit másképp, de egyértelműen formálták azokat a szavakat.

– Engedd meg, hogy bemutatkozzam! A nevem Spricc, és ahogyan azt már említettem, dzsungáriai törpehörcsög vagyok.

Világos! Ezt az egészet csak álmodom, gondolta Dorka. Így már érthető, hogy kerültem ide, meg érthető ez a hatalmas, beszélő egér vagy hörcsög vagy micsoda. Oké, akkor csak fel kell ébredni, és kész! A filmekben ilyenkor csak megcsípi magát, és sitty-sutty, máris lihegve ébrednek a saját ágyukban. Jobb kezével a bal karjához kapott tehát, és teljes erejéből belecsípett. A hatás kedvéért még a szemét is becsukta.

– ÁÁÁÁÁúúúúúúú! Ez nagyon fáj!

Amikor kinyitotta a szemét, csodálódottan tapasztalta, hogy még mindig az előbbi félhomályos helyiségben van, és vele szemben ott áll a borjú nagyságú egér vagy hörcsög vagy mi a szös.

– Te most tulajdonképpen mit csinálsz? – kérdezte a hörcsög.

– Megpróbálok felébredni – válaszolta Dorka. – Biztos vagyok benne, hogy ezt az egészet csak álmodom, és valójában az ágyamban fekszem. Nem tűnik túl valóságosnak, hogy itt vagyok egy sötét, poros helyen, ami akár a pincénk is lehetne, és egy hatalmasra nőtt egér... akarom mondani hörcsöggel beszélgetek. Szóval most éppen ezen vagyok.

– Aha – mondta a hörcsög. – Értem, de sajnos el kell keserítselek. A csipkedés nem fog segíteni, mert nagyon is ébren vagy, nagyon is velem beszélgetsz, és nagyon is igaz, hogy a ház pincéjében vagyunk.

– De hiszen ez sokkal nagyobb, mint a pincénk! – fakadt ki Dorka.

– Az, hogy mi mekkora, nézőpont kérdése. Én például mindig ilyennek ismertem. De azt hiszem, hogy nem árt, ha tisztázunk egy-két dolgot, mert elég kevés az időnk.

– De hát a pince...

– Kérlek, most hadd beszéljek én! A legegyszerűbb, ha a dolgok közepébe vágunk. Igen, az ágyadban aludtál el, de mi a magunk méretére zsugorítottunk, kicsempésztünk az ágyadból, és lehoztunk ide. Mindezt azért tettük, mert egy ősi és homályos jóslatot próbálunk követni. És most arra kérlek, gyere velem, mert már várnak ránk. Ennyit dióhéjban, hogy stílusos legyek.

– Honnan tudod a nevemet? – kérdezte a lány.

– Ha azt mondom, szemmel tartunk már egy ideje?

– Szemmel tartottatok?

– Igen, szemmel tartottunk. De kérlek! Azonnal indulnunk kell!

Dorka gyors számvetést végzett. Egy: itt marad, és nem megy sehová. Ebben az esetben gondolnia kell arra, hogy magára haragítja a nagyra nőtt hörcsögöt. Kettő: megbízik benne, és követi szó nélkül. Ha bántani akarna, már megtette volna, okoskodott Dorka, és elindult az állat után.

Kalandok az Óperencián – és azon is túl

Beszélgetés Kiss Noémivel

– *Tavaly jelent meg a Balaton című novellásköteted, több kiadást megélt, és most itt van egy újabb „vizes” könyv. Egyébként versenyszerűen úsztál. Gondolom, ezért is áll közel hozzád ez a közeg, nem?*

– Igen, lehet. (Most nevetek.) Ezen még nem gondolkodtam. A végtelen Csendes-óceán partjára eljutottam pár éve, és akkora hatással volt rám, hogy azonnal megjelent a fejemben egy meseregény, ahol a gyerekek számára semmi nem lehet akadály, hogy eljussanak a világ peremére. A végtelen horizont a szabadulással egyenlő, el tudod hagyni a közösséged, a falodat, az országodat. A szigetet, ahol gyerekként felnőttél. Ha a valóságban nem is, képzeletben mindenképpen. Persze az óceán csak a nevében csendes, és a végtelenről minden gyerek fantáziál, csak hogy a világ pereme félelmetes. Mint lebegni az űrben. A szabadulás szorongás is, ezt szerettem volna feloldani. Nagyon vágytam rá gyerekkoromban, hogy megéljem azt, milyen a világ végén ülni egy sziklán... ezt a könyvet szerettem eddig a legjobban írni, egy tiszta és logikus történetet képzeltem el, ahol a természetnek és az állatoknak kedves, balladai nyelvet adok. Örülök, ha sikerült, és ha tetszik majd a családoknak.

– *Egy publicisztikából tudható, hogy voltál már bálnalesen. Tőlük is inspirálódtál?*

– Eljutottam a családommal Kaliforniába, ott részt vettünk egy egynapos túrán, meghatározó élmény volt. Kihajóztunk a nyílt óceánra, és órákat vártunk a csodára. Mikor egyszer csak nyolc bálnával találkoztunk egymás után. Fantasztikus élmény volt. Utána külön foglalkoztam a bálnák kultúrtörténetével, ami nagyon gazdag, és egészen régi, az eredetmítoszok világára nyúlik vissza, mind az irodalomban, mind a képzőművészetben rengetegféleképp ábrázolták. A világ legkedvesebb állata amúgy, sosem borítaná fel tudatosan az emberek hajóját, közvetlenül a csónakunk mellett bukkant fel, csa-

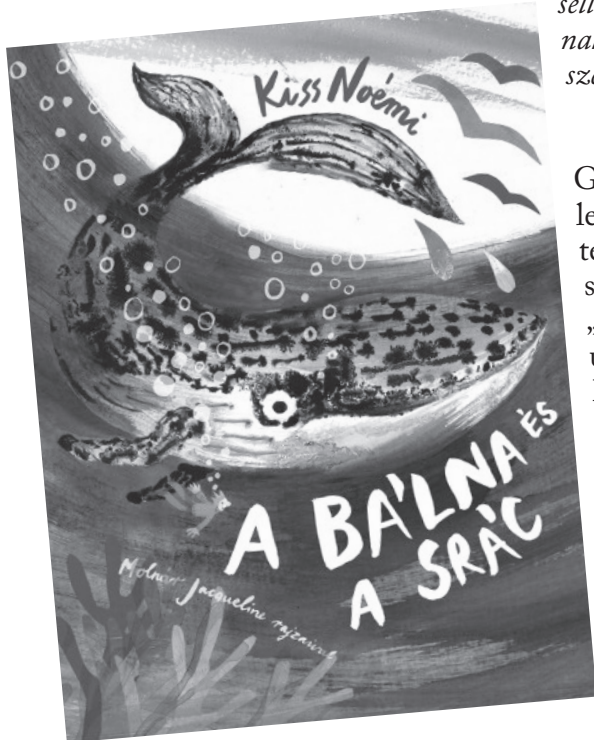
Kiss Noémi (Szilágyi Lenke fotója)

pott a farkával, majd merült, és kíváncsi állat is, úgyhogy tényleg az volt az érzésem, játékból és szeretetből a hátára vesz minket. Ennek ellenére tűzokádó sárkányként ábrázolják a bálnát az őskeresztények. A szűrőfogai ijesztőek, a gyomra félelmetes barlang, a hátán pedig egy egész falut fel lehet építeni, ha valaki szeretné. Évezredekig vadászták. Rohamosan fogy a példányszáma. A bálnák vándorlása is inspirált, ahogy a Mexikói-öbölből Alaszkába utaznak borjaikkal. Ez a hatalmas utazás az élelemért, ami egy egész féltekét átfog.

– *A főhős, Cérnaszác, kicsi és vékony, az osztálytársai csúfolják, a szülei féltik, neki ebből elege van. Összebarátkozik egy gömbölyded, csúfolt lánnyal, Lídával, és a két sebzett lelkű gyerek együtt indul világgá. A történetben fontos szerepet játszik a másság, a kirekesztés, a barátság és az önazonosságkeresés. Miért választottad ezeket a témákat?*

– Már nem is tudom, hogyan alakult ez. De a kisfiam akkora volt, mint egy liter tej, amikor megszületett. Mindig világgá akart menni, volt egy repülőautója, és bejárta a Dél-tengert és az Északi Sark-vidéket. Folyton aggódtunk, babusgattuk, életben tartottuk. Ma már nagyfiú, komolyan sportol. Kikéri magának a kicsiségét, joggal. Szépen leszoktatott minket az aggodalomról. Szerettem ezeket a pillanatokat. Róla is szól ez a mese, olyan gyerekekről, akik különböznek másoktól. Valójában minden gyerek ilyen, egyedi és egy-szeri teremtmény, önálló, szuverén, tele szabadságvágygal.

– *Nagyon tetszenek a mesés elemek, például az, hogy a fiú érti az állatok nyelvét, segít, ha bajba jutnak, és – jótett helyébe jót várj alapon – ő is számíthat rájuk. Kedvencem az ostobán veszélyes Oriásházaspár, és az a rész, amikor a lány kiszabadításáért a fiú igazgyöngyöt hoz a sellők déltengeri barlangjából az Oriásasszony-nak. Az utóbbi időben sokat változott a mese szerepe. Te hogy látod ezt?*

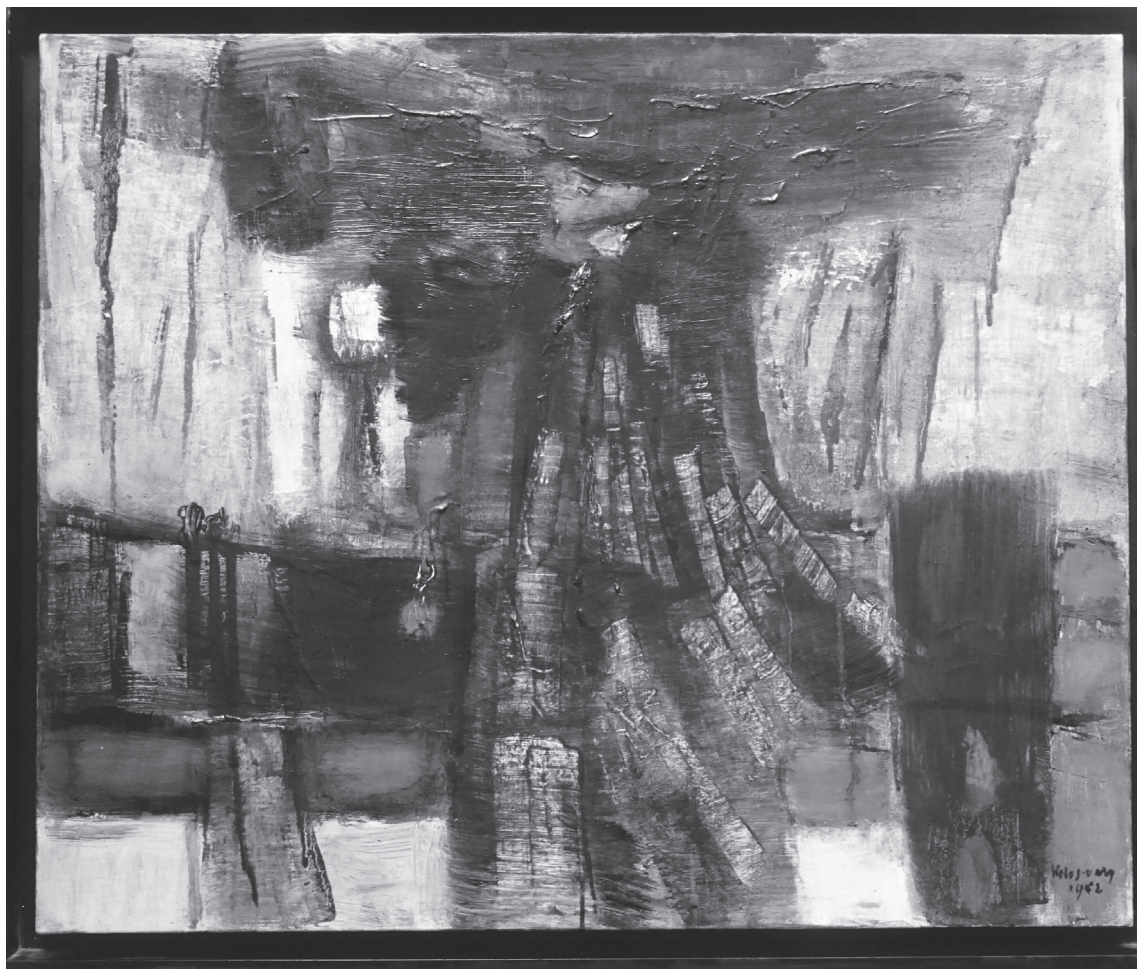

– Szerettem a klasszikus balladát, a Grimm-meséket, a mesedramákat, a nyelvi-leg igényesen megírt, saját hangú történe-teket, Lázár Ervin nagy kedvencünk. Nem szeretem a didakszist, még akkor sem, ha az „progresszív” irányultságú, mondjuk, ma az ún. gendertematikus nemváltós mese, ami kifejezetten nevelni akar. Az ilyenektől ir-tózom és ódzkodom. Hihetetlen gazdag és rafinált a népmesekultúránk, a gyereke-immel együtt én azon nőtem fel. Ezért is lett prózai ballada *A bálna és a srác*. A fiam nagy futó, és az ő futását, szaladá-sát, gyerekkori rohanásait szerettem vol-na megörökíteni.

Pozsonyi Pagony, Budapest, 2021

– Bevallom, először kicsit furcsálltam a világvégi rideg környezetet, aztán, ahogy haladt előre a történet, úgy éreztem, óriási távlatok nyílnak, és olyan létkérdések merülnek fel, amelyeket a mesékben a „hol volt, hol nem volt” exponál. A háttérben ott van a félelmetes és gyönyörű óceán, egyre azt sugallja, hogy az élet, a megmaradás ezer veszéllyel jár. Az Ikeranya prózakötetében is hasonló dolgokról van szó... Itt arra szeretnék utalni, hogy aki olvasta a korábbi köteteidet, megsejtheti az önéletrajzi elemet.

– Igen, nagyon jó, hogy említed! Jacqueline-nel és Kovács Eszter szerkesztővel sokat beszélgettünk a meseregény hangulatáról. Nekem az volt a fő szempontom, hogy az északisága ellenére legyen „meleg”, „intim”. Jelenjen meg benne a rejtett erotika. Főleg a Sellő-jelenetben, a barlangban. A kislányom most olvassa, neki a sellő a kedvence az egész meséből, a csábító gonosz. Nagyon megmozgatta a fantáziáját. Örülök, hogy ilyen mozgalmasak lettek a rajzok, az északi fény spektruma tűnik fel minden rajzos oldalpáron, remélem, az olvasóknak is elnyeri a tetszését.

Kolozsvári Zsigmond / Sigismond Kolos-Vary: Cím nélkül (1962; olaj, vászon; 60×73 cm)

„Matatni szeretek, álmodok / egész kipusztulásig”¹

Esterházy Miklós: *Az Öreghegy meséi*

Egy új hang megjelenése a gyerekirodalomban is ünnep – ugyanis a gyerekolvasók sincsenek túlságosan elkényeztetve szépirodalmi minőségű (bármit is jelentsen ez) szövegekkel.² Esterházy Miklós könyvének megjelenése tehát már önmagában üdvözlendő, előfeltételezve ez esetben a családi irodalmi tehetség örökség továbbvitelét, tehát kétségtelenül kellett egyfajta merészség a debütáláshoz.

A kiadó jól pozicionálta a kötetet: címe szerint mesekönyv, ami jelen gyakorlatban gyerekolvasókat feltételez elsősorban, tehát gyerekkönyvként határozódik meg – és ezzel védve is gondolja, ti. ha gyereköny, ne várjunk tőle túl sokat. Ennek azonban nemcsak a kötet megjelenése mond ellent (a szerző fekete-fehér illusztrációi simán kontraproduktív), hanem mindjárt Németh Gábor utószava, melyben tisztázza, hogy „nem mese ez, nem-gyermek!”, hanem csak „gyáva tapintattal mesekönyvnek álcázta” a szerkesztő, mert-hogy „hogymást ne mondjak, létezés technikailag, és úgy melleleg akár magyarságteljesítményként: »A tavunk nem túl nagy, de elég mély ahhoz, hogy ne lássak le az aljára.«” Tehát legyen akkor ez *Az Öreghegy meséinek* értelmezői kulcsa is: nem túl sok, amit az olvasó kap, de talán ahhoz elég, hogy ne csupán mesegyűjteményként aposztrofáljuk. Kis dolgok, pici részletek, fák, füvek, mindenféle apró és nagyobb állatok helye az Öreghegy – tudjuk, vannak még ilyen lelassult idejű, mágikus helyek a gyerekirodalomban, ahol át- és felértékelődnek a pillanatok, és a varázslat magától értetődő: *Maléna kertje* (Molnár Krisztina Rita), a *Fabéjas kert* (Sopotnik Zoltán), az *Éjszakai Kert* (Kertész Erzsi), a *Felhőmesék világa* (Tóth Krisztina), a *Rókadomb* (Szabó Imola Julianna). Az Öreghegyen lakó vasúti csigák (akik vonatként zakatolnak az éjszakai kertben), a kisegér, aki a komposzt-halomban ásott és rendezett be lakostályt magának, Olíva, a turistaként AC Milan-sállal érkező, majd ott meggyökeresedő kis toscanai olajfa, Ernő, a háromlú teknős (aki amúgy tenyéryn, de nyaranta a kerti tóban hatalmasra nő), a Nagy Diófa (aki minden kérdésre megadja a választ), a fűnyíró Józsi (aki egy hónapig ülve aludt a kertben), a kertbe csapódó hullócsillag, a szű (aki a kertbe költözve portugál nyelvleckéket ad), Péter, a hársfa (aki a Méltóságos Úr temetésén költözik a kerítés, a paplak mellé), a Kapitány (aki tizenkét vízcsigával végezteti el a gátóri feladatokat) és Maurice (a csotrogány – sic! –, aki feladattal bízza meg a narrátort) avatják szó szerint is varázslatossá ezt a világot. A vonatként

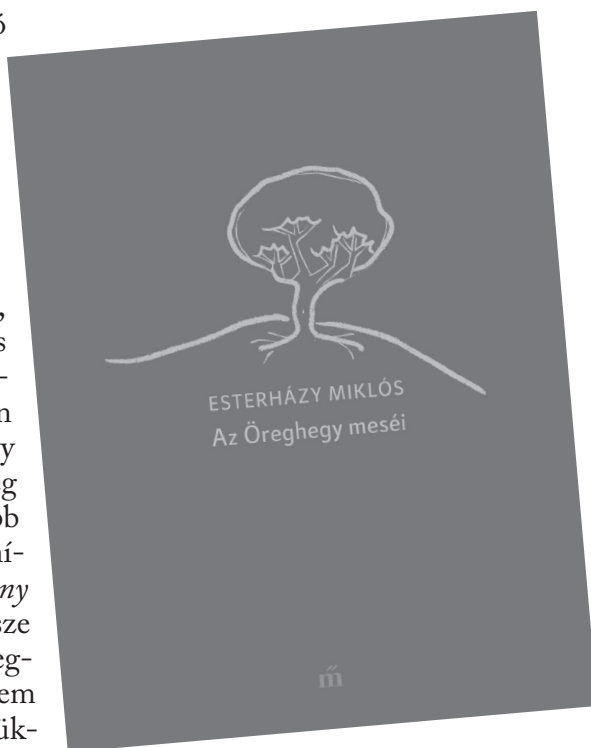
1 Bereményi Géza: A jobbik részem

2 Gyerekönyv és gyerekirodalom fogalmi összemosódásáról most nem szólnék, de tegyük egy olyan kitétel, miszerint, ha létezik a szépirodalom mint olyan a felnőtteknek szóló könyvek részhalmozaként, akkor ennek a fogalomnak s az ennek megfigyeltetett könyvkorpusznak léteznie kell a gyerekönyvek között is.

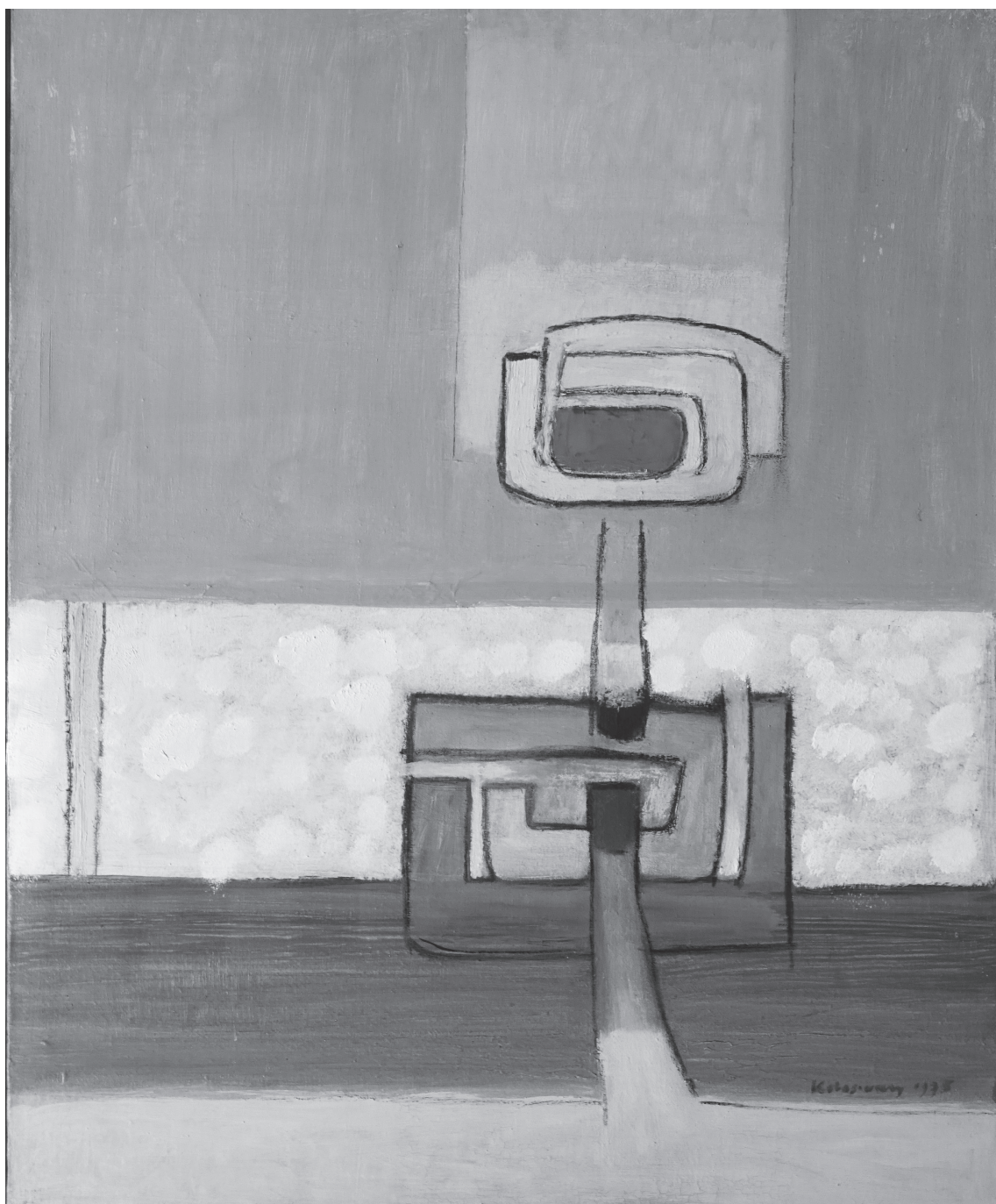
„brutális, fülsértő zakatolással” araszólo csigák képével erősen induló szövegvilág a nagyon is hétköznapi lényekkel végbemenő csodaszámba illő történetektől lesz mese. Kivétel e tekintetben a föld alatt csotrogányként, a felszínen tacsókóként élő vakondszerű lény, mint a szerző saját teremtménye – nemcsak a kötet egységét töri meg ezzel (ti. azt a rendezőelvet, miszerint a lehető legprofánabb helyek is csodát rejthetnek, ehhez nem szükségesek varázslények), de ráadásul motiválatlan a létrehívása, hacsak annyiban nem, hogy teljes legyen a parabola az álmokról meg a megszűnő varázslatokról. A kötet több szövegében is jelen van némi explicit tanítás (az *Azokagazok* és *A legkisebb királylány* teljesen az), de *Az ígéret* című szöveg egésze amolyan zavaros idézetgyűjtemény („megszűnt a varázslat, ahol az emberek már nem hittek másban, csak abban, amit a szemükkel látnak”, „Emlékezz arra, amit mondtam! Akármekkora is nő a gond, akármennyire is nyom a felelősség vagy kábít titeket az egy-

kedvűség, merjetez álmodni, merjetez hálásak lenni, mert ez tart minket életben”), ráadásul egy soha ki nem mondott ígéretről szól, ami még zavarosabbá teszi az egészet, s az addigi egyenes vonalú, egyszerű szerkezetű meséktől is nagyon idegen. Zárószövegként indokolható lenne egyfajta összegzés, de ezzel tanmesévé silányítódik minden addig megtörtént varázslat – ezzel a magyarázkodással infantilizálódik is a teremtett világ, az eddigi játékból humortalan tanítás lesz. A küldetesként értelmezett mesélésnek vajmi kevés köze van a gyerekirodalomhoz. Ráadásul a nyelvhasználat is átfordul valami bukolikus érzelműségbe („Így ballagtunk lefelé a sötétkék kertből a meleg fénnel világító kis otthonunk felé. Nagy békesség szállt meg.”). A kötet kezdőmeséjének túlzó jelzőhalmozását meg a néhol zavaró mondatszerkezeteket, sablonmegoldásokat, sutaságokat, szövegszerkesztési megoldatlanságokat leszámítva tárgyilagosan egyszerű, ugyanakkor kellően lírai az elbeszélő hangja, ez a legnagyobb erénye. Gondolhatjuk akár bölcsnek is ezt a fajta szemlélődést, nagyon is személyes naplózást, dokumentálást, álmodozást; a lassúságért, derűért cserébe talán a szentenciákat is megbocsájtja az olvasó. Ezért az, hogy „létezés technikailag” is.

Első kötet ez: izgalmas a teremtett világa, és vannak benne nagyon jól megírt, szép részek, alakul az elbeszélő hangja, neves kiadó vállalta fel – egyelőre bármi lehet belőle. Akár még jó gyerekirodalom is.

Magvető, Budapest, 2021

Kolosvári Zsigmond / Sigismond Kolos-Vary: Jel I. / Signal I. (1975; olaj, vászon; 81×65 cm)

Magas iskola

Szolláth Dávid Mészöly Miklós monográfiájáról

„A monográfia műfaja idegen Mészölytől.”¹

Huszonöt év kevés híján egy emberöltő. Ennyi idő telt el Thomka Beáta Mészöly Miklósról írt könyve és Szolláth Dávid azonos című monográfiájának megjelenése között. Előbbi a pozsonyi Kalligram Kiadó *Tegnap és ma* sorozatában 1995-ben, míg utóbbi a budapesti Jelenkor Kiadó gondozásában 2020-ban jelent meg, egy évvel a Mészöly-centenárium előtt. Habár Mészöly a 20. század második fele magyar irodalmának egyik leginkább reprezentált szerzője, több okból is indokolt volt, hogy egy mennyiségi és minőségi szempontok szerint is jelentős nagymonográfia foglalja össze az életművet. A *Tegnap és ma* sorozatban megjelent kismonográfiák esetében a második időhatározón volt a hangsúly. Kortárs, lezáratlan életművekről írtak olyan irodalomtudósok, akik nagyjából-egészéből az alkotók nemzedékéhez tartoztak, vagy fiatalabbak, a magyar kritikai irodalom újabb irányainak képviselői voltak. Szolláth Dávid munkája nem egyszerűen az életmű elemzését, értelmezését nyújtja, sokkal több annál. Elhelyezi Mészöly munkásságát a kortárs magyar és világirodalomban, feltárja bölcséleti, társudományos, illetve összművészeti hátterét, nemcsak szinkrón, hanem diakrón értelemben is. Rámutat például a Jókai-ha-

tás, -olvasás jelentőségére² és arra, hogyan fedezte fel magának Mészöly például a ködlovag-szerzőket, vagy a 17. századi életrajzírókat.

Önmagában véve is igen összetett életmű Mészöly Miklósé: „az a jellemző az életműre, hogy az eltérő alkotóelvek párhuzamosan vannak benne jelen.” (14.) Ez igen megnehezíti az értelmező munkáját. Szolláth természetesen „megtalálja” – létrehozza a csomópontokat, mérföldköveket az életműben, ezáltal egy modellt épít. Rendszeresen felhívja a figyelmet az együttállásokra, azokra az életrajzi-alkotástörténeti tényekre, amelyek felülírják például a *Megbocsátás* és a többi, a nyolcvanas évek első felében keletkezett reprezentáns Mészöly-műnek a megjelenések időrendjéből következtethető alakulástörténetét. Szolláth művének alapvetésében négy – akár axiómának is tekinthető – kijelentésből indul ki. Az első Mészöly markáns prózapoétikai elveire vonatkozik, a második az írónak az európai kultúrában játszott kulcsszerpét és korszerűségét tételezi, a harmadikkal Mészölynek a 20. századi magyar próza alakulás- és hatástörténetében játszott vitathatatlan szerepére mutat rá, míg végül a Thomka Beáta Mészöly-monográfiájának megjelenése óta eltelt időre és kritikai alakulásokra való te-

1 Szolláth Dávid: Mészöly Miklós. Jelenkor Kiadó, Budapest, 2020. 13. A továbbiakban a vonatkozó oldalszámokat a főszöveg tartalmazza.

2 A Jókai-epikának és a XIX–XX. század fordulója magyar prózaíróinak a Mészöly-életműre gyakorolt fontos hatásáról Thomka Beáta és Grendel Lajos is megemlékezik. Thomka Beáta: Mészöly Miklós. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony 1995. 41. A Sutting ezredes tündöklésében pedig Jókai-feljegyzések részleteit fedezi föl. I. m. 74–75. és Grendel Lajos: A tények mágiája. Mészöly Miklós időskori prózája. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2002. 22–25.

kintettel egy új összefoglaló mű szükségességét hangsúlyozza. Látni kell, hogy míg Thomka műve kétségtelenül egy sorozatba és ezzel kicsit egy igen tág nemzedékbe, irodalomtudományos „boom”-ba illeszkedett, addig Szolláth monográfiája szükségszerűen egyedüli vállalkozás, habár megfeleltethető annak az elvárásnak is, amely az ezredforduló utáni kritikusi generáció átfogó Mészöly-olvasásának eredményét várná. Szolláth rámutat arra is, hogy a Mészöly-életmű sajnos elsőrangú példája annak a „szakadásnak”, amely a modern művészet és az olvasóközönség között jött létre talán valamikor a 20. század elején: kanonizált, esztétikailag jelentős szerzők, életművek maradnak rejtve a széles olvasóközönség előtt. A művészek széles körű ismerete nem jár együtt műveik ismeretével. Ehhez kapcsolódhat az a tanulság is, hogy Mészöly kellően fel nem becsülhető hatást gyakorolt ugyan az utána következő írógenerációkra, s ez a hatás halála után is érzékelhető, ugyanakkor stílusa, írásművészete nem követhető, legalábbis független alkotói értelemben nem. (266.) Másrészt éppen a közvetlen „tanítványok” (Nádas, Esterházy) munkássága szempontjából tűnhet úgy némely olvasónak, hogy a kései Mészöly, a pannon-próza írója elmarad az ifjabb nemzedék mögött, bár Szolláth véleménye szerint inkább új, más utakat fedez fel a magyar irodalomban és irodalomnak. (276.) Ez a merész prózai kísérlet (melynek szép számmal akadtak követői későbbi írónemzedékekben – például Darvasi László vagy Láng Zsolt) azonban nem kizárólag kiemelkedő értékű műveket hozott. Az 1995-ös *Családáradás* című regény következetlenségeiről például filológiai pontossággal beszámol a monográfia (579.), ahogy a ’80-as években lírával jelentkező Mészöly megítélése sem egyértelműen pozitív. (631.)

A későbbi írógenerációk mellett az elődökhöz képest megfogalmazódó honi irodalom Mészöly számára olyan különös (bár éppen ő mutat rá a közös közép-európai kulturális „nyelv” lehetőségére-létezésére), hogy nagy-

mértékben akadályozza művészetünk külföldi (európai-nyugati) befogadását. A tragikus nemzetsors-tudat és az anekdotizmus által kínált, esztétikailag értékelhetetlen és érthetetlen optimizmus között határozza meg Mészöly Szolláth szerint a magyar irodalmat. Megjegyzem, mindez hasonlít a közmondásos osztrák optimizmusra. A bécsiek kedélyességének hátterében azonban könnyen fölfedezhető az a mélységes és józanságról tanúskodó pesszimizmus, melyről Wolfgang Kraus hosszasan elmélkedik *Kultúra és hatalom* című munkájában.³ Kraus például Nestroyt „mélyen peszsimista” írónak tartja, kinek szereplői abból a meggondolásból merítenek erőt a lumpoláshoz vagy a tréfához, mely szerint a világ és az élet alapvetően tragikus, szükségszerűen rossz vége lesz mindkettőnek, hát legalább addig érezzük jól magunkat. Ugyanakkor az apokaliptikus nemzettudat, a nemzethalál látomása, mely akár a 18–19. századi vonatkozó irodalmak hibás értelmezéséből is származhat, egyértelműen kárhózas, elítélendő Mészöly számára, aki Szolláth véleménye szerint túlmegy a Bibó István által a témakörben felvázolt kereteken, általában véve kártékonyan ítélve meg a nemzeti fenyegetettség narratíváit, melyeknek történelmi okait Bibó félreérthetetlenül kimutatja. (644–645.) Az alapvető kérdés azonban az lesz, hogy van-e egyáltalán nemzettudat (vagy nemzettudatalatti?), számonkérhetőek-e a nemzeti irodalom alapvető művei ebben az értelemben, illetve tudományos szempontból érdemes-e egyáltalán a csoportidentitás fogalmkörében gondolkodni. (646–647.)

Széles körű filológiai (néhol mikrofilológiai) gondossággal a kezdetektől járja be a szerző olvasóival Mészöly rendkívül sokrétű életművét, mely mindhárom műnemre kiterjedt. Szolláth számára az ötvenes-hatvanas évek különösen fontos ebben az életműben. Minden bizonnyal ez az az időszak, amikor a műfajilag és narrációsan integratív prózai megoldások felől egyre inkább a dezintegratív poétikai stratégiák felé

3 Wolfgang Kraus: *Kultúra és hatalom. A vágyak átváltozása*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1993. 62–64., 178–180. Ugyanitt idézi a poroszok és az osztrákok közti különbség kapcsán a régi élcet: „a poroszok számára a helyzet komoly, de nem reménytelen, az osztrákok számára reménytelen, de nem komoly.”

mozdul el a művész érdeklődése. A korpusz közepe egységét így Szolláth a '75-ös *Alakulások* és az egy évvel később megjelent *Film* együttesében látja. Ehhez képest már az 1979-es *Szárnyas lovak* kötetet a pannon-próza indulásának nevezi, csakúgy, ahogy eredetileg maga a szerző és később a kritika is. A monográfia írója azonban rámutat arra a kritikai-befogadásesztétikai anomáliára is, mely Mészöly indulását, a „korai szakaszt” a hatvanas évek prózai és drámai műveitől számítja. Egy komoly filológiai kutatásnak, mint amilyen Szolláthé, az 1948-as *Vadvizek* novelláskötet vizsgálatával kell kezdődnie. Ennek az elfeledett gyűjteménynek néhány mozzanata sikeresen integrálódott az életmű későbbi anyagába. A mikrofilológia mellett – mely a monográfia egészében a kiterjedt Mészöly-levelezésre is ügyel – a szoros és invenciózus olvasás eredménye a felismerés, mely az író munkáit az animal studies, vagy az ifjúsági irodalom szempontjai szerinti elemzések felé is megnyitja. Szolláth művéből később Mészöly-kutatók szép számmal meríthetnek ötletet, anyagot alapos, részletekbe menő elemzésekhez, műhelymunkához.

Mészöly és Polcz Elaine kapcsolata a Nemes Nagy–Lengyel házaspárral, az író személyes élményei és azok tükröztetése kisebb prózai műveiben, valamint az ötvenes évek szellemi-politikai életének rögzítése talán választ adhatnak arra a kérdésre, hogy miért nem írta meg Mészöly a maga háborús nagyregényét. A megírhatatlanság (az emlékek etikai feldolgozhatatlansága és a nyelvi kifejezhetőség bezáródása értelmében egyaránt) jelensége is felbukkan ebben a viszonylag korai szakaszban, bár a problémából később megoldás: a megírhatatlanság megírása lesz, ha nem is kifejezetten Mészöly, inkább a következő írónemzedék számára. Ez az időszak egy másik fontos kérdést is felvet: ártott vagy használt a magyar irodalom jelrendszerének, szimbolikájának, illetve terminológiájának a Rákosi-, később a Kádár-rendszer? Vagy történetisége mára pusztán tényként tudomásul veendő? Szolláth ezzel kapcsolatban

felidézi, hogyan tűntek el szinte teljes egészében a tisztán esztétikai diskurzusok a korszak irodalmi-kritikai közbeszédéből, s ezzel párhuzamosan hogyan értékelődött fel a cenzor háta mögötti titkos összekacsintás esztétikailag nem feltétlenül értékelhető jelrendszere. (103.) Szolláth Dávid szükségszerűen korabeli irodalomtörténetet is ír. Megírja a hallgatásra ítélt művészek-szerzők kenyérkereseti lehetőségeit, s hogy ebből például a magyar műmesecímnek micsoda haszna származott. Megjegyzem, ide sorolhatóak azok a Weöres Sándor-versek is, melyek óvodai szavalásokon is megállják a helyüket, de kevés kivétellel metafizikai mondanivalót hordoznak, valamint a magyar képzőművészet olyan grafikusainak illusztrációs életműve, mint Reich Károly, Würtz Ádám, Kass János vagy Rékassy Csaba. Az, hogy a történeti-politikai aktualizálásnak nem esett áldozatul a Mészöly-életmű, például a *Magasiskola*, kisebb részben a kritikának, nagyobb részben az írónak köszönhető. Ahogy Szolláth írja: „A *Magasiskola* szövege váltogatja a tárgyias leírást és az ehhez kapcsolódó tartózkodó elbeszélői hangot az (...) erősebben figuratív vagy esszésszerűen reflektált részekkel. Így a hozzájuk kapcsolódó értelmezési sémák (...) sem válhatnak kizárólagossá. Továbbá a mű példázatként is többfelé nyitott.” (140.)

A monográfia szerzője jó érzékkel láttatja, hogy ennek a műnek az esetében szabadság és hatalom, kifejezetten a hatalom élvezetének viszonyában sokkal többről, összetettebb értelmezésről van szó, mint amit megjelenésekor és az azt követő évtizedekben a legtöbb olvasó belelátott. (143.) Ezt a képet élesítette, ugyanakkor gazdagította a *Sólymok csillagvilága* című kötet kiadása 2016-ban,⁴ mely a *Tágasság iskolája* esszén kívül Mészöly Miklós és Gaál István filmrendező beszélgetését is tartalmazza, sőt Lelovich György solymásmester önéletrajzát, Mészöly szerkesztésében és kommentárjával.

Mészölynek nemcsak a világháborús, hanem általában a nagyprózával kapcsolatban is fenntartásai, pontosabban egyedi elképzelései

4 Mészöly Miklós: *Sólymok csillagvilága*. Jelenkor Kiadó, Budapest, 2016.

voltak. Ezt az *Anno* írása környékéről fennmaradt jegyzetek feldolgozásával is igazolja Szolláth. A tervezett, mintegy három évszázadot átívelő történelmi regénynek minden bizonnyal egy központi szereplője lett volna. (470–471.) Csábító a feltételezés, hogy az 1989-es *Volt egyszer egy Közép-Európa* gyűjtemény pótolhatná ezt a regényfolyamot, Mészöly azonban nem közli az olvasóval, hogy mi a célja ennek a gyűjteménynek, van-e egyáltalán, ahogy narratív összefüggésekre is legjobb esetben csupán következtethetünk. A monográfia szerzője szerint Mészöly nem látta szükségét célnak vagy összefüggésnek, de legalább ennyire fontosnak tartja azt, hogy az 1995-ös *Hamisregény* „rövid összekötőszövegekkel fűz látszatköteléket az életmű címűktől megfosztott darabjai közé.” (474–475.) A *Közép-Európa* kötet kérdéseire érdemes hozzátenni, hogy Mészöly Közép-Európája „volt egyszer” – mesei, azaz létezése alapvetően a töredékes emlékek véletlenszerű őrzéséhez-felidézéséhez kötődik. Szolláth nem hagy kétséget afelől, hogy az egykori vagy akármikori Közép-Európa mint szellemi-kulturális-földrajzi egység(?) vagy narratíva nem illeszthető nagyepikai formába. Erre nem mellesleg a Mészöllyel kortárs egyéb közép-európai szerzők művei is jó példával szolgálhatnak. Közép-Európa Mészöly számára egyértelműen múlt Szolláth Dávid értelmezésében, legalábbis politikailag. Irodalmi-kulturális értelemben azonban már a kommunista csatlós államok történelmének idején megképződött az a szellemi-földrajzi egység, melynek a Mészöly-életmű is kiemelendő része. (651.) Ezt a kérdéskört Thomka Beáta Mészöly-monográfiájában figyelemreméltóan foglalja össze: „Mészöly gondolkodásában akkor jelent meg az Osztrák–Magyar Monarchia, a széteső Monarchia, a térbeli helyét később kitöltő Közép-Európa eszmei problematikája, amikor Magyarországon még senkit sem ösztönzött különösebben. A ’89-ben választott prózakötet-cím, a *Volt egyszer egy Közép-Európa* hordozhat nosztalgiaát is, de Mészöly közéleti magatartásának meg-

nyilvánulásai legalább ennyi esélyt projiciálnak belé.”⁵

Az adekvát forma éppúgy töredékes-morzsálékos ebben a földrajzi-kulturális helyzetben, mint a történelmi folyamatosság tekintetében. (641.) Szolláth monográfiája rámutat, hogy a rövidprózai művekben „megvalósult” nagyelbeszélés problematikája elsőre talán elmentmondásosnak tűnő módon a nyelvileg-tartalmilag végsőkéig sűrített szöveg bravúrában áll. Tudniillik: „Kérdés, hogyan lehetett volna ezt fenntartani két-háromszáz oldalon keresztül.” (534.)

2020-ra a Mészöly-olvasás elért oda, hogy Szolláth Dávid kijelentheti a *Magasiskola* közvetlenül a kommunista rendszert parafrázáló értelmezéséről: „Mind közül ennek az olvasatnak a legalacsonyabb a presztízse.” (144.) *Az atléta halála* kapcsán válik világossá a monográfiában, hogy az olvasónak különbséget kell tennie a politizálás, illetve a politika mint természetes létforma között: „A művészet politikamentességére vonatkozó igény, mint bármilyen autonómiaigény jelzése: politizálás.” (172.) Mégis elkerülhetetlen volt, ahogy azt Szolláth tárgyalja, hogy *Az ablakmosó* a kultúrpolitikai botrány miatt sokkal kitüntetettebb helyre került az életműben, mint azt drámaként megérdemelte volna. Másrészt éppen a drámába (jó- vagy rosszindulatúan) a korban belelátott egzisztencialista filozófiai mondanivaló adhat lehetőséget a monográfia szerzőjének, hogy Mészöly bölcséleti emlékezetét az olvasó elé tárja. Erre a szellemi hagyatékra Camus mellett talán Samuel Beckett volt jelentős hatással. A monográfia Mészöly Camus-olvasásán keresztül látja és láttatja a *Saulus* sziszüphoszi ponton kitartott, döntés előtti, esetleg döntés nélküli elbeszélését (184.), ugyanakkor egyértelműen irodalmi és nem filozófiai-bölcséleti vállalkozásként tekint a regényre, például amikor Istefanos példázatát elemezve a mártírium (Passió-párhuzamok), a megértés, a meta-exegézis kerül a figyelem középpontjába. (202–203.) Másrészt Mészöly mind a *Sziszüphosz mítoszát*, mind *Az idegent* a

5 Thomka Beáta: Mészöly Miklós. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony 1995. 154–155.

kortárs értelmezésektől eltérően, szinte azokkal szembehaladva olvasta, amennyiben az abszurd léthelyzet feloldását látta bennük, talán úgy, ahogy a Robbe-Grillet-t idéző Szolláth írja: „a világ nem jelentésszerű, és nem is abszurd. A világ egyszerűen *van*.” (360.) Egy posztmodern utáni nézőpont szinkretizmusából azonban könnyen igazolható ez a „félreértés”, amennyiben a sziszüphoszi mosoly vagy boldogság (ahogy Camus szerint a hegyről lefelé haladó Sziszüphoszt el kell képzelünk) igazolhatja Mészöly értelmezését, mely képes meglátni a reményt Camus bölceletében. Egy olyan befogadástörténet rajzolódik ki Szolláth olvasója előtt a Camus–Mészöly–Nádas értelmezői hagyományozódásból, melytől nem idegen a tagadás, az átértékelés, de a szándékos félreértés sem. A megelőző művek radikális és éppen ezért teremtő olvasása bontakozik ki ezeken a lapokon. Szolláth nem tartja kizártnak, hogy Mészöly Vörösmarty-olvasását is a tragikum irányában befolyásolta Camus gondolati rendszere. (348.)

A monográfia 7. fejezete, mely a Mészöly recepció hatvanas–nyolcvanas évekbeli alakulását követi figyelemmel, külön kis egység is lehetne. A korszak többletátolási megközelítésének figyelemre méltó képviselője. De éppígy nevezhető a kritika történelmi leckéjének, alternatív Mészöly-recepciónak is. Abból indul ki, hogy *Az atléta halála* és a *Saulus* áttörte az irodalmi közbeszéd és az átpolitizált kultúra falát, de ebben annak a Mészöly-művek mentén megjelenő új kritikai diskurzusnak is elévülhetetlen szerepe van, amely – ahogy Szolláth például Béládi Miklós kapcsán írja – a pártállami kritika megbélyegző kijelentéseit fordította át esztétikai definíciókká-kategóriákká a mészölyi elbeszélés poétikájának leírásakor. (224.) Ennek a hozzáállásnak a hiányában könnyen tűnhetett volna úgy, „[m]intha Mészöly és Ottlik tehetnének arról, hogy nem felelnek meg a kritika róluk kialakított képzeletének.” (259.) Jellemző a monográfia szigorúan következetes megkomponáltságára, hogy Béládi Mészöly-értelmezésének az életmű szempontjából kulcsfontosságú kérdésével („Milyen kap-

csolat van az atmoszférakusság érzéki elemei és a narratíva értelmi-logikai elemei között?”) (226.) mutat a nyolcvanas évek Mészöly-prózájának fordulata felé a kritikai megértés kapcsán. Megjegyzem, ez a kérdés a regények lehetséges mondanivalójának szintjén is megjelenik, s ezáltal megteremthet egy párhuzamot Danilo Kiš *Simon, a mágusa* és a *Saulus* vagy *Az atléta halála* között a jogi és a komisszár kiíró, egymásba áttűnő kettőse segítségével. Ennek megfelelően a *Film* lehet, hogy inkább a mészölyi totális objektivitás követelményéhez illeszkedik, mintsem újabb utalás a diktatúra embertelenségére. Bár a szélsőségekig vitt részvétlen leírás, a dehumanizáció kritikájaként (393.) az is beleérthető. A Kádár-rendszernek erre a korszakára esik Mészöly drámaírói munkássága viszonylag rövidnek nevezhető időszaka, mely a korban megvalósíthatatlan, de a kortárs európai művészeti irányokkal teljes mértékben szinkron, bölceletileg is magas színvonalú műveket hozott, *Az ablakmosó* vagy a *Bunkert*. Szolláth művéből szinte kitapintható a színházi Mészöly irodalomtörténeti narratívája, alkotásainak megszakított befogadástörténete, mint ahogy az is, hogy hogyan vált az idősebb Mészöly fontos – és talán máig nem kellőképpen értékelt – műfajává az esszé. (637.)

A magyar posztmodern irodalom és Mészöly kapcsolatában is az ellentmondásokat és a kérdéseket világítja meg Szolláth műve. Egyrészt a *Nyomozáshoz* írt szerzői jegyzetekből az elbeszélés csődjének a '80-as évek magyar irodalmából jól ismert jelensége rajzolódik ki (340.), másrészt igen erősen felmerül a posztmodern művészet (nemcsak az irodalom) helyi értékén kezelésének követelménye, mely felülírhatná, és nem utolsósorban értelmezhetné a közelmúlt hazai irodalmi hagyományának egy jelentős szeletét. Elsősorban olyan művekre kell ezúttal gondolnunk, mint a *Megbocsátás*, melyben a metanyelviség problematikája úgy tematizálódik az Anita nevű szereplő fába égetett képének készülésével, hogy azt az a korabeli magyar olvasó is sikerrel értelmezhetné, aki nem ismerte a posztstrukturalista vagy a dekonstrukcionista irodalomelméleti iskolákat.

(595.) Az ok-okozatiság viszonylagosságának belátása a nyelv mint az irodalom építőeleme főszerephez kerülésével párhuzamban (ahogy ez például az *Alakulásokban* megjelenik) világosan jelzi a modern utániség kérdésének jelentőségét a Mészöly-prózában. Ezt a folyamatot zárja le Szolláth véleménye szerint a *Film*, mely az elbeszélés lehetőségességének megkérdőjelezését a magyar prózában addig nem megismert távlatokig terjeszti ki (383.), egyúttal az életműben is a realizmuskritika kulcsműve, mely leszámol a korábbi formákkal. (385.) Ennek megfelelően tematizálódik Mészöly mint magyar író, a pannon-próza és a *Pontos történetek útközben* kapcsán. Nem pusztán a kortárs Erdély-vízióktól független, határokon túli magyar kultúrát rögzíti az utóbbi kötet, de megteremti a kollektív identitás őrzésének és építésének azt a kritikáját is, mely valójában az ezredforduló magyar befogadói köre számára vált értelmezhetővé. (367.) Talán – eddig fel nem ismert módon – az utazások-útleírások thanatologikus utalásai adják a prózának azt az eredetiséget, mely az erdélyi részekben tragikum, a cecei-dunántúli fejezetben pedig abszurd esetlegesség. Még akkor is, ha ez a szikár „véletlenszerűség” az író által mindvégig szigorúan uralt: „Az elbeszélő személyességének minimalizálása kiegészül megfigyelőkéességének maximalizálásával.” (372.), akárcsak a pannon-völgyiség próza természetleírásaiba rejtett emlékezet-kultúrájának esetében. A *Pontos történetek...* kapcsán ehhez társul még a szerzőség, illetve a konkrét, Derri-da disszemináció-elméletének értelmében vett írás megkérdőjelezéséből megszülető, ideális mészölyi elbeszélő, aki az objektivitás normatív követelményei és az írás mint kézirat-létrehozás szerint nem létezhet. (376–377.) A szenvtelen, totálisan objektív szemlélet a hatalom megfigyelő uralmának metaforája lesz Mészöly *Filmjének* és Beckett azonos című művének összehasonlításában. (399–400.) Valójában már a puszta tekintet megfoszthatja a megfigyeltet szubjektum, illetve személyiség voltától, objektíválhatja, ahogy ezt Jean-Paul Sartre *A forra-*

dalom filozófiája című művében megfogalmazza.⁶ Szolláth mindezt így foglalja össze: „a leírás hatalom.” (429.) A *Film* kapcsán több összehasonlító elemzés is olvasható a monográfiának ebben a fejezetében, melynek másik tárgya Nádas Péter *Párhuzamos történetek*, illetve Márton László *Árnyas fűtca* című műve. A monográfia rámutat, hogy míg a magyar posztmodern irodalom szerzőinek többsége számára a dezintegratív próza felszabadító megtapasztalása a játékos iróniának és provokációnak, addig Mészöly meglátja benne a történelem megszakítotttságának, feledésének, meghazudtolásának veszteségét is. (407.) Sem a *Film* elbeszélője, sem a mű olvasója nem képes megérteni a történelemmé váló múltat, pedig a tét talán a tanúságtétel.

A Mészöly és az őt követő nemzedék(ek) írásművészete közötti különbséget az eddigi-eknél kontúrosabban ragadja meg Szolláth a vendégsszövegek, a szövegköziség jelenségén keresztül. Míg például Esterházy Péter vendégsszövegei viszonylag ismert művekből (Camus: *Az idegen*, a Cortázar- vagy a Hrabal-életmű, James Joyce művei stb.) származnak, s azonosításukat a szövegű közlés is segíti, addig Mészöly műveiben eltérően, összetettebben, egyszerűsrejtőzködve kontextualizálódnak a 17–19. századi emlékiratok, levelezések, naplók, önéletrajzok vagy Csehov-novellák. Ráadásul ez utóbbiak gyakran apróbb változáson mennek át, a főszöveghez igazodnak. (475–477.) Az, hogy Szolláth véleménye szerint – nagyrészt – nem vette észre a magyar Mészöly-olvasás a vendégsszövegeket az életműben, inkább a magyar intertextuális hagyományozódás sajátossága, illetve hiánya, semmint az író egyedi védjegye. (560–561.) Elegendő, ha Borges, Kiš vagy újabban Szorokin, illetve Pelevin utalás-idézés gyakorlatát tekintjük ennek megvilágítására. Mészöly – Borges prózájához hasonlóan – hamis idézeteket is használ, saját leleményeit tulajdonítja például Akutagava Rjúnoszukének a *Pannon töredék* mottójában. Banálisan egyszerű megoldás *A Pallas Nagy Lexikonának* intertextként való használata (489.), ugyanak-

6 Jean-Paul Sartre: A forradalom filozófiája. In. Uő.: A szabadságról. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1992. 110–121.

kor ez az eljárás a Cholnoky Jenő szakirodalmi munkáiból – szerző feltüntetése nélkül – idéző Viktor bátyjához hasonló típusú szöveget eredményez, mely szakesszé és novella között lebegtetni az elbeszélést. Grendel Lajos *A tények mágiája* című művét felidézve foglalja össze Szolláth mindazokat az írói hatásokat (az emlékiratíróktól Krúdy Gyuláig), melyek Mészöly prózáját formálták. Ehhez szorosan hozzátartozik, hogy Mészöly következetesen kereste a magyar irodalom marginalizált alkotóival, a kánonok perifériájával a kapcsolatot, közösséget és az ihlető erőt. (491–492.) Talán a *Sutting ezredes tündöklése* kapcsán fejt fel a monográfia a legkimerítőbb alapossággal a vendégsszövegek hálóját, rámutatva arra is, hogy az említett idézetek nélkül gyakorlatilag nem is lenne anyaga az elbeszélésnek. (541., 545.) Főként a Jókai-olvasás hatott a beemelt idézetekre, még olyankor is, mikor úgy tűnik, a 20. századi Mészöly groteszkjét élvezi az olvasó. (545–546.) Sutting nyelve kapcsán a politikai manipuláció és az erotikus csábítás összefonódására mutat rá Szolláth (550.), olyan retorikáról van tehát szó az elbeszélésen belül, mely uralni, pontosabban irányítani akarja a történeket. A vendégsszövegek alkalmazásának különböző módszerei végül minden bizonnyal az esztétikai ízlés kategóriájába sorolhatóak. (562.) Amellett, hogy a 20. század második felének magyar irodalmában olyan kánon, illetve olvasás jött létre, amely a társadalmilag közös, elismert, nagy szerzők viszonylag könnyen felismerhető „vízjeleiből” kiépített utalásháló közvetlen világában találja meg szívesen az értelmezéshez szükséges összefüggéseket, minden bizonnyal értékelhető esztétikailag az „elbeszélés ártéri erdejében rejtőzködő szöveg” is, melynek vadászata intellektuális kaland, kihívás.

Első olvasásra talán meglepő, hogy a nyomozás irodalmi toposza kapcsán a monográfia szerzője a metonimikus detektívregénnyel szemben Butor és Robbe-Grillet műveit hozza fel példának, mint a mészőlyi látszat-krimi világirodalmi párhuzamait (390–391.), de amennyiben az előbbi regénytípushoz a megnyugtató befejezést, a világ dolgainak „helyük-

re kerülését” társítjuk, akkor érthetővé válnak a fenntartások. Megjegyzem, a későbbi „detektívregények”, mint például Umberto Eco *A rózsza neve* vagy Thomas Pynchon *Beépített hiba* című művei, bár visszatérni tünnek a hagyományos történetmeséléshez, a próza belső világát és törvényszerűségeit hasonló módon szétírják, mint például a *Megbocsátás*, a *Családáradás* vagy a *Hamisregény* kriminek tűnő részletei. Talán nem jelenthető ki, hogy Mészöly prózájában nincs krimi-szál, inkább úgy fogalmazhatunk, hogy félresiklik, szétszálazódik, felbomlik, sőt: *elfelejtődik*. Képtelenné válik arra, hogy kereteket adjon a családtörténeti emlékezet ellenőrizhetetlenségének. „Az összefüggéstelenség narrációs problémájából, ahogy Balassa Péter is mondja, a *cselekmény* rejtélye lett” – írja Szolláth. (590.) A „rejtélyre” vagy egyszerre sok, vagy túlságosan homályos, esetleg meghökkentően egyszerű és közönséges megoldások kínálkoznak Mészöly prózájában. Másrészt az emlékezet folyamatos egyidejűsége sem kedvez az olyan típusú logikai játékoknak, mint egy detektívtörténet elbeszélése. Hasonló folyamatról számol be Szolláth az anekdota kapcsán. Míg Mészölynek határozott – elutasító – véleménye volt az anekdotáról a szépirodalomban, addig, körülbelül a nyolcvanas évektől, az anekdota látszólagos visszatérésének tanúi lehettek olvasói. Persze Mészöly álanekdotái nem vezetnek el az olvasót valamely feloldásig, poénig, de legalább ennyire fontos párhuzam lehet, hogy ezek az „anekdoták” gyakran a latin-amerikai mágikus realista prózának megfeleltethető illuzórikus történetmondás szövetébe ágyazódnak. Másrészt a szándékosan túlzó, barokkos figurativitás a jelentés szórtságát segíti elő, megakadályozza a didaktikus értelmezés lehetőségét. (570.) Mágikus realizmusról szólván nem szabad megfélekedni arról sem, hogy ez az irodalmi jelenség nem egyszerűen a latin-amerikai „irodalmi divat” mellett, illetve után jelentkezett Közép-Kelet-Európában, illetve a Balkánon, de olyan előzményei vannak ebben a kulturális földrajzi térben, mint Panait Istrati prózája vagy Ivo Andrić életműve. Szolláth jó érzékkel mutat rá arra a mágikus rea-

lizmusban rejlő ellentmondásra, mely Mészöly mellett Bodor Ádám prózájára is jellemző: a csodák mindennapivá, banálissá tétele egyúttal az elbeszélő hitelét, verifikálhatóságát is leépíti, ilyen módon a történet úgynevezett visszatérése valójában a történet végső ellehetetlenülését jelenti. (622.)⁷

A késeinek tartott Mészöly-próza történeti értelemben is helyére kerül Szolláth művében, mikor a szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a művek publikálásának időrendje nem egyezik a megírás, a műhelymunka ritmusával, s főleg utóbbit szemlélve lehet például a pannon-próza az életműben betöltött szerepéről világos kijelentéseket tenni. (459.) Lényeges például, hogy a *Szárnyas lovak* kötet a kései korszak kötetsszervező stratégiájának műfaji heterogenitását mutatja. A monográfia hat különböző elbeszéléstípust mutat ki ebben az időszakban. Érdekes, hogy hasonló felosztást-kategorizálást Thomka Beáta is végez Mészöly-monográfiájában, de ő Mészöly egész prózai életművének meghatározása kapcsán vesz fel nyolc motívus-tematikus igazodási pontot.⁸ A pogány kor (egy elképzelt-megidézett pogány kor) bestialitása, barbár egyszerűsége Szolláth szerint talán először szintén a *Szárnyas lovak*ban jelentkezik (526.), később a pannon-próza egyik fontos építőkövévé válik, de a kegyetlenség mellett a kezdetek gyermeki ártatlansága és fenségessége is társul hozzá. Thomka Beáta utal rá, hogy Mészöly kisprózáinak „természetelménye mitikus, archaikus jellegű, egy-egy kirándulás, kaland valamiféle pogány ünnep rítusát idézi, s a megjelenítésben igen erős a látomásos, jelenéses képzelet szerepe.”⁹ Mindez úgy épül be a völgyiség-novellák világába, hogy egy sosem volt, sosem megvalósulható Szekszárdot hoz

létre, melyről maga az író is többször több helyütt elmondta, hogy teljes mértékben fikcionális (530–531.), s mint ilyen, párhuzamba állítható García Márquez karibi tájával, Danilo Kiš Újvidékjével vagy Hrabal Nymburkjával. Ez az a Szekszárd, mely körül, mint origó körül, megképződik a művek teremtett világa. (534.) Ezzel párhuzamosan bomlik ki a Mészöly-prózában a társadalom legkisebb egységében, az egyre szélesebb körökben dimenzionálódó családban gyökerező emlékezet mint történet, mint történelem, pontosabban alternatív történelem, ahogy Szolláth írja: „A kiterjesztett család történelemértelmezés.” (581.) Vagy, ahogy Thomka Beáta írja: „meggyőződésem, hogy lényegesen átjárhatóbb az út az önéletrajzi, történelmi s egyéb tények és a fikciós rendszer között, mint ezt korábban föltételezte – a narráció gyakorlatától eltérően – az elmélet. Mészöly »prózatörténetének« különböző korszakai és legkülönbözőbb műfajtípusai a személyes és »családi« tapasztalatot igen kitartóan, változatosan minősítik át fikcióvá. Ennek eredménye egy mindeddig ismeretlen gazdagságú magyar autobiografikus opus, mely ugyanakkor formája szerint semmilyen kapcsolatban nem áll az önéletrajzzal, a szemléletmód következtében azonban a tapasztalati anyagot mégis a fikcionálás elsődleges forrásaként használja.”¹⁰

Az emlékezés mint kötelezettség a pannon-prózában a '80-as évek politikai esszéivel köti össze Mészöly életművében. (650.)

A nyolcvanas évek volt az az időszak, amikor Mészölynek a magyar irodalomra gyakorolt meghatározó szerepe, sőt világirodalmi helyzete vitathatatlanra vált, nem csupán prózájának kedvelői-méltatói számára.¹¹ Ezen időszak prózájának feldolgozásáról a monográfiában már

7 „Az elbeszélő azonos hangnemben beszél a csodákról és a természetes jelenségekről, a természetet defamiliarizálja, a csodát banalizálja.” (624.)

8 5. jegyzet 37–38.

9 I. m. 43., valamint 68., 75.

10 5. jegyzet 55.

11 Thomka Beáta így ír erről: „Mészöly Miklós életpályája önmagában is foglalta annak a meg nem alkuvó, tartásának méltóságát semmilyen történelmi körülmények és egyéni vagy közösségi léthelyzetek közepette föl nem adó, közép-európai értelmiségi sorsmodellnek, melynek művészi rendszerét imaginációjában megalkotta. (...) A program része az írói funkciótól mint közéleti szereptől való tartózkodás, annak (...) elutasítása, továbbá a művészi személyiség (...) fontosságtudatának tökéletes hiánya.” I. m. 10–11. Grendel Mészöly erkölcsi-esztétikai elkülönülését (az ellenzéki alkotói csoportosulásokon is kívül maradt!) úgy értékeli, hogy általa nehézkessé és problematikusává vált Mészöly műveinek kanonizációja. Grendel Lajos, Pozsony, 2002. 21–23. Véleményem szerint ez pusztán életrajzi adalék, melyből óvakodnék messzemenő következtetéseket levonni.

esett szó. Az ezt követő szövegek közül például a *Wimbledoni jácint* megítélését Szolláth számára a rendszerváltás felszabadító élménye teszi kérdésessé. (524–525.) Ebben a művében Mészöly újra azt a stílusbravúrt alkalmazza, mint például *Az atléta halálában*, vagy a *Sutting ezredes tündöklésében*. A leírt eseménysor sokáig többféle idősíkba is illeszthető, ezáltal többértelmű, komplex szövegről van szó. Az '56-os forradalom leírásáig nem eldönthető, illetve elbizonytalanítható, hogy a történet az '50-es években vagy a '80-as évek végén játszódik-e. A *Ballada az úrfiról és a mosónő lányáról* című műben pedig éppen a roma balladák motivikus szála az, ami kiemelendő, mivel bűvópatakként folyamatosan jelen van az életműben, akárcsak a térkép és a táj, mint jel és jelölt viszonya, melyből értelmező és értelmezett viszonya válik, ahogy a térkép egyszerre alakul át a valóság konkrét helyévé és irodalmi elbeszéléssé. Erre az egyik legjobb példát a *Sutting ezredes tündökléséből* hozza a monográfia. (548.) A saját magát tükröző-tartalmazó térkép az elemzés folyamán párhuzamba vonódik olyan – az el-

beszélések szerint – jelentéssé objektumokkal, mint a céhlegények szögekkel kivert, később a Sió áradásában elveszett fája (mely több Mészöly-műben megjelenik), városi lajstromok vagy a sírváros térképe, mely a „létező” várost tükröző nekropolisz tükröződése. Mindez a tér rendezésén keresztül azt az igyekezetet idézi a monográfia szerint, mely a kozmoszt megérteni vágyó mitológiákat is létrehozta, vagyis az irodalom legősbibb formáit és funkcióit fogalmazza-alkotja újra.

Szolláth Dávid Mészöly-monográfiájával olyan alapvető fontosságú mű – szinte kézikönyv – született, mely nemcsak a már említett későbbi Mészöly-kutatásokat segítheti elő, de Thomka Beáta kismonográfiájához hasonlóan valószínűleg meghatározza majd a következő évtizedek Mészöly-értelmezését. A magyar irodalomnak azt az izgalmas és problematikus, kihívásokkal teli időszakát is képes újrafogalmazni és az eddigieknél világosabban, illúziók nélkül láttatni, mely a második világháború lezárásától nagyjából az ezredfordulóig terjed.

Utak, nem művek?

Magyar irodalmi művek 1956–2016

Minden komplex irodalomtörténeti munka megújulást hoz az irodalomba. Többszörösen igaz ez az állítás a 2018-ban Falusi Márton által kezdeményezett és Pécsi Györgyvel közösen vezetett, napjainkig frissülő tartalmakat ismerető kutatási projektre (!), melynek eredményeképpen 2021-ben megjelent a *Magyar irodalmi művek 1956–2016* című lexikon a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetének lexikonprogramja keretében (a műfaji kérdéseket a későbbiekben tárgyalni fogjuk). A kötet kiadását több évig tartó kutatómunka előzte meg, melyben egy tizenegy tagú szerkesztőbizottság: Elek Tibor, Jánosi Zoltán, Márkus Béla, Nagy Gábor, Papp Endre, Smid Róbert, Sturm László, Szörényi László, Toldi Éva, Tóth László, Vasy Géza, és ötvenkét szócikkíró vett részt (a kutatás eredményei ingyenesen elérhetőek az interneten).

A kötet elején található névsor révén tehát, mielőtt az irodalmi alkotások értelmező bemutatásával foglalkoznánk, a jelenkori irodalmi élet meghatározó képviselőivel találkozhatunk, akik neves irodalomtudósok, egyetemi oktatók, kritikusok, szerkesztők, a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Művészeti Akadémia és a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársai, a Kárpát-Medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft. oktatói és mentorai. De különböző sajtóorgániumoktól is érkeznek szócikkszerzők, például Bence Erika az újvidéki *Létünk* folyóirat szerkesztőjeként vagy Demeter Zsuzsa a kolozsvári *Helikon* folyóirat szerkesztőjeként. Emellett több eszméletörténettel, filozófiá-

val foglalkozó alkotó szerepel a névsorban. A szócikkírók nagy száma és az általuk képviselt irodalmi szemlélet meghatározza az olvasást, amellyel, hogy esetenként kérdéseket generál: mivel a lexikon igen összetett szempontrendszer szerint áll össze, a hozzá kapcsolódó kritikai, recepcióesztétikai szempontok is sokrétűek lehetnek. Miként Odorics Ferenc a *Konstruktivista irodalomtörténet-írás nem-konzervatív keretben* című tanulmányában fogalmaz: „Az irodalomtörténet mindig elméleti felvetésekkel jár”.¹

Tekintsük kiindulópontnak mindenekelőtt azt, hogy a kötet egységes és érvényes szöveg-univerzumot hoz létre, amely már most több szempontból a magyar irodalom megkerülhetetlen alpművének tekinthető. Egyrészt ez idáig nem jelent meg a jelölt korszak irodalmát ilyen részletességgel átfogó munka, „kézikönyv”, amely hatvanegy év jelentős irodalmi alkotásait mutatja be háromszázharminchárom szerző hatszázötvenöt kötetét ismertetve – áttekinthetően, érthetően, az irodalmi beszédmód árnyalt alkalmazása révén. Másrészt ilyen irodalomtörténettel sem találkozhattunk korábban: a *Magyar irodalmi művek* nem egy szerző vagy társszerkesztő által megírt irodalomtörténet, hanem szemléletét és szerzőit illetően is összmagyar, Kárpát-medencei. „Egységes nemzeti irodalomban gondolkodunk”, olvashatjuk az *Előszóban*. Hogy pontosan milyen szempontok alapján mondhatjuk a vállalkozást kivételesnek, grandiózusnak és rendhagyónak, már ezt a kérdést is csak további kérdésekkel

¹ http://acta.bibl.u-szeged.hu/17196/1/studia_poetica_009_121-127.pdf

lehet körülírni, melyek megválaszolása majd-hogynem szétfeszíti a kritikaírás kereteit. Elsősorban, műfajilag behatárolja a kötetet a megjelenés fentiekben jelölt kontextusa (az *MMA Lexikonok* felirat visszaköszön a borítón és az első oldalon), ugyanakkor rögtön hozzá kell tennünk, hogy ennek ellenére a lexikon egy új irodalomtörténetként olvasható. De szándéka szerint vajon irodalomtörténet kíván-e lenni a könyv, és miként viszonyul a kortárs irodalomtörténetekhez?² Hogyan definiáljuk ma az irodalomtörténet fogalmát, illetőleg mi a viszonya ennek a történeti irodalomértelmezéshez – ezek fontos szempontok, melyre a kötet recepciója feltehetően válaszolni fog a továbbiakban. Odorics Ferenc idézett tanulmányának konklúziója szerint „az irodalom története nem az időben egymást követően létrejött irodalmi művek jelentéseinek temporális sorrendje, ugyanis ebben az esetben az irodalomtörténet esztétizációt, erkölcsizációt, ideológiatörténetet, rosszabb esetben politikatörténetet, hatalmi legitimációt-önigazolást elősegítő propagandát stb. jelent: az irodalomtörténet nem szövegek, de nem is műértelmek története”.³ A lexikon már a címevel kikerüli ezeket a kérdéseket. Újragondolva az időbeli folytonosság témakörét, a műalkotás létmódjának temporalitását, „az egyes műveket sem a szerzők alfabetikus rendje, hanem a kötetek megjelenésének időrendje szerint” sorolja be. A stílusosan 2021. március 15-én datált *Előszó* pedig tudatosan szűkszavú, a legszükségesebb információkat közli, mintha azt sugallná, hogy nem célja feltárni a különböző összefüggéseket, nem célja semmiféle fejlődéstörténetet írni.

Az én megközelítesemben a *Magyar irodalmi művek* irodalomtörténeti munka. S ha irodalomtörténet, akkor több megkerülhetetlen irodalomelméleti és (a tárgyalt alkotások recepciója okán, melyre a mű nagyban alapoz) kritikátörténeti dilemmát és kérdést kontextualizál. Nem indokolatlan a kontextuális kifejezés

MMA Kiadó Nonprofit Kft., Budapest, 2021

használata ezúttal, hiszen éppen az elmúlt évtizedekben megjelenő irodalomtörténet-írások és az ezek kapcsán kialakult viták mutattak rá a magyar irodalom társadalmi-kulturális meghatározottságából következő „aránytalanságokra”. A *Magyar irodalmi művek 1956–2016* mindezekre a folyamatokra nyíltan reflektál azzal a céllal, hogy „levonja a tapasztalatot az utóbbi évtizedek teoretikus vitáiból, és a lehető legátfogóbb kép megrajzolására törekszik.” (*Előszó*)

A kutatás koncepciója alapján a lexikon elsősorban az 1956 utáni évtizedek irodalomtörténeti diskurzusának hiányosságait igyekszik pótolni, ez a fenti kérdésekre is részleges választ adhat. Az integratív szemlélet sokszínű szövegkorpuszt hoz létre. A kiválasztási folyamat legfőbb tulajdonsága (ti. mely művek szerepelnek az adott évszámhoz kapcsolódóan), hogy ideológiamentesen tárgyalja az adott korszak magyar irodalmát. Mindez azt is jelenti, hogy új koncepció szerint közelít az irodalmi diskurzushoz, az irodalmi kánonhoz. A perspektíva

2 Legközelebbi párhuzamként Háy János 2019-ben az Európa Kiadónál megjelent *Kik vagytok ti?* című könyvét emelném ki, amely igencsak felkavarta az irodalmi életet; erről korábban *Aspektuslátás* címmel értekeztem a *Helikon* folyóiratban; de az ebben az időintervallumban megjelent irodalomtörténetek összehasonlító elemzése is indokolt lehet ebből a szempontból. Megjegyzés tőlem, Pál-Lukács Zsófia

3 http://acta.bibl.u-szeged.hu/17196/1/studia_poetica_009_121-127.pdf

ilyen mértékű szélesítése pedig nemcsak azzal jár, hogy olyan alkotások is bekerülhetnek az egységes irodalmi látóterünkbe, amelyek eddig esetleg kívül álltak, vagy hogy a korábban alkalmazott kanonizálási mechanizmusok felülíródnak, közvetett bírálat tárgyává válnak. A kiválasztott szerzők-művek és a hozzájuk rendelt recepció figyelembevételére viszonylagossá teheti az egyes szerzők kánonban elfoglalt helyét, esetleg a befogadástörténet más aspektusaira irányítja a figyelmet. A szócikkek száma egy adott szerzőre vonatkozóan egytől-ötig terjed, ez a megközelítés érzékelteti az életművel kapcsolatos szócikkszerzői és szerkesztői elgondolásokat, az életművek hatástörténeti megközelíthetőségét.

A szócikkek fő jellemzője a szövegcentrikusság, így a szerző- és életpályák bemutatása helyett műközpontú elemzésekkel találkozhat az olvasó, de ezek is magukkal hozzák a kortárs diskurzus hatástörténeti szituáltságát. Ebből a szempontból meghatározó az elemző elméleti érdeklődése. A kötet előszava is kiemeli, hogy a munkatársak többféle tudományos iskolához tartoznak – de valószínű, hogy azonosképpen gondolkodnak az áttekintett irodalmi anyaghoz kapcsolt, történelmi és kultúrtörténeti szempontból egyaránt meghatározó időszakról, így 1956-ról vagy 1989-ről, illetve az irodalom ezekhez fűződő viszonyáról (amiről szintén állít valamit a kötet, már csak annak révén is, hogy a kezdő dátumot 1956-nál jelöli ki).

Lényeges kérdés ezek mellett, vajon mennyire lesz hatása annak, hogy a kötet saját kánon épít a kiválasztott alkotások, a szócikkszerzők, a szócikkek száma, valamint a szócikkekhez rendelt szakirodalmi hivatkozások révén, hogy hatást gyakorol a „kritikai normaképzések [...] megkonstruálásá”-ra.⁴ Mert a *Magyar irodalmi művek* értelmezésében kanonizálja az adott művekhez kapcsolódó érvényes szakirodalmat is. Emeljük ki például, valamelyest önkényesen, saját irodalomtudományi meghatározottságunk és a kánon normarendszere alapján a következő szerzőket: Bodor Ádám, Háy János, Esterházy

Péter, Mészöly Miklós, Nádas Péter, Tandori Dezső. Olvasói intencióim alapján a következő szempontokat veszem figyelembe a szócikk elolvasásakor (ha koncepció alapján és nem kronologikusan olvasok): ki a szócikk írója, milyen alkotásokat emel ki az életműből, illetve mely szövegek szerepelnek a hivatkozásban. A lexikon ebből a szempontból maradéktalanul teljesíti az olvasói elvárásainkat, mivel a jelölt szócikkekhez kapcsolódó hivatkozásokban szerepelnek a befogadástörténetükben meghatározó érvénnyel jelen levő kritikusok, értelmezők.

Ugyanakkor a kronologikus szerkezeti felépítés, a kötet végén szereplő *Névmutató*, *Címmutató* és a *Tartalom* nagyban segítik a tájékozódást. A letisztultságot, azonos mércét a szócikkek terjedelme is igazolja: minden mű értelmező bemutatását többnyire hasonló terjedelemben ismerheti meg a befogadó. A kiválasztott alkotások száma természetesen nem arányos minden évben; csak egy példát emelnék ki ennek kapcsán: ha a kötet első és utolsó évszámát nézzük, 1956-ban öt, 2016-ban pedig hét mű elemző bemutatását olvashatjuk (1956-ban Déry Tibor *Niki* című műve az első, 2016-ban pedig Térey János *Őszi hadjárat* című szövege az utolsó szócikk.) Ebből a szempontból a lexikon révén íródik az irodalom veszteséglistája is; a kötetben szereplő utolsó évszámhoz kapcsolt szerzők közül Esterházy Péter, Térey János sincs már köztünk azóta.

A *Magyar irodalmi művek* 2021-ben a kortárs irodalom legfontosabb kiadványa. Alapmű, amely biztosítja az olvasó számára az értő-értelmező olvasás alapjául szolgáló szövegbázist és annak kontextusát. A holisztikus áttekintésben a mindenkor olvasó eligazodhat akkor is, ha az akadémiai közegből érkezik, ha egyetemi stúdiumokat folytat, ha érettségire készül vagy a szövegvilágokban kíván tájékozódni. A kötet komplex feladatot teljesít, de mindenekelőtt a magyar irodalom példátlan gazdagságát és értékét mutatja meg számunkra – „ez a mi munkánk; és nem is kevés.”

4 <http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/1394/irodalompolitika-a-partiranyitastol-a-zsezesegen-at-az-identitaspolitikakig>

Hitt abban, hogy az elgépiesedő világot egy új, költői világ fogja felváltani... Sigismond Kolos-Vary művészete

Magyarországot Kolozsvári Zsigmondként hagyta el, barátai számára „Kolos” volt, míg a művészettörténet Kolos-Vary néven tartja számon. A róla szóló magyar és francia írásokat és a lexikonok címszavait nézve kiderül, hogy nevének pontos írása körül is sok a bizonytalanság: egyszer Kolos-Vari, máskor Kolos-Varyként említik. A helyes írásmódra vonatkozóan egy, a festőtől magától származó anekdota lehet a magyarázat. Az „y” akkor került a szóvégi „i” helyére, amikor Kolozsvári 1955-ben francia állampolgár lett. Az ügyét intéző tisztviselő azt ajánlotta, változtassa át nevét franciásra. „Hogyan csináljak a Kolozsváriból franciás nevet?” – kérdezte tanácstalanul a festő. „Tegyen az »i« helyére »y«-t!” – válaszolta a találékony ügyintéző. Kolozsvárit annyira mulattatta ez a butaság, hogy attól kezdve így használta nevét. (Az 1955 előtt született festményeit még valóban „i” végződéssel, Kolos-Variként szignálta.)

Alacsony növésű, de jóképű férfi volt, és ha megjelent egy társaságban, nemcsak a nők figyelmét keltette fel. Mindig derűs hangulata, szellemes humora miatt mindenhol szívesen látott vendég volt. Sohasem panaszkodott, átélt megpróbáltatásait, csalódásait, szomorúságát csak festményeiben és írásaiban tárta mások elé.

Kolozsvári Zsigmond avagy Sigismond Kolos-Vary 1899-ben született az erdélyi Bánffy-hunyadon. Szülei, Grün (később Kolozsvári) Lajos és Farkas Fanni (később Franciska)

Kolozsvárról származtak. Zsigmond hatéves volt, amikor édesanyja meghalt. Kereskedő édesapjának több tehetsége volt a rajzoláshoz, mint az eladáshoz, ezért hamar tönkrement. Művészi hajlamát fiai is örökölték: a munkaszolgálatosként meggyilkolt Kolozsvári Sándor (1896–1944) ismert grafikus és könyvillusztrátor.

Kolozsvári Zsigmond (Bánffy-hunyad [ma Románia], 1899. május 19. – La Chaux-de-Fonds, Svájc, 1983. június 23.)

tor, az Atelier-művésziskola tanára volt, míg a legfiatalabb fiú, András (André) fotós lett, majd ő is festeni kezdett, és végül sikeres ipari és reklámgrafikai stúdiót működtetett a svájci Dietikonban.

Zsigmond rajzkészsége már egészen korán megmutatkozott. Ahogy erről önéletrajzában ír, még járni is alig tudott, amikor édesanyja varrókrétájával a földre rajzolgatott, 9–10 éves kora körül pedig aktrajzot készített nagyjáról, akit fürdés közben sikerült meglesnie.

A bánffyhungyadi Állami Polgári Fiú és Leányiskola diákjaként még a fogalmazási versenyeken nyert díjakat. Ezt a tehetségét sok évvel később született önéletrajzi írása és naplója is jól tükrözi. (Itt kell megemlítenünk, hogy kéziratban fennmaradt önéletrajzi írása¹, amiből a későbbiekben többször idézünk, nemcsak szorosán vett életrajzi adatokat tartalmaz. Felidézi benne élete különböző korszakainak emlékeit és kifejti véleményét több, ma is aktuális témában. Így például kitér a nemzeti művészet gondolatára és azt határozottan elutasítja. Az embert egy fához hasonlítja, aminek gyökere szülőhelyén van elültetve, ahova halála előtt visszavágyik. „De aki képes túlnőni a faluja templomtornyán, fokról fokra előbbre juthat a megyeitől az országosig, az országotól a kontinensig, és végül az egyetemesig. Bach német volt, Mozart osztrák, Bartók magyar. Mégis sikerült az egész világot megérinteniük, mert továbbléptek a saját földjüktől.”) Édesapja azt szerette volna, ha biztos megélhetést nyújtó foglalkozást választ, ezért, akárcsak bátyját, Budapestre küldte belsőépítésznek tanulni. A sikertelen felvételi vizsga után Kolozsvári szégyellt hazatérni, és tizenöt évesen dolgozni kezdett egy ügyvédi irodában. A következő évben, 1915-ben felvették az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola grafikai szekciójába. Kíváló eredményei alapján ösztöndíjhoz jutott, és az iskolai pályázatokon rendszeresen díjakat nyert. Többek között pénzjutalmakat kapott alakrajz és

grafika kategóriában, díjat nyert a Hadikölcsön bélyegpályázatán és a Képzőművészeti Társulat katalóguscímlap-pályázatára beküldött tervét megvásárolta a Társulat. Az iskola éves értesítőiben meglepően érett portrérajzaival és népi motívumokat alkalmazó ornamentika-terveivel találkozunk. Ebben az időben született Goethe *Rémkirály*ának ihletésére készített, legkorábbi fennmaradt alkotása. (A *Rémkirály* címet viselő képnek a festő halála után csak annak köszönhetően nem veszett örökre nyoma, hogy Kolozsvári egyik jó barátja és gyűjtője egy árverésen felfigyelt az ismeretlen festő műveként bemutatott képre és azt megvásárolta.) Az 1917/18-as tanév végén jeles eredménnyel végbizonyítványt kapott. Míg a háború első éveit még diákként tölthette, 1918-ban őt is besorozták. „...egy nap ott találtam magam újoncként a kaszárnya négyoszögletes udvarán, frissen beöltöztetve egy vérfoltos, gránátlyuggatta egyenruhában. Katonasapkámon szalagot cserélve, gyors egymásutánban, négy államfőt szolgáltam.”² Katonaideje alatt IV. Károly király, Károlyi Mihály, Kun Béla, majd Horthy Miklós követték egymást az ország élén. A katonaságtól csak 1922-ben szabadult.

1920-ban a békéscsabai Tevan Kiadó bibliofil sorozatában Kolozsvári akadémikus stílusú, de ígéretes rézkarcaival megjelentette Petőfi Sándor *Az apostol* című elbeszélő költeményét. Kolozsvári a továbbiakban számos más illusztrációt és reklámrajzot is készített. 1924-ben Morris Rosenfeld verseskötetéhez, *A nyomor dalaiból* című kiadványhoz készült, szürrealisztikus fametszeteivel hívta fel magára a figyelmet. „Célját jól és a modern illusztrálási követelmények szerint oldotta meg: nem a verstémák külsőségeit vitte papírosra, hanem érzelmi tartalmukat.” – méltatta Hevesy Iván a *Nyugatban*.⁴ Mindez azonban nem lehetett elég a megélhetéséhez. Erre lehet következtetni a *Színházi Életben* és a *Világosságban* feladott hirdetéséből, amiben nemcsak grafikai munkákkal és művé-

1 Kolozsvári Zsigmond: Önéletrajzi emlékek. Kézirat. Marcel Brion: Kolos-Vary, Griffon, 1967. című könyvéhez

2 Ibid

3 Morris Rosenfed: A nyomor dalai, Előszó: Peterdi Andor. Juventus Kiadó, 1924.

4 Nyugat, 1924/2. 154. p.

szi könyvkötéssel ajánlkozott, de rajzoktatást, sőt írás-olvasástanítást is felkínált.

1925-ben feleségül vette Wahl Arankát⁵, aki szintén művészi pályára készült. Jaschik Álmossal tanult⁶, majd Párizsban Le Corbusier tanítványa lett. Dekoratív fa- és kőmozaikjaival tűnt ki, melyekből a magyar közönség 1970-ben a Passuth Krisztina által rendezett, *XX. századi magyar művészek külföldön* című kiállításon láthatott néhányat a Múcsarnokban. Kolozsvári a toszkánai nászút során fedezte fel a maga számára az itáliai mestereket, közülük is első-sorban Uccellót. Az Olaszországban szerzett élményei és az első, három hónapig tartó franciaországi útja során megismert Louvre-gyűjtemény, valamint a párizsi modern galériákban látottak világosították meg előtte a hitelesség lényegét és fontosságát. „...megértettem, mi a hitelesség (...) Sohasem szabad utánózni a szomszédunkat, ha mégannyira csodáljuk és irigyeljük is pálmáit és exotikus növényeit. Maradjunk a mi kis kertünkben, termesszük alázattal szerény egyszerű burgonyánkat és répánkat.”⁷ Ez a felismerés azután egész művészi pályáján végigkísérte, és élete végéig saját útját járva alkotta műveit.

Az ifjú házaspár Bernben telepedett le, ahol – annak köszönhetően, hogy Kolozsvári számos reklámgrafikai megrendelést kapott svájci csokoládégyáraktól, köztük a Nestlétől – rendezett körülmények között, viszonylagos jólétben éltek. Egy idő múlva a művész megelégedte a kispolgári életet, és főleg azt, hogy munkájában háttérbe szorult a festészet. Maguk mögött hagyva a gondtalan napokat, 1926-ban Párizsba költöztek. A berni otthon kényelmét egy szűk kis szállodai szoba váltotta fel, a biztos megélhetést pedig a nélkülözés. De döntésüket nem bánták meg, mivel a párizsi művészeti élet bőségesen kárpótolta őket. Kolozsvári szorgalmasan látogatta a modern galériákat, kiállításokat, és

éjszakákat töltött új barátaival a Montparnasse-negyed kávéházaiban. A Dôme-ban ismerkedett meg többek között Robert és Sonia Delaunay-vel, Mondriannal, Zadkine-nal, Michel Seuphorral. (A magyarok közül idővel barátságba került Szenes Árpáddal, Peterdi Gáborral és Máriával, Anton Prinnerrel, Lucien Hervével és Rozsda Endrével is.) A nehéz körülmények ellenére sokat dolgozott és a zsúfolt hotelszobában sorra születtek képei. Az 1927-es *Őszi Szalonon* került sor első párizsi bemutatkozására. Itt még csak egy festménnyel vett részt, a rá következő évben viszont már egyéni kiállítást rendezhetett a Miromesnil Galériában. Ahogy azt a névtelen párizsi tudósító megállapította az eseményről írt beszámolójában: „*Mai piketúrája merő tagadása az akadémizmusnak.*”⁸ Párizsba érkezését követően Kolozsvári kifejezésmódjában valóban jelentős fordulat következett be, és a Miromesnil Galériában éppúgy, mint a rákövetkező évben tartott újabb egyéni kiállításán a Bonaparte Galériában, képein már megmutatkoztak az expresszionista jegyek. Kolozsvári bemutatkozása nem maradt észrevétlen. Aigner László újságíró egy cikkében⁹ hírt adva a festő sikeréről, leírja, hogy a híres hollywoodi filmrendező és műgyűjtő, Josef von Sternberg a rue Bonaparte-on sétálva a kirakatban meglátta Kolozsvári festményét, és azonnal megakadt rajta a szeme. Belépett a galériába és megkérdezte a kép árát. A műkereskedő, alkudozásra számítva, irreálisan magas árat mondott, amit Sternberg habozás nélkül elfogadott és kifizetett. Pierre Guéguen¹⁰ is a Bonaparte Galériában figyelt fel Kolozsvári munkáira, és a következő, jelentősebb kiállításához már ő írt előszót. Erre 1930-ban került sor a Povolozky Galériában. (A galéria tulajdonosa, Hélène Povolozky korábban Modigliani modellje volt.) Az ekkor bemutatott, bikákat, lovakat, aktokat

5 Wahl Aranka (Losonc, 1901. szept. 29. – ?) Névváltozatai: Kolozsvári-Wahl Aurélie, Amélie (forrás: Personnes enregistrées à la frontière genevoise durant la Deuxième Guerre mondiale, Archives d'Etat de Genève), művészneve: Aurelia Val, barátai számára „Matyi”.

6 A Magyar képzőművészek Franciaországban című könyvben szereplő, francia forrásokból vett adatra, miszerint Wahl Aurélie a Képzőművészeti Főiskolán is tanult, mindeddig nem sikerült ezt igazoló dokumentumot találni.

7 Kolozsvári Zsigmond: Önéletrajzi emlékek. Kézirat. Marcel Brion: Kolos-Vary, Griffon, 1967. című könyvéhez

8 Népszava, 1929. február 9. 6. p.

9 Aigner László: Erdélyi magyarok Párizsban. Keleti Újság, 1929. december 29. 27. p.

10 Pierre Guéguen költő és műkritikus, az André Bloc által alapított Art d'aujourd'hui (1949–1987) munkatársa volt.

ábrázoló festményeken, *A lovakon*, az *Asszony gereblyével* című művén vagy *Pierre Guéguen arcképén* már nemcsak az akadémikus ábrázolás tűnt el nyomtalanul, de vele együtt a fegyelmezett, szabályszerű képszerkesztés is.

Mindezek helyét drámai nyugtalanságot sugárzó, pattanásig feszített légkör, eltorzult arckifejezések sora, zaklatott vonalak tekervénye vette át. „Megannyi erőfeszítés és reménytelenség után kezdtem végre megismerni saját kis kertemet. Gyerekkorom emlékeinek nehéz és fojtogató atmoszférájából bukkantak elő heves indulattal a bikák, a mesészerű lovak, a mezőn dolgozó asszonyok vagy az archaikus birkózók.”¹¹ E festmények egyszerre viselik magukon az expresszionizmus és a Párizsban újonnan felfedezett szürrealizmus hatását. A kiállítás sikeres volt, számos dicsérő kritika jelent meg róla. „Egyszerre rettenetes és ellenállhatatlan festészet”, írta az egyik francia kritikus, „*gratulálunk Madame Povolozkynak, hogy megismertette velünk...*”, lelkesedett a másik. Elismerő szavakkal méltatatta a festő munkáját André Salmon is, akivel ekkor ismerkedett meg. A sikert az tette teljessé, hogy több képét is megvásárolták. 1931-ben Vértes Marcell és Gyomai Imre *Art Hongrois Modern* címmel nagy visszhangot kiváltó tárlatot rendezett párizsi magyar művészek részvételével. A válogatás szigorú volt, nem volt elég magyarnak lenni, „...a hivatalos és unalmas festőket kihagyták. Csak a jövőbe tekintő művészeket válogatták be.”¹² Az ezeknek a kritériumoknak megfelelt harminchat résztvevő között természetesen ott találjuk Kolozsvárit is. A kiállításról több magyar és francia lap, köztük az angol nyelvű *International Herald Tribune* is beszámolt.

A két világháború közötti időben nagy számban Párizsban élő magyar festők és szobrászok nemcsak a montparnasse-i kávéházakban jöttek össze rendszeresen, de a kiállítások mellett más területen is „összetalálkoztak”. Így

például Pierre Guéguennek a Cahiers d'Art kiadásában 1935-ben megjelentetett könyvecskéje, a *La chasse du faon rose* illusztrátorai között Gerard Vulliamy és Ferren¹³ mellett ott találjuk Szenes Árpád és Kolozsvári Zsigmond nevét. Ki kell emelni Blattner Géza bábszínházát is, az Az Arc-en-Ciel-t, amiben több honfitársa mellett Kolozsvári is jelentős szerepet töltött be. „...huzigáltam a babák zsinórját, amiket az Arc-en-Ciel bábszínház részére készítettem.”¹⁴ Nemcsak a marionettek készítése, de maga a bábozás sem okozott nehézséget számára, ami valószínűleg annak köszönhető, hogy némi színészi hajlammal is rendelkezett, igaz, ezt csak barátai körében kamatoztatta. Legnagyobb „alakítása” az volt, amikor vattából szakállat, szemöldököt ragasztva, kifordított zakóján keresztbe rakott piros-fekete sállal Ferenc Józsefet utánozta. Néhány mozdulattal, a keze ügyébe kerülő kellékekkel barátait is pillanatok alatt tudta változtatni.

A következő években egy-egy festményével részt vett ugyan különböző szalonokon, de egyéni kiállítására csak öt évvel később, 1935-ben került sor a Pierre Galériában, ahol spanyolországi útján szerzett élményeit feldolgozó munkáit mutatta be. A közbeeső időben a festés mellett megélhetésüket illusztrációk, reklámrajzok készítésével biztosította. A pénzkereső munkát egyáltalán nem tartotta megalázónak, mert mint egy alkalommal nyilatkozta: „*A művésznek mindenáron meg kell őriznie függetlenségét, ezért nem lealacsonyító egy második mesterség. Együttműködni egy építésszel, színházi díszletet tervezni, illusztrációkat készíteni, mint Daumier, plakátokat, mint Toulouse-Lautrec valószínűleg kevésbé ártalmas, mint bizonyos »szerződések«, amelyeknél a festőnek végkimerülésig kell »futnia«.*”¹⁵

Az olajfestmény, a gouache, a ceruza- és tusrajz mellett szívesen dolgozott sokszorosított grafikai eljárásokkal is. 1936-tól bekapcsol-

11 Kolozsvári Zsigmond: Önéletrajzi emlékek. Kézirat. Marcel Brion: Kolos-Vary, Griffon, 1967. című könyvéhez

12 Exposition Art Hongrois Moderne/Artistes de Paris. Katalógus. 1931. január 10–23. Előszó: Gustave Kahn. Édition Bonaparte, Paris, 1931.

13 John Millard Ferren (1905–1970) amerikai képzőművész

14 Kolozsvári Zsigmond: Önéletrajzi emlékek. Kézirat. Marcel Brion: Kolos-Vary, Griffon, 1967. című könyvéhez

15 Aujourd'hui-Art et architecture, 1961 július

Anton Prinner, Peterdi Mária és Kolozsvári Zsigmond
1936-ban Párizsban (Dezsényi Katalin tulajdona,
Budapest)

lódott a William Hayter¹⁶ által alapított Atelier 17 munkájába. Hayter irányítása mellett sok neves művész, mint például Kandinszkij, Chagall, Miro, Giacometti, Picasso, valamint a magyarok közül Szenes Árpád, Anton Prinner, Peterdi Gábor, Dienes Sári, Rácz András (André) készítette itt metszeteit. Számos csoportos kiállítást rendeztek munkáikból, és ezek legtöbbször Kolozsvári is részt vett. Közülük az egyik legjelentősebb a Pierre Alechinsky által szervezett vándorkiállítás volt, amelyen Kolozsvári mellett többek között Ubaldo, Joan Miro, Jacques Villon és Max Ernst alkotásai szerepeltek. Az 1953-ban kezdődött kiállítás-sorozat első állomása Amszterdam volt, majd ezt Rotterdam, Brüsszel, Koppenhága és Firenze követte.

Művészi munkásságát tekintve az 1936-os év más újdonságot is hozott Kolozsvári számára. Az expresszionista képek némelyikében már halványan felderengő szürrealizmus ekkor öltött határozott formát. A *Lány szőlővel* (1936)

vagy a *Könyöklő nő* (1936) Kolozsvári tizenhárom éven át tartó szürrealista hatás alatt álló korszakának jellemző alkotásai.

A valóságtól eltávolodó festéssel minden bizonnyal a saját korától, majd később megélt élményeitől elszakadni vágyó festő keresett menedéket egy nem létező világban, hiszen ez a tizenhárom év a háború jegyében telt el: a harmincas évek második felének fenyegető légkörében, a háborús évek megpróbáltatásaiban, majd a vissza-visszatérő rémképek gyötrelmeiben. Nem sokkal a német megszállása után Kolozsváriék kényszerűségből, fájó szívvel elhagyták Párizst, amiről nemrégiben még így írt: „*Láttam élni a fényt. Láttam rezegni a házak tetején, a körutakat szegélyező fák lombjaiban, étvágygerjesztő italokban a kávéházak teraszain, midinettek kemény kis mellein és csillogó estélyi ruhákban az Operaház előcsarnokában, táncolni a rue de la Paix ékszerlein, a Madelaine templom oszlopain...*”¹⁷ Feleségével együtt megpróbáltak az ellenállásban résztvevő barátaihoz csatlakozni, de a kísérlet kudarcra végződött, a demarkációs vonalhoz érve letartóztatták őket. A rendőrfelügyelő által ígért kétnapi elzárás helyett a gurs-i gyűjtőtáborba kerülve, tizennyolc keserves hónapot töltöttek el. (Ide került többek között a filozófus Hannah Arendt, a festő Hans Reichel, Charlotte Salomon és Otto Freundlich, a hegedűművész Fritz Brunner, valamint az ellenállás egyik legnagyobb alakja, Boczor József, a gödöllői születésű, későbbi lausanne-i főrabbi, Vadnai György, az újságíró Leitner Mária, Rajk László és számos más magyar.)

A táborban töltött tizennyolc hónap alatt megélt gyötrelmeiket és menekülésük történetét a megszállott területről a *Nem több mint 48 óra* című, kéziratban fennmaradt írása őrzi. A táborban készült rajzait a „*libabőrrel bevont satnya lábszárú*” rabtársról, a „*rongyba burkolt emberekről*”, „*a fagyos és sebes ujjú*” öregről, a szemétben turkáló éhezőkről évekkel később az izraeli Yad Vaseem Intézetnek ajándékozta.

A fogságban más rajzok is születtek, de ezekről Kolozsvári inkább szégyenkezve be-

16 Stanley William Hayter (1901–1988) angol festő, grafikus

17 Kolozsvári Zsigmond: *Nem több mint 48 óra*. Kiadatlan, magyarul írt kézirat.

szélt, mivel úgy érezte, még ha a saját és felesége életben maradásáért is tette, de „eladta” magát. A „bűnbeesés” kiváltó oka az volt, hogy egy rabtársa megkérte, készítsen róla portrét távolban lévő felesége számára. A valóságot hűen visszaadó rajzról azonban olyan számlomra méltó arc nézett vissza, hogy Kolozsvári úgy gondolta, ezt nem lehet egy férjéért aggódó asszonynak elküldeni. *„Egy pillanatnyi habozás után kiradíroztam a sötét árnyékokat és így sikerült egy szép és jó egészségben lévő, mosolytól sugárzó Papelét varázsolni a papírra. Ez volt első félrelépésem.”*¹⁸ A sikeres portrénak gyorsan híre ment a táborban, és sorra jöttek a megrendelések, nemcsak a foglyoktól, de az őrköztől is. A fizetség – egy darab kenyér vagy néhány szem krumpli formájában – felesége és saját élete volt. Miközben a legnagyobb nyomorban és a halál árnyékában töltötte tábori napjait, zeneszerszámot fabrikált, énekelt, táncolt sorstársainak, viccelődött, vidám társaságot alakított ki maga körül. De arra is volt gondja, hogy az ötödik születésnapját fogságban ünneplő Juliette Minces¹⁹-t egy rajzaiból álló „mesekönyvvel”, a *Bajusz úr, a kertész* című képgyűjteménnyel ajándékozza meg.

Egy segítőkész barátnőnek köszönhetően, hamis papírokkal végül sikerült megszökniük Gurs-ból és átjutniuk a svájci határon. A felszabadulás Genfben érte a művészt, de a viszszakapott szabadság még sokáig nem hozott megnyugvást: a város csillogó gazdagsága a tábor nyomorára emlékeztette, a briliáns kő az ékszerüzlet kirakatában a könnyekre. A festés iránt érzett késztetés is váratott magára még egy ideig, annak ellenére, hogy a genfi Moos Galéria kiállítást rendezett számára, és meghívást kapott a berni Kunsthalle csoportos kiállítására is. Megbecsültségét mutatja, hogy 1945-ben a svájci kulturális folyóirat, a *Lettre* 4. száma Paul Klee és Kolozsvári rajzaival jelent meg. Svájci ismertsége ellenére, 1946-ban Genfben megismert új élettársával visszatért Franciaországba. 1948-ban összeházasodtak, 1949-ban

megszületett fiúk, François. A Párizs környéki Antony-ban éltek, egy komfort nélküli lakásban. Festményeit a ház nedves pincéjében volt kénytelen tárolni, itt kellett fogadnia a munkája iránt érdeklődő galériásokat, műkritikusokat is. 1947-ben részt vett a Galerie Bussy-ban rendezett, magyar művészeket bemutató kiállításon, 1948 májusában pedig Hans Seiler társaságában a Jeanne Boucher Galériában állíthatott ki. Ez a tárlat végre új reményeket villantott fel előtte és új lendületet adott számára. 1952-ben a Májusi Szalonon *Bretagne-ban* címmel, feltűnést keltő, a korábbi munkáit jól ismerőknek is meglepetést szerző, szokatlan szerkesztésű festményt állított ki. Ez a festmény jelenthette az új, absztraktként jelölt korszakának mérföldkövét. Az újszerű képszerkesztéshez az a felismerés vezette, hogy az emberi szem az olvasással ellentétben nem balról jobbra pásztázza végig a vásznon a képet, hanem egyik pontról a másikra ugrik. Ezeket a pontokat összekötve, olyan terek alakulnak ki, amiben a szem természetes módon, ösztönösen kalandozhat. Kolozsvári az ötvenes évek elejétől a lírai absztrakt sajátosságos, könnyen felismerhető egyéni eszközökkel dolgozó festőjévé vált. Képeit, melyeken az absztrakt elemek emlékeiből felderengő tájakká formálódnak, Molnár Géza *„emlék-festészetnek”* nevezte²⁰. Az ötvenes évek második felétől készített alkotásainak tereit színes, horizontális és párhuzamos sávok töltik ki, melyeknek napszerű korongforma ad mélységet. Ez a képein gyakran megjelenő korong azon túlmenően, hogy téralakító szerepet tölt be, Kolozsvárinak a kozmikus tér iránti érdeklődését is megjeleníti. A korábbi komor, drámai hangvételű színvilág, derűsebb atmoszférát teremtve, fokozatosan ki-világosodott, élénkebb színek, piros, sárga, kék is került a vászonra.

Bár gyűjtőinek száma lassan-lassan növekedett, kizárólag képei eladásából még hosszú ideig nem tudott megélni; az ötvenes években útikönyvekhez készített illusztrációkat. Ezek közül említést érdemel a Fodor Kiadó 1955-

¹⁸ Ibid

¹⁹ Juliette Minces (1937) szociológus, író említést is tesz erről egyik könyvében (*Je hais cette France-là*, Seuil, 1978.)

²⁰ Molnár Géza: Megfestette a tájak legendáját (Jegyzetek Kolos-Váryról). Látóhatár 1966/3–4., 374–379. p.

ben megjelentetett *Európai útikalauza* férfiak illetve nők számára. Egyik legsikeresebb reklámsorozata a Perrier-vízhez is ekkor készült. 1960-ban elvált svájci feleségétől. Festményeinek egy része az antony-i ház nedves pincéjében ment tönkre, míg egy másik részéből felesége rakott tüzet az antony-i ház udvarán. Harmadik, spanyol feleségével a rue des Beaux-Arts-ban, az École des Beaux-Arts szomszédságában, egy elhanyagolt műemléképületben lakott továbbra is szerény körülmények között. 1972-ben ez a házasság is válással végződött. Negyedik felesége Greta Drexler, művésznevének Tao mellett végre nyugalomra talált, és 1983-ban bekövetkezett haláláig együtt éltek a Párizs környéki Boulogne-ban. Többször állítottak ki közös kiállításon. Kolozsvári annyira szeretett volna örömet szerezni festő feleségének, hogy a barátainak titokban pénzt adott, hogy vásároljanak Tao kiállított képeiből.

Az évek során számos Szalonon és csoportos tárlaton szerepelt, és olyan rangos párizsi galériákban állított ki, mint az Iris Clert, a Craven, a Katia Granoff és a Galerie de Seine. 1972-ben a szobrász Székely Péterrel Párizsban a Galerie de l'Odeonban, valamint Budapesten a Műcsarnokban volt közös kiállítása. 1976-

ban a La Chaux-de-Fonds-i Musée des Beaux-Art rendezett nagysikerű kiállítást munkáiból. 1971-ben ő készítette a lemezborítót a magyar származású zeneszerző, Paul Arma lemezéhez, a *Divertimento N°2*-höz.

Szabadkőműves, humanista, szeretetreméltó és tisztán gondolkodó ember volt, aki sohasem irigykedett sikeresebb művésztársaira, ahogy idősebb korában a fiatalabbakra sem. Azt vallotta, hogy az építkezést bontás előzi meg, „*a bulldozer éppoly hasznos, mint a daru*”.

Hitt a művészet jövőjében, hitt abban, hogy az elgépiesedő világot egy új, költői világ fogja felváltani.

Irodalom:

Les Cahiers d'Art-Documents, N. 14, Sigismond Kolos-Vary. 1955, Éditions Pierre Cailler, Genf

Sigismond Kolos-Vary, monográfia, előszó: Marcel Brion, Édition Griffon, Neuchatel, 1967.

Kolos-Vary, kiállítási katalógus, Galerie du Fleuve, 1962.

Tisztelet Martinovicsnak, Oriens Kiadó, 2008.

A szivárvány zöldje. Sigismond Kolos-Vary bábtervei

A Kolozsvári család az erdélyi Bánffy-hunyadról származott el, és a három fiútestvér legidősebbikének, Sándornak a Tevan családba történő beházasodásával kerültek Békéscsabára, s lettek meghatározói generációkon keresztül a város művészeti életének. Míg Kolozsváry Sándort a grafika és a bútortervezés vonzotta – 1912 és 1914 között az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskolán végezte a bútortervezés szakot –, Zsigmond öccse festőművész lett.

Kolozsvári Zsigmond 1915-ben kezdte meg tanulmányait ösztöndíjasként az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola grafika szakán. 1918-ban azonban vége szakadt a diákeveknek, besorozták katonának. Erről később így írt: „...egy nap ott találtam magam újoncként a kaszárnya négyszögletes udvarán, frissen beöltöztetve egy vérfoltos, gránátlyuggatta egyenruhába. Katonasapkámon gyors egymásutánban szalagot cserélve négy államfőt szolgáltam.”

A háborút követően illusztrációs munkákat vállalt több kiadónak, többek között a Tevanak is. Emellett pedig, Grafikai Műhelyének hirdetése alapján, tanított. 1925-ben feleségül vette Wahl Auréliát, és toszkánai nászútja után Bernben telepedett le az ifjú pár. Elsősorban reklámgrafikai megrendelésekből éltek, amelyeket Kolos-Vary svájci csokoládégyáraktól kapott. Ám a napi szintű grafikai elfoglaltságok háttérbe szorították festészetét, és ezért a biztos megélhetést odahagyva 1926-ban Párizsba költöztek. A sors fintora, hogy a kezdeti

időkben itt szintén reklámgrafikák készítéséből tartották fenn magukat.

Egy évvel később azonban már részt vett a Salon d'Automne tárlatán, amelyet évről évre újabb és újabb meghívások követtek jó nevű párizsi galériáktól. S bár úgy tűnhet, sikeres időszak kezdődött Kolos-Vary életében azzal, hogy a galériások felfedezték és a kritikusok kezdték méltatni művészetét, mégis nehezen élte meg ezeket az esztendőket. Erről tanúskodnak az idő tájt készült, komor tónusú, expresszionista festményei. Örvénylő vonalai, állatfigurái és eltorzult arckifejezésű emberalakjai feszült nyugtalanságot árasztanak, melyekről így vallott: „Gyerekkorom emlékeinek nehéz és fojtogató atmoszférájából bukkantak elő heves indulattal a bikák, a meseszerű lovak, a mezőn dolgozó asszonyok vagy az archaikus birkózók.” A húszas–harmincas évek fordulóján valamiféle belső válság jelei kezdtek mutatkozni rajta, amit egy kései visszaemlékezés során meg is fogalmazott: „Hosszú évekig képtelen voltam koncentrálni. Az egészség, a lehetőségek, a siker és a barátok fokozatosan elhagytak. Nagy erőfeszítések árán tudtam csak fenntartani életemet, hirdetéseket, faliképek rajzolásával, és azoknak a báboknak a madzagjait is rángattam, amelyeket az Arc-en-Ciel bábszínház számára készítettem. Ez alatt, a viszontagságok ellenére festhettem és kiállíthattam különböző szalonokban.”

„...és azoknak a báboknak a madzagjait is rángattam, amelyeket az Arc-en-Ciel bábszínház számára készítettem”. A kissé terjedelmes

Az Arc-en-Ciel társulata. Álló sor jobbról: Fried Tivadar, Sigismond Kolos-Vary, Detre Szilárd, Blattner Géza és Paul Jeanne (kezén a Poiribus báb). A bal szélén négy francia áll. Az ülő sor bal szélén Sulyok Helént látjuk (1930; fotó: André Kertész; OSZMI Báltár, forrás: Internet)

bevezetőt követően ezzel a félmondattal érkezünk el jelen írásunk tulajdonképpeni tárgyához, annak az 1929 és 1937 közti néhány évnek a felidézéséhez, amelyekre Kolos-Vary így gondol vissza. Ez alapján azt hihetnénk, hogy a bábszínház számára inkább menekülőútként szolgált, és nem azzal a végtelen játékos kedvvel lépett be az Arc-en-Cielbe, mint alkotótársai. De akármennyire is keserűen beszél ezekről az évekről, az elvitathatatlan, hogy bábjai erősen meghatározták a színház művészi arculatát, az általa tervezett figurák a legsikerültebb, legmerészebb darabok közé tartoztak.

A történet gyökerei Budapestre nyúlnak vissza, 1918-ig. Az idő tájt, mikor Sigismond Kolos-Varyt – akkor még Kolozsvári Zsigmondot – besorozták, három egykori Hollós Simon-tanítvány a mester müncheni festőiskolájából – Blattner Géza, Walleshausen

Zsigmond és Detre Szilárd –, már túl a frontszolgálaton, úgy határozott, hogy bábszínházi kísérletekbe fog. Ebbe az alkotói folyamatba bevonták művészbárataikat – ekképp lett az alkotóközösség tagja Balázs Béla és Kosztolányi Dezső –, és *Wayang játékok* címen 1918 novemberében felnőtt bábelőadás előkészületeibe kezdtek. Ez az alapozás, útkeresés, különféle bábtechnikák kipróbálásának, újak kifejlesztésének időszaka volt, de az eredmények és a játékok olyannyira fellelkesítették Blattnert, hogy egy életre elköteleződött a bábszínház iránt. Nagy elánnal vitte a művészbábszínház ügyét, de 1925-re, miután sem magánélete nem rendeződött, sem művészi kibontakozásának nem nyílt elégséges tér, úgy döntött, elhagyja Magyarországot. Szeptemberben legalább egyéves tanulmányi útra Párizsba utazott. Ez a párizsi kaland aztán negyvenkét évig tartott.

Párizsban új hatások érték, új kapcsolatokat, barátságok születtek. Itt ismerkedett meg első feleségével, Sulyok Helénnel, aki hol aktívan, hol támogatólag, de mindvégig ott állt Blattner oldalán, részt vállalva a majd megszülető saját bábszínházban. Ennek 1929. október 28-án jött el az ideje, amikor megalakult az Arc-en-Ciel, azaz a Szivárvány Színház. A tagok Blattner Géza, felesége, Sulyok Helén, A. Tóth Sándor (Sulyok Helén unokabátyja), Detre Szilárd, Fried Tivadar és az egyetlen nem magyar, női alkotótárs, az orosz származású Marie Vassiliev. Ez csak azért említésre érdemes, mert a bábszínház első időszakában a tagok a párizsi magyar művészkolóniából verbuválódtak, és a franciák az Arc-en-Cielt magyar színházként tartották számon. Így került a baráti körbe André Kertész is, aki a színház házi fényképese volt egészen 1936-ig, amikor New Yorkba költözött.

Az első évben csatlakozott ehhez a csapathoz Sigismond Kolos-Vary, s nemsokára bemutatkozhatott tervezőként. A *La mode du jour* (*Divatrevü*) című előadásban jutottak főszerephez bábjai, melyeket nemcsak fotókról, illetve bábtervekként ismerhetünk. Az a néhány, ami megmaradt közülük, ma a müncheni bábmúzeum gyűjteményét gazdagítja. A *Divatrevü* figurái síkbábok, amelyek a Wayang játékokkal útjára indított művészi síkbábprodukciók vonalát vitték tovább. Különösen kiemelkedő volt groteszk dekorativitásuk, ahogy az art déco ruhákba bújtatott karcsú manökenek zenére vonultak. Sokkal inkább divatlapokból kivágott modelleket idéztek fel térben továbbgondolva, semmint egy divatbemutató bábos változatát akarták volna megjeleníteni. A berobbanás éveiként emlegetett 1929–1930-ban a formai meghökkentést épp ezek a statikus bábok okozták, amilyeneket Kolos-Vary, A. Tóth, vagy éppen Vassiliev készítettek, hisz a bábszínpadok dinamikus figuráinak épp az inverzét képviselték. Inkább szoborszerű objektumok voltak, meglehetősen redukált mozgási-mozgatósi lehetőséggel. (Azért itt a helye, hogy megjegyezzük, néhány év múltán már a mozgatósi technika bonyo-

lultságára és az abból születő kifejezőerőre helyeződött a hangsúly.)

A harmincas évek elején jelentős átalakulásokon ment át az addigra már komolyan jegyzett társulat. 1931 telén visszatért Magyarországra A. Tóth Sándor, és ekkora tehető a két másik alapító tag, Fried Tivadar és Detre Szilárd kiválása is. (Utóbbi két év múltán saját, utazó bábszínházat hozott létre feleségével.) Az Arc-en-Ciel 1932 elejére tervezett új előadásai nem valósultak meg, sőt egész évben nem volt bemutatójuk. Tavasz végéig pedig egyáltalán nem játszott a színház. A személyi veszteségeken túl még jelentős mennyiségű bábót is el kellett adniuk a túléléshez. Ez az év volt a Szivárvány Színház számára a válság éve. Mindössze hárman maradtak a társulatban, Blattner Géza, Sigismond Kolos-Vary és a felesége, Wahl Aurélia. Az addig csak tervező Kolos-Vary mozgatóként is bevonódott az Arc-en-Ciel életébe. 1932 decemberében nagy reményekkel indultak a következő évnek, az addig alkalmi helyeken játszó társulatot befogadta Isadora Duncan testvére, Raymond Duncan a „Művészek otthonába”. Mivel azonban Blattnerék nem tudták tartani a háromhavonta új előadásra vonatkozó feltételeket, 1933 áprilisára megszűnt ez a lehetőségük. A fentebb már idézett „bábmadzagok rángatására” utaló keserű sorok minden bizonnyal erre a helyzetre vonatkoznak. A tervezői munkában örömet lelte, hiszen a *Divatrevü* sikerén felbuzdulva kedvet érzett egy újabb előadás bábjainak elkészítéséhez, újabb nőalakok felvonultatásához. Így valósult meg 1932-ben a *Foire aux figurines* (*Figurák vására*) című darab, amelyhez tizenegy bábót készített. Megjelent a színen Joséphine Baker, Miss Süvegukor, a Lassú zenére keringőző nő, a Kígyótáncosnő, Madam L'Express, az Indiánő, Tavaszi áldozat, Marie Antonnoire és a Hegedűtollas páva is. A tíz nőalak mellett feltűnt egy férfi báb is, aki a kor neves konferansziéját karikírozta. Az előadás a *Mannequins*, azaz *Manökenek* alcímet viselte, így a *Divatrevü* egyenes folytatásának tekinthetjük

A Figurák vására / Foire aux figurines című darab Sigismond Kolos-Vary által készített bábjai (1932; fotó: ismeretlen; OSZMI Bábtor, forrás: Internet)

A megfogyatkozott csapathoz Blattner hívására csatlakozott a régi barát, Walleshausen Zsigmond, és 1937-ig ő volt az egyik legfontosabb munkatársa. Remek mozgató és termékeny alkotó is volt egy személyben. Jelenős szerepet vállalt az Arc-en-Ciel legjelentősebb sikerének, Madách *Az ember tragédiájának* színrevitelében.

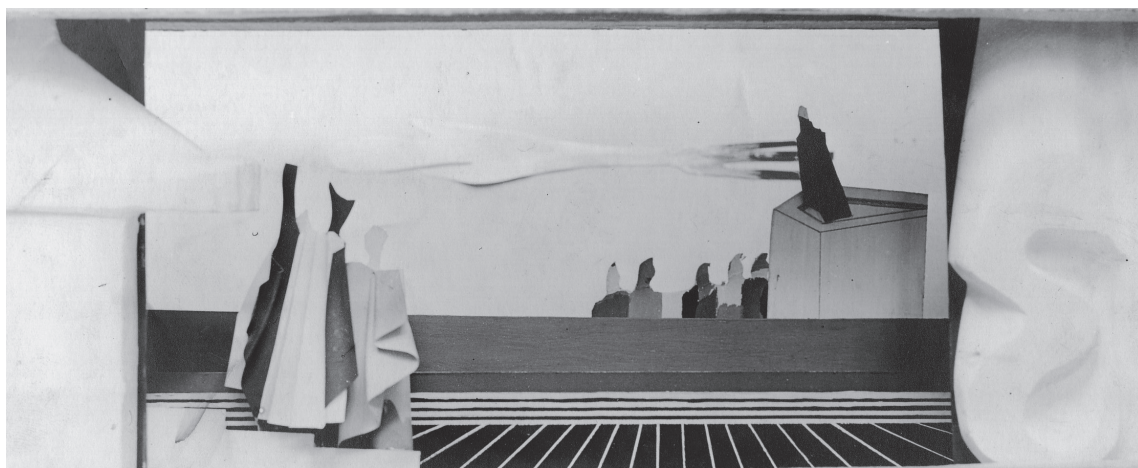
1932-ben ünnepelte a magyarországi színházi és kulturális élet *Az ember tragédiája* bemutatójának 50. évfordulóját. Németh Antal, aki maga is a mű megrendezésére készült, az évben egy külföldi ösztöndíj segítségével egy hónapot töltött Párizsban, és Blattner-nél lakott. Barátságuk a húszas évek elejéig vezethető vissza, amikor Blattnerék vásári előadásokkal járták a magyar vidéket, s összebarátkoztak a fiatal, ígéretesen induló kezdő rendezővel. Már gimnazistaként látta előadásait a Belvárosi Színházban, és még mindig elragadtatással emlékezett rájuk. Akkor

a tervezett rendezés okán Németh minden gondolata Madách műve körül forgott, ezért azt javasolta Blattnernek, hogy mutassa be a Tragédiát bábszínpadon. Bármilyen elképesztőnek, sőt merésznek tűnt elsőre az ötlet, Blattner nem ijesztette el. Érelte magában a színpadra állítás gondolatát, lefordította a művet franciára. Ebben nagy segítségére volt Walleshausen, aki jól bírta a francia nyelvet. A továbbgondolásban, a konkrét feldolgozásban is tevékeny részt vállalt Németh, sőt a fordítás meghúzásának kemény feladatát is magára vállalta. A kezdetek óta a mű problematikája ugyanis, hogy élő színpadon csak átdolgozva, jelentősen megrövidítve lehet bemutatni. Így ő határozta meg, hogy mely gondolatokat, mely szinteket kell kiemelni vagy éppen kihagyni. Ennek az egyóránnyira rövidített szövegnek az alapján kezdte el Blattner színpadra álmodni a Tragédiát: „Csekélyke magyar és francia hozzájárulással valóságos

tojástáncot kellett végigjárnunk, hogy kellő köntösben tudjuk kihozni az 1 óra időtartamú misztérium játékot. Szó sem lehetett az egész Tragédia lejátszásáról, és így az álmokképeket összesűrítettük olyképpen, hogy Lucifer egy nagy forgó sorskerék előtt kommentálja a tűnő évszázadokat. A kereket forgató színész, aki magát az emberi Sorsot inkarnálta olyképpen, hogy maszkot húzva arcára féltetével merült fel a színpadnyílásból így forgatván el a kerék küllőiben alulról beillesztett képeket. Ezeket az akkori párizsi kolónia magyar festői festették: Kolozsvári, Tóth Sándor, Juhász, Rajk István, Prininger, Kiss Zoltán. A Tragédia bábuinak fejeit Csáky József mintázta. A Tragédiát Walleshausen fordítja át franciára, aminek átfésülését Fernand Pignatell francia író végzi nagy szeretettel.” A végső változatban az első három és az utolsó szín az eredetihez közel álló szövegét meghagyták, mintegy misztériumjáték-szerűen összefogva a drámát, a köztes részben pedig pergő jelenetsorba sűrítették a történelmi színeket és Ádám álmát. A három főszereplőt, Ádámot, Évát és Lucifert alsó mozgatású billentyűs marionettel keltették életre, amelyet Blattner még a budapesti évek alatt dolgozott ki, és az 1935-ös Ádám-misztériumnál is használt. Ezt a technikát fejlesztette mostanra tovább. A megvalósításhoz Blattner maga köré gyűjtötte, mondhatni csatasorba állította összes egykori társát. A színeket más-más művészekre bízta. Kolos-Vary kettőt is készített, az athéni színt és az űrt. A produkció születésében végül több mint huszonöt művész (képzőművészek, színészek, írók, bábjátékosok) vett részt. A végső szövegváltozatot színészek olvasták hanglemezre, tehát a bábszínészeknek csak a mozgatásra kellett figyelniük. Az 1937-es Párizsi Világkiállításon az Arc-en-Ciel gigászi válllását, nemzeti kultúránk Franciaországban ismeretlen kincsét, a bábos műfajt is megújítva megmutatni a „külföldnek”, siker koronázta. A Tragédia aranyérmes diplomát kapott.

A kitartó barát és rokon, A. Tóth Sándor egy 1954-es, az Arc-en-Cielről szóló előadását ezzel zárta: „Tanulsgul szolgál számunkra az a fanatizmus, amely végighúzódik Blattner Géza egész munkásságán. Nem lehet ezt a műfajt e nélkül a fanatikus hit nélkül csinálni! Blattner Géza egyénisége, végtelen szerénysége, rokonszenves, minden féltékenység nélküli magatartása, amellyel minden tehetséget magához fogadott, a végtelenül szívós kitartás, amely minden nélkülözésen keresztül csak egy célt ismert, mindnyájunk legnagyobb elismerését érdemli meg (...) reméljük, hogy ez a nagy értékű és úttörő munkásság, amely gazdagítja a nemzetközi bábjátékos művészet-

tötte, mondhatni csatasorba állította összes egykori társát. A színeket más-más művészekre bízta. Kolos-Vary kettőt is készített, az athéni színt és az űrt. A produkció születésében végül több mint huszonöt művész (képzőművészek, színészek, írók, bábjátékosok) vett részt. A végső szövegváltozatot színészek olvasták hanglemezre, tehát a bábszínészeknek csak a mozgatásra kellett figyelniük. Az 1937-es Párizsi Világkiállításon az Arc-en-Ciel gigászi válllását, nemzeti kultúránk Franciaországban ismeretlen kincsét, a bábos műfajt is megújítva megmutatni a „külföldnek”, siker koronázta. A Tragédia aranyérmes diplomát kapott.

Kolos-Vary terve az athéni színház Az ember tragédiája című előadásban (1937; fotó: ismeretlen; OSZMI Bábtár, forrás: Internet)

tet, egyszer Magyarországon is olyan elismerésre fog találni, amilyenre a világ fővárosában: Párizsban talált.”

Kolozsvári Zsigmond életét, művészi pályáját végigtekintve, az alábbi szavak rá is igazak: „egyénisége, végtelen szerénysége, rokonszenves, minden féltékenység nélküli magatartása, amellyel minden tehetséget magához fogadott, a végtelenül szívós kitartás, amely minden nélkülözésen keresztül csak

egy célt ismert, mindnyájunk legnagyobb elismerését érdemli meg...”

A háború szétzilálta az Arc-en-Cielt, Kolos-Vary soha többet nem tervezett bábot és nem is játszott. Ám bizonyos, hogy az a különleges, irigylésre méltó miliő, ami abban a néhány esztendőben körülvette ezt a közösséget, minden ott alkotó művészből életre szóló, szép emlékeket hagyott.¹

¹ A cikk megírásában nagy segítségemre volt Lőrinc László könyve, a *Blattner. Egy bábos életútja* (Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet, Budapest, 2017). Akinek felkeltette érdeklődését az Arc-en-Ciel története, annak jó szívvel ajánlom!

► GYARMATI GABRIELLA

A halk szavú véleményvezér. Sigismond Kolos-Vary festménye Békéscsabán

Igen, van egy lírai absztrakt Sigismond Kolos-Vary-kép Békéscsabán. Kolozsvári Zsigmond 1952-ben induló nonfiguratív alkotói korszakának kiváló darabja került a Munkácsy Mihály Múzeum Képzőművészeti gyűjteményébe a Kolozsváry és a Tevan művészcsaládok nagyvonalú leszármazottainak köszönhetően. A *Fekete hegyek, nap és hold* című olajfestmény 1981-ben született. A festő ekkor nyolcvankét esztendő volt.

Korábban csak nehézségek árán, de a XX. században már könnyen megvalósítható volt a saját/sajátos alkotói szabályrend lefektetése. Sok művész, többek között Sigismond Kolos-Vary is ekképpen járt el. Törekvése az 1950-es években felerősödött. Ezzel együtt művészete kommunikációképes maradt, amelynek háttérben részben alkotásainak bensőséges, érzelmezérelt alaphangja áll. Kolos-Vary jellegzetes „tájképtípusa”, amely csoportba a Békéscsabán őrzött vászon is tartozik, szintén ezt a szabadságot tükrözi. Az improvizációnak csak kevés, az intuíciónak azonban tág teret engedő, az ösztönös és a tudatos határmezsgyéjén egyensúlyozó képépítési eljárás Piet Mondrian *Nyár, zeelandi dűne* című 1910-es kompozícióját idézi fel bennem. (A párhuzam alapjául a kettejük törekvése közötti rokon vonások szolgálnak.)

A *Fekete hegyek, nap és hold* című kép úgy hat, mintha egy, a személyiségünk térképére pozicionált érzelmi vedúta lenne. Biztosak lehetünk abban, hogy előképét, értelmezésének kulcsát vagy magyarázatát nem külső tényezők és létezők között keresve találjuk meg. A békéscsabai múzeumban őrzött alkotás Matthias Bunge *Képkategóriák a 20. század művészetében* című tanulmányában¹ szereplő képkategóriák közül a felszabadított kép csoportjába tartozik, amely a látható valóság utánzásának kényszerétől megváltó műalkotásokat foglalja magában. A német művészettörténész, Max Imdahl „egy külképileg láthatatlan láthatóvá tételeként”² jellemzi az e kategóriába sorolható alkotásokat, más művében pedig ezt olvashatjuk: „A huszadik század modern művészete minden másnál inkább a szabadon alkotó képzelőerő demonstrációja”³. Paul Klee lényegre törő megfogalmazása szerint pedig „A művészet nem a láthatót ábrázolja, hanem láthatóvá tesz.”⁴ Ezért nem reális élményeink és ezeket őrző emlékeink között kutatva kerülünk közelebb a *Fekete hegyek, nap és hold* rejtélyének megfejtéséhez. És azt is tudnunk kell, hogy előbbieik okán a megfejtésben más segítségére nem, csak önmagunkra számíthatunk.

1 Matthias Bunge: *Képkategóriák a 20. század művészetében*. Fogalmi behatárolás-kísérletek a határait veszített kép láttán. In: http://balkon.art/1998-2007/balkon03_10/01bunge.html [Legutóbbi lelvás: 2021. december 28.]

2 Max Imdahl: *Bildautonomie und Wirklichkeit. Zur theoretischen Begründung moderner Malerei*. Idézi: Matthias Bunge: I. m.

3 Max Imdahl: *Überlegungen zur Identität des Bildes*. Idézi: Matthias Bunge: I. m.

4 Paul Klee: *Schöpferische Konfession (1918/20)*. Idézi: Matthias Bunge: I. m.

Sigismond Kolos-Vary: *Fekete hegyek, nap és hold* (1981; olaj, vászon; Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba)

Molnár Géza a Magyar Intézet kulturális attaséjaként Párizsban töltött időszakban ismerkedett meg Kolos-Varyval; nem is titkolta, hogy művészete mennyire erőteljes hatást gyakorolt rá. Hazatérése után adta közre találkozásuk történetét. Az kétségtelen, hogy élénk érdeklődéssel fordult Kolos-Vary személye felé és meglehetősen érzékenységgel közelített műveihez. „Különös volt ez a piktúra, valóban valami élmény- vagy emlék-festészet. Régebben látott, átélt tájak újraidézése, tájképek, ahogy elmosódva tudatunkban ringanak, ahogy legendává alakulnak. Volt néhány képe, melyeknek költők adtak nevet.”⁵

Kolos-Vary a befogadó számára csupán apró fogódzót biztosító nonfiguratív, tájlátvány érzetét keltő ábrázolásait nézve, tudatunk mozgósít. Azon igyekszünk, hogy a kompozíciós elemek-

nek, a formáknak értelmet találjunk, saját emlékhívumunkban keresgélünk, hogy valamiféle kapaszkodóra leljünk a kép szemlélése során. Molnár Géza már idézett szövegében magyarázatot ad az előbbire, egyben szinkronitást mutat a Matthias Bunge által közöltekkel: „A szem víziói helyett a lélek vízióit festették, felszínre hozták a sejtések, a megérzések, a gyanakvások és szorongások alaktalan térségeit, felbontották az optika törvényeit, új formanyelvet és új esztétikai kultúrát teremtettek.”⁶

A horizontálisan komponált formakombinációkból épített, a táj érzetét épp csak egy halk utalással sejtető Sigismond Kolos-Vary-alkotások sorába tartozik a Munkácsy Mihály Múzeumban őrzött *Fekete hegyek, nap és hold* című festmény.⁷ Ahogyan a festő maga fogalmaz életművének erről az egységről: „Festménye-

⁵ Molnár Géza: Megfestette a tájak legendáját (Jegyzetek Kolos-Varyról). In: *Látóhatár* 17/3–4. 1966. 376–377. p.

⁶ Molnár Géza: I. m. 377. p.

⁷ A kép rokonságot mutat a Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményét gazdagító *Roscoff* című alkotással.

im párhuzamos elemekből és gyakran körökből állnak. A párhuzamos vonalak a különböző távolságokon látható horizontokat sugallják, és a körök (vagy napok) megadják a szem nyugalmi pontját, így érzékeltetik a tér mélységét.”⁸

Az ábrázolásnak ritmust és dinamizmust a vertikálisan beékelte világos, dominánsan fehér formák adnak. A középső, felfelé mutató, a kép-felületbe belehasító elem feladta, hogy tekintetünket a felső térrész félkör- és azt részben fedő körformájára irányítsa, amelyet magunk – például kiállításban a képfelirat elolvasása nélkül is – Napként és Holdként tudunk értelmezni. E két forma – a rámutatással történő kihangsúlyozásból fakadóan, a figyelem ráirányítása révén – az ábrázolás fókuszpontjává válik. Az égitestek mint központi elemek takarásban való ábrázolásának köszönhetően az átfedés dina-

mizmusa belső feszültséget kelt a kompozíción. Többféle szíkontraszt együttes alkalmazásával további vizuális feszültségforrásokat helyez el a festő a képen.

De ha nem szeretnénk ennyire a konkrét territóriumán belül mozogni, akár el is hagyhatjuk azt. És akkor észrevesszük a képen mozgó árnyakat, megérezzük a fuvallatokat, a metsző hideget váltó sugárzó meleget, a káro-gást követő éneket, a szomjat oltó hús kortyot. A könny sós ízét oszlató nektárt, a korhadásból sarjadó friss hajtást...

Jogos lehet a felismerés, hogy olyan (tájat idéző) látvány, amelyet a *Fekete hegyek, nap és hold* című képen ábrázol a művész, tulajdonképpen nincs, nem létezik. De mégis van. Sigismond Kolos-Vary emlékeiben, vízióiban, lelkében...

8 A párizsi Katia Granoff Galériában 1965-ben rendezett kiállítás katalógusának alkotói előszavát eredetiben idézi a téma avatott szakértője, Passuth Krisztina: „Mes tableaux sont composés d'éléments parallèles et souvent de ronds. La succession des lignes parallèles suggère les horizons vus à des distances différentes, et les ronds (ou les soleils) donnent le point de repos des yeux, mesurant ainsi l'espace en profondeur.” Passuth Krisztina: Kolos-Vary három műve a Szépművészeti Múzeumban. In: A Szépművészeti Múzeum közleményei (Bulletin) 31. Szerkesztette: Radosay Dénes és Gerevich Lászlóné. Budapest, 1968. 131. p.

Miska

Álomjáték-etűdök Schéner festő motívumaira¹

SZEREPLŐK:

Anya
MiskaM (mesélő)
Miska (gyermek – pásztor)
Miska (siheder – „tűzoltó”)
Miska (férfi – katona)
Miska (öreg – király)
Apa
Ördög (Kutya, Gomilka bácsi, Lány, a kétarcú)

NYITÁNY

*Utcákon nyargaló szélparipák
nyergében sápadt télkatonák,
ömlik a hó és az ablakon át
látod a varjak kék csapatát.*

*Háztetőre ülnek a csillagok,
ereszről lógnak nagy jégcsapok,
fehéren suhannak a nappalok,
ez itt a város, s én itt vagyok.*

*Ez itt a város és az ott a pékség,
kenyérillat száll, havazó kékség,
ez itt a tó, és amaz a kisbolt,
ez itt a gyermekkor, vagy csak itt volt...*

*Akár egy néma tárlaton
nézem a régi városom,
keretbe foglalt pillanat:
arcom átdereng az ismerős vásznon...*

¹ Zalan Tibor a Meseházi Alapítvány felkérésére, Schéner Mihály – Kossuth-díjas képzőművész, Békéscsaba díszpolgára, a Meseház megálmodója – élete motívumainak felhasználásával írta meg a Miska című színdarabot, melynek színházi ősbemutatójára 2021. szeptember 25-én került sor a Meseházban.

MISKAm *Újraálmodom a gyermeket, a kisfiút. Újraálmodom magam. Hogy tél van. Hogy este van. Hogy téli este van. Ilyenkor nagy sötét üstben ül a csend, és horkol az Isten. Az idő kerekén elpörögnek a napok. És rajtuk, bennük én ott vagyok. Újra ott vagyok. Vagy álmodom ott, hogy itt vagyok. Valahol addig, valahogy. A világ peremén. Öregnek gyermek. Gyermekeknek öreg. Mindkettő vagyok, amíg én. Vagyok, forogva-pörögve az idő peremén.*

Különös zajok és zenei hangok keverednek. Mint-ha vonat zakatolna, mintha szív verne, mintha háborús zajok közelednének és távolodnának, népdalfosztlányok, műdalfosztlányok, minden mintha, mintha a mindenben feléledne minden.

MISKAm *Van úgy, hogy az ember megszületik. Egyszerre csak van a világon. Nem tudni, addig hol volt, azt sem, hol nem volt. Egyszerre csak van. Akár a mesében. De lehet, hogy az egész, ez van, csak mese. Csak egy álom. Álmodom. Vagy csak kitalálok... én olyan boldog vagyok! Mindennap föltámadok, de mégis! Egy félelem fog el. Szorongok! És mindig az anyámrá gondolok... és az apámra. Hogy miért nem voltam jobb velük szemben. Pedig szerettem... Mi okozza ezt? Nem tudom. Azt mondják mások is, hogy így vannak. Mások is mondták. Valahogy az anyát nem tudja az ember meghálálni – azt, amit az anyák áldoznak.*

(nagyujj1)

ANYA Medgyesegyháza, kiszállás!

MISKA *(még nem látjuk.)* Megérkeztem. De hova is?

ANYA Az életbe, kisfiam.

MISKA Mi az, hogy élet, anya?

ANYA Hogy te mostantól – vagy. És észreveszed – én is vagyok. Te vagy nekem – és én neked vagyok.

MISKA Csak mi ketten vagyunk a világon?

ANYA Nem, a világon sokan vagyunk. Csak mások nincsenek mindig jelen.

MISKA Amikor itt vannak, akkor milyenek?

ANYA Ilyenek, meg olyanok. Néha meg amolyanok is.

MISKA Mutasd meg őket! Hadd nézzem rájuk kicsit!

(Mutogató- vagy tárgyjáték következik. Az átlatok megjelenésével párhuzamosan emelkedik föl Miska. Előbb csak a feje búbját látjuk, azután fokozatosan többet, a felsorolás végére előttünk áll a kisfiú, kalandra készen.)

ANYA Ő a kutya.

MISKA Hű, milyen nagy. *(A kutya megnyalja a kezét.)* És milyen buta. Egyenesen mulya. Ő fogja megmutatni nekem az utat?

ANYA Ő nem utat mutat. A kutya ugat. Ő a csiga.

MISKA De milyen szép, de mennyire színes. *(A csiga a fejére mászik.)* Jaj, hiszen ez nyálás.

ANYA Nyálás, nyálás, de milyen nyájas!

MISKA Mondd, ez nem veszélyes?

ANYA Nem. Szelíd, és néma.

MISKA Azért csak megszólal néha?

ANYA Soha. Úttalan utakon viszi hátán a házát.

MISKA Nem látom a lábát. Sem a hátát.

ANYA Sok mindent nem látunk, ami van.

MISKA Most akkor mi van? Nem beszél, nincs lába. Nem él az ilyen, amúgy, hiába?

ANYA Ami él, az mind valamiért van. Mindent teremtetten célja van, senki sem haszontalan...

MISKA Célja, de kinek? Ő hol van?

ANYA Istennek. Na, őt nem látod soha. Felhők takarják, lombok, fák. S a fákon örök a moha.

MISKA Ő az élet? Vagy az életnek az oka?

ANYA Nem. Az élet te vagy. S ami körülvesz. A világ.

MISKA Mi a világ?

ANYA A világ – csoda.

MISKA Ezt így unom! Inkább mutasd tovább!

ANYA Ez a macska.

MISKA Macska? *(A macska hozzádörgölődzik.)*
Puha a lépte, szépséges a bajsza.

ANYA Kezdődik a hajsza, mert itt az egér.

MISKA Egér? *(Az egér futkározik a fején és a vállán.)* Minden lyukba belefér.

ANYA S összerágja, amit ér. Ez a madár.

MISKA Madár? *(A madár a vállára száll, de nyomban tovább is rebben.)* Érkezett és tovaszáll.

ANYA Ez a bárány.

MISKA Bárány? *(A bárány fel-alá sétál előtte.)*
Egész bolyhos rétet cipel a hátán.

ANYA Ha megnő, lesz belőle kos. Bumfordi nagy, most még aranyos. Ez a malacka.

MISKA Malacka? *(A malacka hozzádörgöli az orrát Miskához.)* Kövér, rózsaszín, kurta a lába és kunkori a farka. Furcsa a csizmája, nincsen is sarka.

ANYA Mert egész nap a sarat dagasztja vele. De most már aludj, Miska! Pihenj, a világ megvár! Látod, elalszik anyuka...

*Aludj el, szép gyermekem,
kőd ül álomréteken,
felhős útján jár a hold,
csónak siklik halk habon,*

*könnyű szárnyak ideje,
tündérekkel van tele
a magas, s most oly nagyok
az ég vizén a csillagok...*

MISKAm *Apám kisboltjában ott volt mind, amikor fölédretem. Világ, én akkor fölédretem, így kiáltottam. A kutya, a csi-ga, a macska, az egér, a madár, és ott volt a malacka is. Meg még sokan mások. És ott volt apám, és ott volt anyám, és szerették egymást, és szerettek engem is. Én meg szerettem őket. Azt hiszem, az ilyesmit hívják családnak.*

(nagyujj2)

APA Óvakodj az ördögtől, Miska!

MISKA Hogyan lehet óvakodni?

ANYA Amikor megkísért, ne engedj neki!

MISKA Hogyan kísért meg az ördög?

APA Olyan ravaszul, hogy nem is veszed észre.

MISKA Ha nem veszem észre, hogyan óvakodjam?

ANYA Vizsgáztasd le a szíveddel!

MISKA Ezt én még nem értem, mert még kicsi vagyok.

ANYA Majd megnősz és megérted, kicsi szentem.

MISKA És addig? Addig meg még nem visz el?

APA Az ördög nem elvisz, az ördög, mondtam tán, megkísért.

MISKA Jó, ezt majd átgondolom. Mondd, anya, mi leszek, ha nagy leszek!

ANYA Hát, ezen még nem gondolkodtam. Talán tűzoltó leszel, katona... vada-kat terelő juhász.

MISKA Én inkább király akarok lenni?

ANYA Az is lehetsz, kicsi szentem, az majd később.

MISKA Mikor később? Előbb tűzoltó, katona, előbben vadakat terelő juhász?

APA Talán. Nem tudjuk az ilyesmit pontosan előre, Miska.

MISKA Nem tudjuk... Meglátjuk... Melyiknek a legkönnyebb lennem? A nem-tudjuknak vagy a meglátjuknak?

ANYA Kisgyereknek, kicsi szentem.

APA Gyereknek lenni állapot. Dologra fogni magunkat, az más. Az valami! Juhásznak lenni, az a dolog, kisfiam. Asszony, bojtárnak menjen legelőbb ez a gyerek. Legyen juhászbojtár.

MISKA Jól van. Juhászbojtár leszek. Hanem, a juhászbojtárokat nem kísérti meg az ördög?

APA Azokat kísérti csak meg igazán! Vigyázz vele, sok megtévesztő arca van, de még hány!

MISKA Talán még a báránykába is belebújik?

APA Az ördög az állatba bé nem búvik, az állatba bé nem mászik, mindig csak az emberbe. Na, legfeljebb a kutya. A fekete kutyák legtöbbször gonosz, nagy bújába' az, merthogy fekete. Amelyik meg nem gonosz, az inkább jó.

MISKA Mit is rajzol mindig, édesanyám?
 ANYA Virágokat, Miska, virágokat.
 MISKA És meg nem unja az őket rajzolni?
 ANYA Meg nem, mert rajzolni kell.
 MISKA Miért kell a rajzolás?
 ANYA Mert amit lerajzolok, az onnantól nemcsak van, hanem lesz is. Ami van, az csak úgy van magában valóan, s ha nem rajzolom le, nem biztos, hogy lesz majd továbbra is.
 MISKA Aha. Amit lerajzol édesanyám, az van. Amit meg nem, az nincs. Biza, akkor a rajzolás igen nagy kincs! Rajzoljon le engemet, hogy legyek, különben hiába billegnek orromon a délutánban a nagy kövér fekete legyek! De várjunk még. Én is tudnék rajzolni, ahogy édesanyám?
 ANYA Ha van mit, és van mivel.
 MISKA Mi a mit, és mi a mivel?
 ANYA A mi – a világ, a mivel – a színes ceruza. Ceruzát adok. A világot magadnak kell megszerezned mellé a papírral!
 APA Rajzolj, no csak rajzolj bátran, Miska!
 MISKA De mit rajzoljak, ha leginkább semmit se tudok?
 ANYA Magadat rajzold, ahogy tereled a bárányokat.
 MISKA Nem a vadakat terelem?
 ANYA Nem.
 MISKA De hát azt mondta édesanyám az előbb – így monda, vadakat terelő juhász legyek...
 ANYA Azt csak úgy mondtam. Nekem is mondta valaki. Úgy lehet, hogy rosszul mondta. A nyáját tereled, a vadakat elkergeted...
 MISKA Na és az ördög? Rajzoljam azt is?
 ANYA Azt is bizony, csak rajzold le az ördögöt is, Miska. Azt talán legelőbb. Hogy magától megijedjen.
 MISKA De minek rajzolnám, ha én is félek tőle?
 ANYA Hogy ezáltal legyőzd az ördögöt, meg a félelmedet.
 MISKA

*Lerajzolom a világot,
 Bárányt, felhőt, bárányfelhőt,
 Lerajzolom a világot,
 Benne ember, gyermek, felnőt,*

*Lerajzolom a világot,
 angyal száll, és ördög setten,
 Lerajzolom a világot,
 megküzdünk egymással ketten...*

Átúszik a színen az első mesejelenetbe...

(mutatóujj)

1. MESE – A KIS PÁSZTOR

MISKA *(falovacskán lovagol.)* Hőtenehő! Megy mind a bolondja, egyik arra, a másik meg erre, csak arra nem, ahová köllene, hogy menne... valaki jöhetne... kisegíthetne... ha valaki a segítségemre lenne... nem bírok velük... Ha arra fut, a szakadékba jut... ha erre, folyóba esik. Ha meg amarra, a farkasok megeszik. Lábam hamar fárad, a karom még gyenge... ha legálább egy kutyám lenne!
 KUTYA Hívtál? Itt vagyok, kicsi gazdám, terelem a nyáját, máris terelem, a terelem nekem régi kenyerem... *(nyájkergetés)*
 MISKA Honnan ez a kutya? Derék egy jószág! Ért is a nyájhoz, ahogy figyelem. Ő kellett nekem, nincs benne kétség.
 KUTYA Na ugye, elkelt a segítség! Végre rend van nálad. Nélkülem szélnek szaladt volna a nyájad.
 MISKA Bizony, nincs jobb egy okos kutyánál, igaz a mondás.
 KUTYA Jól beszélsz, hékás, kicsike kondás.
 MISKA Juhász vagyok, azon felük is pásztor, antul beljebb leginkább bojtár.
 KUTYA S én terelőkutyád?
 MISKA Úgy bizony. S mától hűséges szolgálom.
 KUTYA Alkut kötünk?
 MISKA Legyen. Az alku megkötöttet.
 KUTYA Na, ha így gondolod, fizess ki máris, kérem a béremet és a részemet!
 MISKA A béreket és a részedet? Egy kóbor kutyát fogadtam föl, nem drága vérebet! Ezt meg hogy gondolod? A fizetséget rólam azonnal legombolod? Szegény vagyok, nincsen pénzem.

KUTYA Nincs belátás! Kérem a részem, a bérem.
 MISKA De én téged nem hittalak!
 KUTYA És ha a nyáj széjjelszalad? Nem hit-
 tál fennszóval, de akartál engem, és
 menten itt termettem.
 MISKA Igaz, a terelést jól érted. Fizetek. Az-
 tán ne melengesd tovább a szalmát.
 Vagy bottal kergesselek el, azt akar-
 nád? Az áradat mennyire tartod?
 KUTYA Hagyd el a lármát! Kevés vagy te,
 pásztorfiú, ahhoz! Add a legszebb bá-
 rányodat, a tarisznyád tartalmát, hoz-
 zá a fél karodat.
 MISKA Ennek fele karom se tréfa! Eledel lesz
 a bárányom, a hamuba sült pogácsám
 s a fél karom is még ma? Eledel? Eb-
 ből, ronda eb, nem eszel! Mit is mon-
 dott apám a fekete kutyáról? Hangja
 a téren és az időn most átszól.
 APA *(hangja)* Óvakodj az ördögtől, Miska!
 MISKA Ez a dög itt alighanem az ördög!
 KUTYA Mit morogsz itt, mit ókumlálsz,
 egyik lábról másikra állsz, hiába töröd
 a fejed, ellenem semmit se tehetsz!
 MISKA De hiszen én rajzoltalak, te csúf ör-
 dög, ronda alak!
 KUTYA S beletörök most a rajzodba a fogad!
 MISKA Miska, Miska, most légy okos. Gyí,
 hű lovam, te kis ráró, vágassunk ki a
 világból!

*Lóra pattan. Innentől villámgyorsan változnak a
 gesztus-megoldások..*

KUTYA Bárhová futsz, utolérlek. Falovacskán
 meddig érhetsz?
 MISKA Akkor inkább felhőre kapok.
 KUTYA Akkor én felhőt szétdúló forgósze-
 l vagyok.
 MISKA Akkor én csillag leszek.
 KUTYA Akkor én égrázó villám, égi rettenet.
 MISKA Akkor én tóban aranyhal.
 KUTYA Akkor én cápa, óriás fogakkal.
 MISKA Akkor én vakond, föld alá bújva!
 KUTYA Akkor én földrengés, mi a földet túrja.
 MISKA Akkor én folyó, csillogva elfolyok.
 KUTYA Akkor én fatörzs, a medredbe zuhanok.
 MISKA Akkor én mókus, fatörzsön felfutó.
 KUTYA Akkor én nagy kígyó, utánad kapdosó.

MISKA Akkor én egér, lyukba surranó.
 KUTYA Akkor én macska, vagy zord egérfogó.
 MISKA Akkor én madár, égbe röppenő.
 KUTYA Akkor én sas, föléd árnyat vető.
 MISKA Akkor én pont leszek, észre sem veszel.
 KUTYA Akkor radír, mi nyom nélkül tüntet el.
 ANYA Miska, merre vagy, Miska, kisfiam!
 MISKA Akkor én kisgyerek, anyámhoz futó.
 KUTYA Akkor most te nyertél. Győzött a cél-
 fotó! Egy anyával szemben nem lehet
 befutó az ördög. Itt a vereség eleve
 eldőntött.
 ANYA Merre vagy, kisfiam? Miska, mit csi-
 nálsz?
 MISKA Csak rajzoltam, anya. De most vége már.
 ANYA Hogy csillog a szemed! Nem vagy
 lázas, te gyerek? Istenem, milyen sok
 egy anya gondja!
 MISK Csak rossz álmot láttam, anyám.
 Tedd a kezéd a homlokomra!
 MISKA Mindig így aludtam el. Anya keze
 a homlokomon. Világokat rajzoltam,
 és azokban éltem. Ő virágokat rajzolt,
 s én a virágai között jártam. Már nem
 akartam vadakat terelő juhász lenni.
 De arra gondoltam, majd király le-
 szek. Csak előbb tűzoltó. Csak előbb
 katona. Ahogy ő mondta.
 ANYA Tűzoltó leszel s katona.
 MISKA És cseperedtem, és anya már
 nem tette a homlokomra a kezét.
 A nagyfiúknak nem szokta az anyjuk
 a homlokukra tenni a kezét. Egyre
 több tűzoltóautót rajzoltam. És azok
 szépek voltak. Vagy nem voltak min-
 dig szépek. Csak tüzet nem tudtam
 rajzolni, hiába próbálkoztam vele. És
 egyre többször gondoltam a tűzre. És
 továbbra is a mesékben éltem. Azt hi-
 szem, akkor döntöttem el, hogy hiába
 nővök fel, én már mindig a mesékben
 fogok élni. És egyszer, egyszer sike-
 rült átélnem a tüzet is! De ne sies-
 sünk! Addig még sok egyéb is történt.
 Sok minden más is voltam. Mondjuk,
 voltam minden, ami csak lenni akar-
 tam. Mert aki a mesékben él, annak a
 számára lehetséges minden!

(intermezzo)

MISKA

*Játékból én játék leszek,
falovacskámon ügetek,
hogyha mozdony, élvezetem,
hogyha hajó, elringatom
ha repülő, fölroptetem,
felhők közt én így utazom,
így jászom magammal.*

MISKA Kukás vagyok. Azt nagyon szerettem. Szedem, pakolom, szedem, pakolom a szemetet. Így élek át nyarakat, álmok túl teleket.

ANYA Tavasszal Miska rendszerint mentős. Ellát sérültet, hordoz beteget. De leginkább az autót szereti. Azon is a szirénát. Azzal zajong is eleget.

MISKA Kalóz vagyok, rettenetes, bejárom a tengereket, kincses sziget rejtekhelyem, letakarom egyik szemem, félelmetes ember vagyok, árbocomon csontváz ragyog, attól persze én is félek, nem nézek rá, úgy mesélek magamnak.

ANYA Mert szereti a fagylaltot, néha ő a kis fagylaltos. Fagylaltját magának méri, tíz gombóccal már beéri.

MISKA Szakács vagyok, libát sütök, levesedet kavargatom, főzeléket nem csinállok, azt én inkább másra hagyom, homokból készül a torta, anya kapja, örül nagyon, habot rá a Tejút nyomja.

ANYA Néha felmászik a fára, onnan bámulja az eget, úrhajós vagyok, kiáltja, minden csillagra fölmegek, körbeszálom a zöld földet, bámulnak lent az emberek, kiabálnak, följobb, följobb, elérem az ég tetejét, az églakók mind köszönnek előre.

MISKA Úgy döntöttem, kocsis leszek, lovam szekér elé fogom, gyí, lovacsám, köves úton kedvenc nótámat danolom.

ANYA Egyszer hóember volt Miska, szakadt a hó, de ő bírta a hideget, meg nem mozdult, míg az estharang megkondukt, fejére piros lábast tett, arra varjú telepedett.

MISKA Vadász vagyok, a fegyverem vad vadkanra ráemelem, csattogtatja sárga fogát, nagy agyaráat acsargatja – én

meghagyom az életét, hálából tenyere-rem nyalja.

ANYA Néha zenész akar lenni, van is körtemuzsikája, seprűnyélen gitározik, lábas fenekét dobolja, mikrofonja sárgarépa, s hogy az egész utca lássa, kúpcserépen botladozik, még jó, hogy ő táncnak hívja.

MISKA Mikor tízre ér a nagymutató, akkor jövök én, a lámpagyújtogató, meggyújtom a csillagokat, vezessék a vándorokat.

ANYA Ő mozdonyon a masiniszta, én meg vagyok az állomás, megáll, sípol, majd elindul, a megvetett már álmára vár.

MISKA

*Tűzoltó leszek,
tüzekeket oltok,
marcona cowboy,
pörgetek coltot,
kergetem a szívárványt
vagy
megmentem a királylányt –
nem is kell kitalálnom,
eldönti majd az álmom!*

(középső ujj)

2. MESE – A TŰZOLTÓ

GOMILKA BÁCSI Mit keresel itt, ahol a katica is elveszti a pöttyeit?

MISKA Zajt hallottam, erre jöttem.

GOMILKA BÁCSI Rettenetes, szörnyűséges, vérfagyasztó, ami itt van mögöttem.

MISKA Nem félek.

GOMILKA BÁCSI Nem hallod a hangokat? Hangolnak a borzalmak.

MISKA Nem vagyok ijedős.

GOMILKA BÁCSI Könnyű annak, aki szájhős. A pincében szörnyek laknak.

MISKA Mindjárt gondoltam, hogy nem paplak, ahová a sors vetett.

GOMILKA BÁCSI Tartok tőle, a sors is tévedett. Ide nem jöhetnek be gyerekek és tehének.

MISKA Hogy kerülnek ide a tehenek?

GOMILKA BÁCSI Csak a rím miatt. Titkon költő vagyok. Tehetségem kicsi. A vágyaim nagyok. De hagyjuk, mert mindjárt sírok. Olyankor hibbant béka vagyok. Azt pedig nem lehet. Az a dolgom, hogy megijesszelek. Lassú tűzön elégsselek. Tüzes nyárson megforgassalak.

MISKA Várj ezzel, cudar alak! Lassú tűz meg mifene? Valóban lassítani kellene! Bár nem sok jót sugall a hely szelleme. Mit beszélsz bolondságokat, öreg? Miféle borzalmakat hordasz itt össze?

GOMILKA BÁCSI A pincében lakik az ördög öccse.

APA Vigyázz az ördöggel, Miska!

MISKA No, még ki?

GOMILKA BÁCSI Három sárkány töméntelen fejfel.

MISKA Kevés.

GOMILKA BÁCSI Hat boszorka hatféle méreggel.

MISKA Kevés.

GOMILKA BÁCSI Kígyók, békák, százlábú természetek.

MISKA Nem riasztanak. Én ide bemegyek.

GOMILKA BÁCSI Hát próbáld, ha meguntad magad a bőrdőben!

MISKA Aproó, kit tisztelhetek önben, valójában tiszteletlenül?

GOMILKA BÁCSI Gomilka bácsi vagyok, mint a csoki. Akarom mondani, tulajdonképpen, ebben a kastélyban nyugdíjas házmester.

MISKA Nem semmi ez az ember. Mi van a kastélyban?

GOMILKA BÁCSI Már mondtam. Ezer mérges törpe... mogyoróhéjban.

MISKA Hazudsz.

GOMILKA BÁCSI Na jó. Hányszor mondjam még, hogy szörnyek. Azok előbb csípnek-rúgnak, csak azután köszönnek. Addig pucolj innen, míg elő nem jönnek.

MISKA Elbánok velük.

GOMILKA BÁCSI Hát nézd az árnyak táncát, és rémülj meg!

(árnyjáték)

*Mi vagyunk a szörnyek,
akik nem köszönnek,
viszont rúgnak, csípnek,
a pokolra visznek...*

GOMILKA BÁCSI

*A pokolra visznek,
összerúgnak, csípnek,
sohasem köszönnek,
mi vagyunk a szörnyek...*

MISKA Mondd nekik, hogy hagyják abba. Csöppet sem ijesztők. Inkább nevetésgesek.

GOMILKA BÁCSI Rendben. Hagyjátok abba, gyerekek! Húzzatok vissza a pincébe! Majd bekerültök egy más mesébe. Ez itt most nem az a mese, amelyekben szörnyű szörnyeknek lenne helye. Na, most elégedett vagy?

MISKA Mondjuk rá, Gomilka bácsi, házgondnok.

GOMILKA BÁCSI Nyugdjas házmester. Nem mindegy. Ezt jegyezd meg s mindenkorra egyszer. Add elő, mi járatban vagy!

MISKA Valami hőstett árán akarok hős lenni.

GOMILKA BÁCSI Na, mit mondjak? Nem mondok. Inkább elkezdek nevetni. Ide, kispajtás, nem fogsz bemenni.

MISKA Nem? Semmi áron?

GOMILKA BÁCSI Három próbát kell megállnod.

MISKA Rendben. Mondjad őket!

GOMILKA BÁCSI Az első... nem, inkább a másodikkal kezd! A második... nem, inkább legyen a harmadik. Az ördögbe, nem jut eszembe semmi!

APA Miska, vigyázz az ördöggel!

MISKA Ha nem jut eszedbe semmi, akkor próbák nélkül leszek kénytelen bemenni.

GOMILKA BÁCSI Meg kell mondjam, a helyzet képtelen.

MISKA Rozzant egy alak vagy, nyugdíjas Gomilka. Most házmester vagy. Elárulnád, mi voltál előtte?

GOMILKA BÁCSI Előtte? Szóval, hogy előttem? Úgy emlékszem, ördög voltam. De azt már kinőttem.

MISKA Ez az én formám. Még az ördögöt sem győzhetem le becsületes tornán.

GOMILKA BÁCSI Ne akarj nekem itt becsületből órát tartani. Van egy ötletem. Nem akarsz tüzet oltani?

MISKA Tüzet? Na, az talán hősies volna. Amolyan tűzoltó-torna. Van egy tűz valahol itt?

GOMILKA BÁCSI Momentán nincs. De tudok csinálni ez ügyben valamit.

MISKA Te tüzet csinálsz, én meg eloltom.

GOMILKA BÁCSI Nem nagy ügy. A pokolban is ez volt a dolgom.

MISKA Meg is kellene mentenem valakit.

GOMILKA BÁCSI Máris mondom. A királykisasszonyt, aki a legfelső emeleten lakik. Akarom mondani, a toronyszobában. Akarom mondani, nem is, hogy lakik. Oda van bezárva. De az is lehet, hogy azt is csak játssza.

MISKA Zárva, vagy csak játssza, ez most nem is fontos. Te tüzet csinálsz, én meg eloltom.

GOMILKA BÁCSI A pokol tüzeit nem lehet eloltani.

MISKA A dolgot valahogy csak meg lehet oldani...

GOMILKA BÁCSI Vegyük elő inkább a mese trendet-rendet. A kastély lángban áll, te pedig megmented.

MISKA Nem is vagy te olyan együgyű, amilyennek látszol. De nem csapsz be? Nem esik baja a királykisasszonynak a lángtól?

GOMILKA BÁCSI Kérésre hideg lángot is tudok csinálni. Ezt hívják szakmának. Nem kell mindig elégni. Éljük a mának!

MISKA Gomilka, nyugdíjas házmester, hol van itt egy létra?

GOMILKA BÁCSI Az meg minek?

MISKA Hogy teszek meg fölfelé vagy tíz emeletet?

GOMILKA BÁCSI Mászol kisfiam, úgy, ahogy mások.

MISKA Hát, ha nincs más módja, a királylányért a meredek falon felmászok.

GOMILKA BÁCSI Oké! Mehet a tűz? Kell hozzá majd egy kis kénbűz?

MISKA Csak semmi extra, házmester Gomilka, nyugdíjas ördög!

GOMILKA Egy ördög minden kis tüzeskedéstől boldog.

MISKA Indulok, jöhet a tűz. Jaj, hiszen ez éget!

GOMILKA Csak viseld el ezt a semmiséget.

MISKA Ez nem hideg! Becsaptál, beste féreg.

GOMILKA Ha ördöggel cimborálsz, hamar jön a véged. Miért teremtett Isten az embernek vékony kérget?

MISKA Gyorsan terjed a tűz... de én gyorsabb leszek.

GOMILKA Én meg erősebben fújom, hogy a láng perzselje a kezéd.

MISKA Még egy emelet... nagyon égeti a tűz a kezeket.

GOMILKA El kell, hogy égj, különben, ha lejössz, nekem nem lesz köszönet.

MISKA Elértem az ablakot. De az ablakon rácsok.

GOMILKA Elfelejtettem ezt az apróságot mondani. Hogy alakul mármost?

MISKA Erős vagyok, de a rácshoz gyenge.

GOMILKA Most véged van, gyermek, hiába, ha száz életed lenne!

MISKA Néha egy is sok! De ahhoz ragaszkodom.

GOMILKA Kapaszkodj, mert leesel.

MISKA Ne aggódj, kapaszkodom. Mi vagy te nekem, hogy féltesz? Talán az apám?

APA Veled az erőm, Miska, az utad során.

MISKA Ketten csak elbánunk ezzel a nyamvadt ráccsal.

GOMILKA Cseréptörés! Ketten vagytok. Nem illik győzni csalással.

MISKA És illik átverni a másikat? Ördögi terved apám jóságán és szeretetén kilyukadt. Lefelé tartunk a királylánnyal...

GOMILKA Remélem, nem gyúlt meg a bajod a ráccsal és a lánggal!

MISKA Ajánlom, ne várd meg, hogy leérjek!

GOMILKA Nem teszem ki magamat ilyen veszélynek, inalok innen, ahol jól fel-sültem, a pokol kapujáig meg sem állok. S hogy ne féljek odáig, útközben

majd kiabálok. S hogy utam gyorsabb legyen, odáig magam majd e falovacska hátán vitetem.

KIRÁLYLÁNY Megmentőm, hős lovag... de hol van a lovad?

MISKA Hol a lovam, tényleg! Elvitte az ördög, a kivénhedt féreg.

KIRÁLYLÁNY Mit kérsz, hős lovag, jutalmad mi legyen? Elég lesz apám fele királysága – és hozzá a kezem?

MISKA Ezen még nem gondolkodtam. Vegyük csak sorban. Királykodnom korai még, előtte katonának megyek. Nem mondom, szép a kezed, de mit kezdjek vele? Mit kezdjen királyi mátkával egy közbaka katona?

KIRÁLYLÁNY Akkor egy csókot kapsz! Nézd, ahogy mondom ezt, elpirultam bele.

MISKA Ne beszélj így egy gyerekkel! Gyermeknek nem való még csókból, csak habcsók. De azod meg úgyse nincs, habcsók. Induljunk, a harang most veri el az utolsót.

KIRÁLYLÁNY Merre laksz, én örök kedvesem?

MISKA Én arra, ni! De haza csak magamat vihetem. Mit szólna anyám egy korai mátkához? Apám meg rögtön csapna homlokára, s kapna lecsorgó bajszához. Nem lenne ez jó.

KIRÁLYLÁNY Hát akkor ez most a rideg, kopár való. Te erre, én arra, úgymint ágtól a levél. Na, azért egy búcsúcsók mégis?

MISKA Ha megnövök, majd lehet szó erről is. De egy gyermeknek adjon magára! Csókból, kalandból elég legyen mára.

*Aki nem tud álmodni,
az élettől csak henceg,
soha nem lesz kiskondás
s nem lesz égen holdherceg.
Aki csak felnő,
s nem marad gyermek,
adósa marad a szeretetnek.
Lépteit követi sötét felleg.*

*Szegénységben nőttem fel,
s nem volt nálam gazdagabb.*

*Szálltam a világ fölött
éjjelente, s utamon
kísértek édes szavak,
meleg anyai szavak...*

(erős váltás!)

*Trombita harsan,
perdül a dob,
harcba vonulnak
a bős csapatok.*

*Trombita hallgat,
néma a dob,
vége a harcnak,
a bős csapatok*

*szétszélednek,
eltévednek,
egyedül mennek
tovább
idegen utakon
a katonák...*

(gyűrűsujj)

3. MESE – AZ ELTÉVEDT KATONA ÉS A KÉTARCÚ LÁNY ESETE

*A sűrű, setét rengetegben eltévedt katona, mint szép,
kényes mákgubó, keresi az utat vagy az ösvény végét.*

MISKA Sűrű, setét az éj, sehol egy torony, messziről érckakasok kukorékolása hallik, sűrű a rengeteg, úttalan utakon járok, eltévedtem, azt hiszem, eltévedtem a rengetegben. Ha nem lennék katona, most bizonyára félnék. De mert katona vagyok, bizonytalanul félek. Az erdő teli a vándorokra leső vadakkal, lombok közt meglóduló, nagy, néma madarakkal. Nem tudom, merre tartsak, az ösvények sehová sem vezetnek. Hideg is van, fázom is már. Sötét is van és

éhezem. De várj, *vándor*, akarom mondani, eltévedt katona... mintha ott fény... igen, fény pislákol. S ahol fény pislákol, itt valaki lakik. Ergó megmelegszen, sőt még vacsorálok is talán.

Kunyhóbelső. Egy lány áll a szoba közepén. Szép, mint egy festett fakanál. Kopogtatnak.

LÁNY Ki kopog, mi kopog? Tán egy fekete holló?

MISKA Nem. Egy eltévedt katona.

LÁNY Nem téged vártalak. Eredj tovább!

MISKA Vártál valakit?

LÁNY Senkit se vártam.

MISKA Akkor senki se vagyok.

LÁNY Ha senki se vagy, akkor ne kopogj itt nekem, és tágulj innen menten!

MISKA Nem akaródzik tovább mennem.

Szállást keresek éjszakára.

LÁNY Eltévedtél ebben is, eltévedt katona. Ez tisztas erdei lak, civil szerveződés, és nem kaszárnya.

MISKA Csatából jöttem, fáradt vagyok, éhes is, és fázom.

LÁNY Jössz győztes csatából, vagy inkább vesztesből?

MISKA Inkább győztesből.

LÁNY Nem szeretem a győzteseket.

MISKA Még inkább vesztesből.

LÁNY Nem kedvelem a veszteseket.

MISKA Győztem is, veszítettem is, épp amelyik neked tetszik.

LÁNY Így már jobban fest a kép.

MISKA Nem a kép fest, a képet szokás festeni. A kép a festő által van festve. Tudom, mert festő vagyok. A festéssel van életem megtelve, amikor nem vagyok katona.

LÁNY Te most vitatkozni jöttél vagy vacsorázni?

MISKA Inkább vacsorázni. Tőlem akár festhet is a kép, a festő meg lefestve lehet.

LÁNY Nincs mit adjak enni egyebem, csak egy karéj fehér kenyerem. Eszed, nem eszed...

MISKA Az is megteszi. Nincsenek nagy igényeim.

LÁNY Nem szeretem az igénytelen embereket.

MISKA Akkor adjál sült kappant, hozzá egy pint jóféle bort.

LÁNY Hogy adjak, ha nincsen, csak egy karéj fehér kenyerem?

MISKA Az is jó lesz. A sült kappant majd hozzágondolom.

LÁNY Jó a fantáziád.

MISKA Ezt megbeszélhetnénk majd odabent.

LÁNY Lépj be, de az ajtóban megállj!

MISKA Beléptem, megállok. Látod, teljesítem minden kívánságod.

LÁNY Elkövetkezik a próba. Felelj öt kérdésre!

MISKA Készséggel, bár a mesékben csak hármat szoktak kérdezni.

LÁNY Ez egy ilyen mese. Ha nem tetszik, le is út, föl is út.

MISKA Inkább schova. Ebben a mesében te vagy itthon, alkalmazkodom a különbszokásaidhoz. Essünk túl a próbákon gyorsan, már nagyon éhes vagyok.

LÁNY Mire föl a nagy sietség? Ha eddig bírtad az éhezést, kis időre még talán bírod.

MISKA Kis időre talán. Mi az első kérdés, ki vele!

LÁNY Azt feleld meg, van-e nálad piros alma!

MISKA Az éppenséggel nincs. Nem is volt. Ha lett volna, bizonyára megettem volna, és nem lennék most ilyen farkaséhes.

LÁNY Hagyd el a farkast, az egy másik mese, nem ide tartozik most! Ám jól feleltél. A következő kérdésre mi a válasz? Van-e nálad aranyos fésű?

MISKA Az éppenséggel nincs. Ha lenne, nem lenne a hajam ilyen kócos.

LÁNY Hazudol, nem is vagy kócos, hiszen csáko van a fejedben.

MISKA Ezt én jobban tudom. A csáko alatt vagyok kócos.

LÁNY Elfogadom, magyarázattal, a választ. A harmadik kérdés, van-e nálad szép fehér öv?

MISKA Asse nincs. Miért is lenne? Durva derékszíj tartja a nadrágomat, hogy le ne essék a derekamról.

LÁNY Akkor jó, beljebb jöhetsz, de egy lépés után rögtön meg is állj! Megállapítom, nem te vagy a gonosz mostoha.

MISKA Micsoda felfedezés, gratulálok! Ejha! *(félre.)* Alighanem meglepett ez a szép lány. Na, azért lépek egyet befelé.

LÁNY Negyedik kérdés, van-e nálad egy rokka?

MISKA Rokka? Miért lenne nálam épp egy százéves rokka?

LÁNY Itt én kérdezek! Éppenséggel mindenkinél lehet egy százéves rokka. Amivel megszűrhatja a kezét bármelyik toronyban szövöszéken szövő lány. Érted már? Ki vele, van nálad egy éppen?

MISKA Aha. Értem. Nem értem. Értem, hogy miért nem értem. Bolond beszéd, és nincs benne rendszer. Rokka. Szövöszék. Egy lány a toronyban, lenge lány, aki szó. *(félre)* Mondom, meggárgyult ez a teremtés!

LÁNY Mit piszmogsz magadban? Van válasz, vagy nincs?

MISKA Állíthatom, nincs.

LÁNY Mi nincs? Válasz nincs?

MISKA Kezdek én is meggárgyulni. Százéves rokka nincs!

LÁNY Akkor jó. Egy lépéssel megint beljebb jöhetsz. De ha léptél, azon menten megállj! Ötödik kérdés, van-e nálad fél pár elhagyott ezüstcipellő?

MISKA Ballábas vagy jobblábas?

LÁNY Részletkérdés. Majd eldöntjük, ha előkerül.

MISKA Nem döntünk el semmit, mert nincs! Ha ezüstcipőm lett volna, kövér cipóra, oldalszalonnára, fél rőf kolbászra, telimarok sajtra, sok vereshagymára, kulacs édes borra elcseréltem volna.

LÁNY Ismét jól válaszoltál. Te, katona, meg kell dicsérjelek, egészen jól válaszolgatsz itt nekem. Beljebb léphetsz, egyenesen le is ülhetsz. Nem te vagy a királyfi.

MISKA Hát nem. Nemigen állítható ilyesmi rólam.

LÁNY Ott a kenyér, vedd és egyél!

A lány megfordul: az ördög arca vigyorog felénk.

LÁNY-ÖRDÖG Egyél csak, egyél, aki most eszik, azt nemsokára mások megeszik.

MISKA Mondtál valamit?

LÁNY Ó, dehogy, nem, semmit, azon tűnődtem, odakint esik.

MISKA Nem hallom, hogy kopogna.

LÁNY Hallottam már ilyet. A fülbajokat az erős harci zaj okozza.

MISKA Ettem is, most innám már.

LÁNY Ott a korsó, borral vár.

A katona iszik. A lány ismét felénk fordul, ránk vigyorog az ördög arca. Ez a forgás-változás inentől kezdve felgyorsul.

LÁNY-ÖRDÖG Igyál, katona, nagy kortyokat húzz, hamarosan úgyis rettentően kinyúlsz.

MISKA Mondtál valamit?

LÁNY Ó, dehogy, nem, semmit. Azon tűnődtem, ideje az ágyat megvetni.

MISKA Vesd az ágyat, testem fáradt, jólesik a nyugalom.

LÁNY-ÖRDÖG Nyúlj el, katona, puha az ágyad, erről egyenesen a pokolba lóg le majd a lábad!

MISKA Mondtál valami?

LÁNY Ó, dehogy, semmit. Azon tűnődtem, a kardod a sarokba letesszük.

MISKA Egy katona sohasem alszik el a kardja nélkül.

LÁNY Félek, hogy töri majd az oldalad.

MISKA Megszoktam. Olyan nekem, mint a jó feleség. Mindig mellettem kell lennie.

LÁNY Jól van, aludj a kardoddal. Csak ne hogy megvágd vele magad.

MISKA Így lesz. Hanem, alvás előtt, még megtömném a pipámat. Pőfékelnék egyet. Ha szabad...

LÁNY Nem szabad! Ez itt a nem nemdohányzó szakasz. Kifelé veled!

MISKA Rendben. Kimegyek az ajtó elé füstölni. Füst nélkül az alvás egy katonának nem ér semmit.

Kimegy. Az ördögpofa felélénkül.

LÁNY-ÖRDÖG Főzök neked reggelire olyan remek méreglevest, hogy abba te, kettőt se nyiffansz, s belegebedsz! Teszek bele békafejet, kígyólabát, varjúhájat, patkányfarkat, denevérszárnyat, így ni, az egészet megkeverem, kénköves ménkümet még bele teszem, hadd forrjon a méregleves, ha megeszed, belegebedsz.

MISKA *(visszatér.)* Most kezdesz el főzni, te lány, éjnek idején?

LÁNY Jaj, megijesztettél! Feküdj, aludj, mert meggondolom magam, és mégiscsak kiteszem éjjelre innen a szűrödet.

MISKA *(lefekszik, de nem tud elaludni. Magában mormog.)* Csöppet se kedves ez a lány! És milyen különösekét kérdezett! Piros alma, fehér öv, fésű. Hol hallottam én ezekről? Anyám mesélt róluk...? De melyik mesében? Alma. Fehér öv. Fésű... Megvan! A Hófehérke.

APA Vigyázz az ördöggel, Miska!

MISKA Apa, ezt meg miért mondd?

LÁNY-ÖRDÖG Mondtál valamit?

MISKA Panaszom van, töri a fejemet a párna.

LÁNY Megigazítom, hogy könnyebb legyen rajta az álmod.

MISKA *(tovább töpreng)* Aztán meg ez a százéves rokka. Hogy kerül egy rokka az asztalomra? Melyik mesében mesélt is anyám rokkáról? Rokka, rokka... csak nem a farkas és a Piroska? Nem. A számon van... ha már ott vagy, menj bele az eszembe! Megvan. A Csipkerózsika.

APA Vigyázz az ördöggel, Miska!

LÁNY-ÖRDÖG Mondtál valamit?

MISKA A párna nem segít. Összegabalyodott rajtam a dunyha.

LÁNY Várj, megigazítom, hogy könnyebb legyen alatta az álmod.

MISKA *(tovább töpreng)* Aztán a fél pár elhagyott ezüstcipellő. Mintha az anyám mesélt volna erről is. De vajon melyik mesében?

APA Vigyázz az ördöggel, Miska!

MISKA Hagyjál most, apa, mással vagyok elfoglalva! Melyik mesében, melyik mesében is? Megvan! A Hamupipő-

ke. Abban volt a cipellőcske. Személyiség-, akarom mondani, mesezavaros ez a rideg lányka. Hadd lám, ha már kérdezte, mekkora ennek a lánynak a lába! Milyen elhagyott ezüstcipő passzol rája?

LÁNY-ÖRDÖG Mondtál valamit?

MISKA Semmit. Mutasd a cipellőd!

LÁNY Mit érdekel az én cipellőm ilyen késő éjjel!

MISKA Karddal kényszerítlek! Mutatod, vagy szabdallak széjjel! Nem, ne ess térdre! Inkább mutasd a lábad! De hiszen ez pata! Értelek már, apa! Kezdődjék az ördöggel a csata!

LÁNY-ÖRDÖG Felismertél, de már késő. Denevérek, itt az idő, a végső! Véged, katona!

Hatalmas denevérek subogják körül a katonát, aki a kardjával feléjük csapkodva űzi el őket.

LÁNY-ÖRDÖG Gyáva népség, denevérség, leghitványabb pokolbéli katonaság. Tűnjetek! Tartalék hadsereg, elő veled! Gyertek, kígyók, békák, pókok, fertőző poloskák, pusztítsátok a katonát! Tépjétek szét a komát!

Kígyók tekeregnek, békák görögnek, pókok ereszkednek alá. A katona őket is szerteszabdalja.

MISKA Kifogytál a rémségekből, ördög? Akkor állj ki párbajra velem te magad!

LÁNY Képes lennél karddal támadni egy gyöngé lányra?

MISKA A lányra nem! De csak fordulj meg, mutasd felém a rusnya pofádat!

LÁNY-ÖRDÖG Egyedül nem szoktam kardok ellen párbajozni. Megadom magam. Kegyelmezz az életemnek! Jól van, győztél!

MISKA Gyáva vagy, mint minden ördög, ha ördögsége fényre jut! Ki vele, mit főztél a rettenetes üstödben?

LÁNY-ÖRDÖG Méreglevest neked, hogy elveszejtslek.

MISKA Nekem főzted, beste féreg? Akkor most idd meg te magad!

LÁNY-ÖRDÖG Nem.

MISKA Nem? Akkor menten széthasítalak.

LÁNY-ÖRDÖG Vagyis, akkor igen.
Inkább iszom.

Az ördög iszik. Minden korttyal egyre mélyebbre süllyed a földbe, majd egészen el is tűnik.

MISKA Hová mész? Hé, még nem végeztünk! Lenne itt a kardomnak veled egyéb dolga.

LÁNY-ÖRDÖG Bocsi, nekem más dolgom van! Sürgősen vissza kell mennem panaszt tenni a pokolba!

APA Vigyázz az ördöggel, Miska!

MISKA Jól van, apa, nyugodj le! Épp az előbb kergettem a pokolba vissza!

MISKAm Az ember az ördögtől meg tud szabadulni, de az időtől nem. Akárhogyan is van, előbb-utóbb megöregszik. Hogyan is válaszoltam az édesnek, amikor azt mondta:

ANYA Tűzoltó leszel s katona, vadakat terelő juhász...

MISKAm Hogyan is?

MISKA Én inkább király akarok lenni?

ANYA Az is lehetsz, kicsi szentem, az majd később.

MISKA Mikor később? Előbb tűzoltó, katona, előbben vadakat terelő juhász?

MISKAm Valahogy így. Aztán lettem ördög elől menekülő juhász, ijedt bojtár, aztán lettem botcsinálta tűzoltó, aki egy Milka, nem is, mert az csoki, Gommilka bácsi nevű kastélyházmesterrel hadakoztam, megint máskor katona lettem, bár huszár szerettem volna lenni, krumplinyomó huszár, s ebbéli minőségemben visszazavartam az ördögöt a pokolba. Mert mi dolgunk is a világon? Kinek mi. Nekem az volt, hogy az ördögöt kikergessem a világból. S mire megtettem, mire mindent elvégeztem, megöregedtem. S ami szerettem volna lenni, nem lettem. Nem lett belőlem király.

MISKA *(koronát cipel, s az öreg Miska fejére teszi)* Nézd mit hoztam, hadd tegyem a fejedre, ott van helye érdemed szerint.

MISKAm Te meg hogy kerülsz ide?

MISKA Már sokszor készültem hozzád.

MISKAm Én is tehozzád.

MISKA De hát, mindig is együtt voltunk, sohasem válunk el.

MISKAm Nem, soha. És mégis messzire sodródtunk egymástól.

MISKA De én mindig te voltam.

MISKAm És te mindig én voltam.

MISKA Te érted ezt?

MISKAm Értem, Miska.

MISKA Én nem. Én még kicsi vagyok. Mesélj nekem!

MISKAm A király nem szokott mesélni. A királyokról mesélni szoktak.

MISKA De mi mások vagyunk. Te mondtad, én vagyok te, te vagy én, valahol a világ és a mesék peremén.

MISKAm Igaz. Mesélek, mesélek. De már nincs sok időm. Nekem nemsokára el kell innen menni.

MISKA Tudom. Addig mesélj!

MISKAm Jó, mesélek. Habakuk királynak volt negyven lánya...

MISKA Ez te voltál?

MISKAm Ki hát, ha nem én? A világ és a mesék peremén.

MISKA Mesélj tovább!

MISKAm Te meg álmoldj tovább!

MISKA Álmodom, hogy mesélsz!

MISKAm Álmodom a csodát.

MISKA Hallasd! Messze innen valaki énekel.

MISKAm Hallom. Anyám énekel... Tűnő életem énekel.

ANYA

*Aludj el, szép gyermekem,
kőd ül álomréteken,
felhős útján jár a hold,
csónak siklik halk habon,*

*könnyű szárnyak ideje,
tündérekkel van tele
a magas, s most oly nagyok
ég vizén a csillagok...*

ANYA

*Lerajzolod a világot,
Bárányt, felhőt, bárányfelhőt,*

*Lerajzolod a világot,
Benne ember, gyermek, felnőtt.*

*Lerajzolod a világot,
angyal száll, és ördög setten,
lerajzolod a világot,
megküzdők egymással ketten...*

MISKA–ANYA–MISKAm

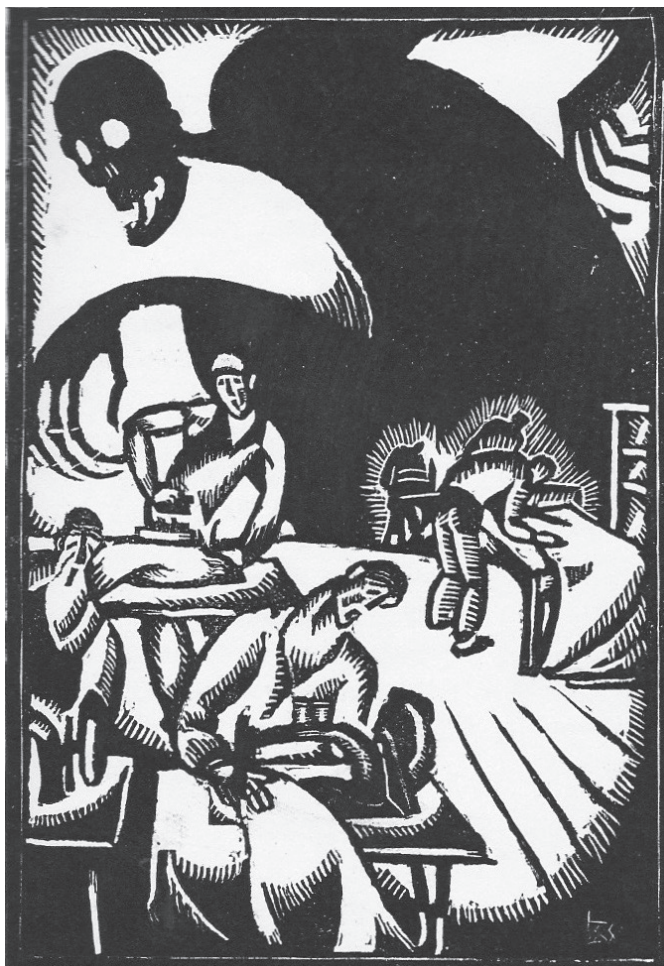
*Lerajzoljuk a világot,
Bárányt, felhőt, bárányfelhőt,
Lerajzoljuk a világot,
Benne ember, gyermek, felnőtt!*

*Könnyű szárnyak ideje,
tündérekkel van tele
a magas, s most oly nagyok
ég vizén a csillagok...*

*Miska és Miskamesélő, egymáshoz hajtva a fejét,
elalszik.*

ANYA

*Aludj, két szép gyermekem,
köd ül álomréteken,
felhős útján jár a hold,
csónak siklik halk havon...*

Kolozsvári Zsigmond / Sigismond Kolos-Vary Morris Rosenfeld A nyomor dalaiból című könyvéhez 1924-ben készült illusztráció

„Én olvasom a könyvet vagy a könyv olvassa vissza rám a múltam”

Zalán Tibor: *A lovak reggelije*

Tíz év verstermése olvasható Zalán Tibor *A lovak reggelije* című, a Kortárs Kiadónál megjelent impozáns kötetében. Impozáns – mondhatjuk teljes joggal –, hiszen a több mint 120 költeményt tartalmazó könyvnek, amely kemény borításban, elegáns fehér színben vehető kézbe, már a súlya is reprezentatív. Ráadásul a kötetet Kovács Péter festőművész izgalmas, rejtelmes és néha mellbevágóan megdöbbentő grafikái teszik még látványosabbá. Abban is reprezentatívnak számít a kötet, hogy a dedikált versekkel, a költeményekben megjelenő kollégákkal – akarva-akaratlanul – Zalán Tibor impozáns irodalmi kapcsolatrendszerét is felvázolja. Feltűnnek a nagy elődök, Petőfi, Kassák vagy Ady, vagy a költő kortársai, mint Sziveri János, Tandori Dezső, Baka István, Jónás Tamás. A reprezentativitás azonban nem lehet igazi tétje egy verseskötetnek. Nem elég, ha mutatós, díszbe a polcra. Ez a kritika azt próbálja meg elmondani, mi lehet az igazi tétje *A lovak reggelijének*.

A kötet négy ciklusra oszlik. Az elsőben (*A költő...*) három humoros, ironikus költemény olvasható, amolyan költő-szatíra. A második (*Elmosódások*) sokféle formát és műfajt felsorakoztató verscsoport. Található itt Radnóti-eclogát idéző hexameterben megírt költemény (*Alkonyi tűnődések*), fegyvermezett szonett (*Palimpszeszt*), izgalmas tükörszonett (*Barbár szonett-tükör*), remek képeket felvillantó haikusorozat (*40 sor Szentpétery Zalánnak*) és kitűnő Balassi-parafraízis (a *Télegdi Kata isme-*

retlen levele Balassi Bálinthoz című állévélhez kapcsolva), de erős hangú, epigrammatikus rövidségű költemények is (*Távokra néző*). Zalán Tibor talán itt mutatja meg leginkább a kötetben a „mesterséget”, a – szárazon fogalmazva – „szaktudást”, amelyet egy költő a formákról elsajátíthat, és amelyről még esik szó ebben a kritikában. Mindenképpen ki kell emelni a Zalán Tibor által gyakran alkalmazott variációknak a kiemelkedő szerepét. Ezt az alakzatot egészen virtuóz módon használja a költő a tükörszonettjeiben. E ciklus versei többször művésztársakat, családtagokat szólítanak meg, felvázolva azt a már említett kapcsolatrendszert, amelyben a versek írója mozog. *A Semmi helyén* címet viseli a harmadik verscsoport. Ebben többször emlékek szólalnak meg (pl. *Murter szélverésben*), amelyek nemegyszer szintén alkotótársakhoz köthetők (*Emlékfoszlányok – Tolnai Ottó*), de találhatók itt *Papírváros-szilánkok* (*Anya-ébredő-sírató*), amelyek a szerző regényeiből lettek „verssé emelve”, illetve olyan költemények is, amelyek ismert történeteket gondolnak és írnak át (*Ithakai találkozás*). Forma tekintetében a kötet legeggyöntetűbb része a negyedik ciklus, *Az idő sakktablája*, amelynek szinte mindegyik darabja 9 versszakos, egy versszakon belül pedig kilencsoros, erős áthajlásokkal széttört szövegeket tartalmaz. Bár témájukban sokfélék ezek a költemények, erős versnyelvük és sajátos jelentésköltésük miatt sokuk egészen kimagasló minőségű, így egyben, egymás után olvasásuk azonban nem egy-

szerű: erőfeszítést, komoly értelmezési munkát kívánnak meg.

A költő... humoros versei már nyitányként rávilágítanak a kötet egyik legfontosabb kérdésére: milyen a költőként létezés. Vagy: hogyan lehet költőként létezni (talán ezért is van szűkség az első ciklusban a „szaktudás” bemutatására). Az első vershármass erre próbál választ találni, vagy még inkább szatirikus állításokat megfogalmazni. A költemények teljes rímekkel („költő” – hurkatöltő) és kancsalrímekkel („költő” – „szaltó”, „költő” – „Koltó”) teletűzdelt szövege számba veszi a költőkről általánosan elterjedt sztereotípiákat, mindehhez pedig Petőfi-utalásokat hív segítségül. A költő természetesen mindig kitart az elvei mellett, mindamellett külön, „hajkurássza a nőket”, vérbe mártott tollával menti meg a hazát, ugyanakkor az alkohol sem veti meg. Ráadásul kapcsolatot tart valamilyen magasabb szférával is. Ezeket a sztereotípiákat rombolja le a

zsebében féltéglával a forgószélben megálló, megkérdőjelezhető szexuális potenciával rendelkező („hév van még, de nem állat”), igénytelen és esendő („eszmét elárul s elvétí az adut”) költő képével, akinek ráadásul az alkohol is ihlet helyett csak problémákat jelent („részegen azt hiszi hogy van coltja”). A magasabb szférákról pedig csak ironikus képek jelennek meg a vershármassban („kutyaszarus égen / óvatosan lépeget”). *A költő...* hármassvers méltó felvezetése annak a problémának, amelyet a kötet későbbi darabjai komolyabb hangon fogalmaznak meg (kérdés, hogy lehet-e

komolyabb hang az iróniánál). Merthogy mit is csinál a költő, az író? „Erőfeszít”, és „eljátszik a gondolattal / hogy neki több adatott meg / a kifejezés képességéből mint / másnak” – írja a kötet véleményem szerint egyik kulcsverse, a *Tűnődések az elmondhatóságról*. Mert a költő az elmondhatatlant próbálja meg mégis elmondani, és emiatt kísérletei természetsszerűen kudarcra vannak ítélve. Marad tehát a hallgatás, „terpeszkedik a hosszú beszédek mögött a csend”.

Olyasmi hallgatás ez, mint *A semmi helyén* című költemény profi alkoholistájáé, akiben „kelő méltóság alakul ki a hallgatáshoz”. A kötet másik tétje tehát, hogy hogyan lehet az elmondhatatlant elmondani, de ha *A semmi helyén* világából akarunk kiindulni, ezt úgy is lehetne mondani: hogyan lehet a semmiről hallgatni. A kifejezhető/kifejezhetetlen valami/semmi által kijelölt sajátos „koordinátarendszerben” érhetők tetten *A lovak reggelije* versei, hiszen ezek a költemények mégiscsak kísérletet tesznek

a kifejezésre, sőtgyakran torokszorítóan súlyos témákról adnak kifejező leírást. Sokszor előkerül a halál problematikája a szövegekben, többször nagyon személyes hangnemű alkotásokban. Ilyen például a Kovács Péter halálára írt *Hír – barna csomagolópapíron* vagy a biblikus utalásokkal dolgozó *Halott veréb*, amelyben a lírai énnak a halott verébről Tandori élete jut eszébe. Máskor, a főszerkesztővel folytatott vitát megörökítő *Vers az életről* című szövegben az élet látszatnak tűnik csak a halál közelségéhez képest, míg a *Folyosókban* felmerül, hogy

Kortárs Kiadó, Budapest, 2021

az étellel nem is érdemes foglalkozni. Azért a halál mellett más kifejezhető témák is megjelennek a kötetben, olyanok, amelyek szintén a kifejezhetetlenség tartományába tartoznak. Olyan költemények ezek, amelyek kemény, erőteljes nyelvükön mégis kísérletet tesznek – egyébként igen magas színvonalon – leírni az alkotás patológikus jellemzőit (*Alkonyi Műhely*), az emberi „egérletet” az egérfogók előtt (*Éhség*), a test elválását a tudattól (*Önmagától elváló*), az én elválását saját magától (*Idegen ébredés*), a hiányt (*Az üres hely*), az idő kegyetlen múlékonyosságát (*Az idő múlékony illata*) vagy a jelen kiúttalanságát (*A lovak reggelije*). Közben arról is szólnak versek a kötetben, hogy mi történik a költővel, ha kísérleteit meg nem értéssel fogadják.

Már az eddigiekből is látható, hogy *A lovak reggelije* szerteágazó verseskötet. Sok témát érint, többfajta forma, megszólalásmód és nézőpont teszi változatossá a szövegeket. A széttartásra erősít rá a minden lapon megtalálható függőleges, perforációnak látszó vonal is. Olyan ez a különös „illusztráció”, mintha azt mutatná, hogy a könyv ezek mentén vágható, téphető, hogy a versek önállóan is életre kelhessenek. Vannak viszont olyan jellemzők is a kötetben, amelyek összetartják, költeménycsoporttá szervezik a nagyon is különböző szövegeket, mint például az állandó motívumok. Előszeretettel használja a kötet például a kutya-motívumot, amelynek jelentős irodalmi hagyománya van (gondoljunk Kerberoszra, Odüsszeusz kutyájára, vagy Faust és Mefisztó első találkozására). A *Csomagolópapírba tekerve* balladisztikus szövegében a halál kutyái támadnak a temető halottcsendjét megzavaró párra, az ezt követő nagyon erős költeményben, a *Láncon* címűben pedig a reménytelenség, szenvedés és fogság szimbólumaként találkozunk a kutyával. Hasonlóan sokrétű motívum a „sárga ház”, amely néhol pusztán a teraszról látszó épület (*Ez ilyen bolt*), máskor az örültek házának metaforája (*Terasz-zenék*), vagy valamilyen állandó érzület, kényszerképzet (*Hajnalig*). Szintén kreatív, sokszor előforduló motívum a vágóhíd. Egyszer az utolsó ítélet ké-

pét vetíti elénk a kötet ebben a létesítményben („A vágóhidak kitárják / kapuikat / Utolsó emberig beterelek rajtuk a világot / a szelíd és irgalmatlan angyalok”), máskor sajátos halál-metaforaként találkozunk vele (*Irgalom*). Ugyancsak motívumoknak foghatók fel az alkony és a hajnal, a küszöbátlépés időszakai, amelyek több versben is jelentős szerepet kapnak.

A kötetet a több szerepvers dacára az a szerzőre jellemző hang is összetartja, amelynek sajátossága, hogy merészen nyúl az olyan nagy szavakhoz, mint „élet” vagy „halál”, anélkül, hogy a szövegek elvesztenék erejüket, és általánosságokba vagy közhelyekbe olvadnának. A versek nyelvről és képalkotásáról jó képet kaphatunk, ha közelebbről megfigyelünk egy önkényesen kiragadott versszakot. Legyen ez a *Vers az életről* harmadik strófája:

„[...] Az élet leh
et egyhelyben járás mint a kat
onaságánál parancsszóra is
ten alaki szemléljen ahol

vigyázzmenetben csattogunk el
a Magas előtt mert nincs jelen
Múltunk sara fröcsköl surranónk
alól Ringlispilre emlékszem
az életből meg csattogó sár
ga fejű madárra a fa törzs
én kúszva fel meg a tóparton
sütkérező békákra siklók
ra nagyanyám vadgalambleves

ére meg keresztanyám rántott
ájára”

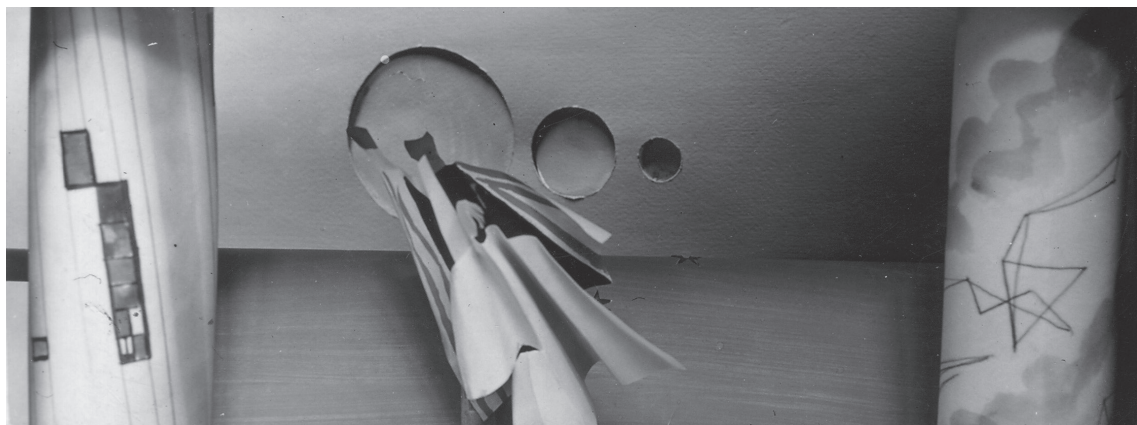
Ebben a rövid részletben is megfigyelhető a főleg a negyedik ciklus verseire jellemző hang. A töredezettség miatt, amelyet olyan áthajlások jelölnek, mint a versszakhatáron széttépett „ahol // vigyázzmenetben”, vagy mint a szótövet a toldaléktól elválasztó, szintén versszakhatárra eső „vadgalambleves // ére”, egyrészt dinamikussá válik az olvasás, másrészt újabb jelentésekkel gazdagodik. Bár a negyedik ciklus darabjai egy-két kivétellel mind kilenc

kilencsoros versszakból állnak, a 81 sor ilyen széttört szövegeknél inkább keret, a kifejezhetőség kerete, nem pedig fegyelmezett forma. A durva áthajlások sokszor az értelmezést is új elemmel dúsítják, mint a jelen példában a „sár / ga”, ahol a sorvég a két sorral előbbi „Múltunk sara” szókapcsolatra is visszautal. A központosátnélküliség, vagy mondjuk inkább: mondatnélküliség avantgárd gesztusa ráadásul további lehetőségeket hív életre. A nagy kezdőbetű – ami általában azért mondatkezdőként fogható fel a szövegekben, mint a „Múltunk” szó esetén – jelölheti a szavak kivételes helyét vagy jelentését, ahogyan a példaversszakban a „Magas”. Ehhez még hozzájön az emelkedett kifejezések merész összevonása a nagyon is hétköznapi vagy profán szavakkal, mint fentebb az „is / ten

alaki szemléjén” vagy az „élet” összekapcsolása a kellemetlen hangzású „Ringlispillel”.

A töredezettség, a merész, expresszív képzet-társítások erős hangú, az olvasót folyamatosan meglepő és nem ritkán „pofán vágó” költeményeket eredményeznek, még akkor is, ha némelyik vers esetében az avantgárd merészség túlzottan, már-már az érthetlenségig széttartóvá teszi is a szöveget (pl. *Átvilágító tudatosság*).

Nem értek egyet a kötet címadó versének megállapításával: „Már nincs / aki olvas”, sőt úgy vélem, Zalán Tibor legújabb könyvét mindenképpen érdemes olvasni, akkor is, ha a mackónadrágos költő a kifejezhetetlennel és a semmivel birkózik benne. Mert azért sokszor mégis győz „Itt a / hallgató nagy vizek partjain”.

Kolos-Vary terve *Az űrhöz Az ember tragédiája című előadásban* (1937; fotó: ismeretlen; OSZMI Báltár, forrás: Internet)

Az utolsó gasztrohumanista a kontinensen

Farkas Wellmann Endre: Hannibal Lecter levelei Clarice Starling ügynökhöz

A szórakoztatóipar által életre hívott karakterek beemelése a magasirodalomba már a posztmodern fikciónak is az egyik jellemző fogása volt. Azonban még az utóbbi évtizedben is ritkaságszámba ment, hogy a magyar líra tényleg populáris szereplőkhöz nyúljon, ad absurdum egy ciklust vagy akár egy egész kötetet rájuk építsen. Csak két markáns példa jut az eszembe, amikor történt kísérlet ilyenre: az egyik Tóth Kingának az *X-men* cím alatt összefogott prózaversei, melyek a mutánsléteket a kisebbségek megbélyegzésével kötik össze; a másik Vida Gergely *Horror klasszikusok* című kötete, melyben a zombiktól a *Sikoly*-filmek maszkos gyilkosáig találunk ihletforrásokat. És most érkezett ehhez egy újabb maszkos figura, Hannibal Lecter, akit Farkas Wellmann Endre az új kötetében a régi Európa – azazhogy az ezredforduló előtti Európa-képek – utolsó bölcselőjeként szerepeltet. Ezzel pedig Hannibal olyan létező értelmiségiek sorába lép be, mint Peter Sloterdijk vagy Thilo Sarrazin, akiknek furcsa, Nietzsche által ihletett humanizmusuk miatt rossz a sajtójuk, vagyis antihőssé váltak az európai civilizációt féltésük miatt.

Ahogy arra már a Szentcs Zágon által készített borító is felhívja a figyelmet, érdemes figyelni a maszk alakzatára ebben a kötetben: a füles borítón Hannibal maszkjának rácsait egy villa alkotja, ha pedig ezt a palástot leveszük a könyvről, a maszk is eltűnik, és csak az

Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2021

evőeszköz marad, ami már utal arra a kötetben többször elhangzó, és inkább lemondó sóhajként, mintsem vérengzésre biztatásként artikuláló mondatra, hogy „[e]zeket meg kell enni, Clarice!” Vagy éppen beletörődésként foghatjuk fel, olyan értelemben, hogy le kell nyelni, ami most van, meg kell emésztelnünk, be kell venni a gyomrunknak, akármennyire nem tesszük is az, ahogy a dolgok állnak. Ugyanakkor a maszk annak a próteuszi, alakváltó költészetnek is a figurája, amelyet Farkas Wellmann előszeretettel művelt már előző, *A római disznó* című versgyűjteményében, amikor Nero

császárt bírta szóra a hatalom természetéről, a szerelemről és a világtörténelem folyásáról. Hovatovább a *Hannibal Lecter levelei Clarice Starling ügynökhöz* episztolái nem mulasztanak el reflektálni arra sem, hogy a maszkos szörnyetegek mennyire demisztifikálódtak 2021-re, amikor az ember mindennapi életének alapvető viseletévé vált a maszk. Ám a versen kívüli étellel ellentétben, itt az nem képes betölteni a funkcióját: „Maszkom nem véd meg semmitől, / és nem véd meg senkit tőlem: / szegényes kellék széthullt énidőben” (*Maszk*). A távolságtartás csődjével párhuzamosan viszont a maszk felszámolja a felszín és a mélység kettéosztottságát, illetve általában azt a feltételezést, hogy valamit elleplezne, hogy valami mögöttes dolgot, jelentést vagy akár transzcendenciát kellene keresni akkor, amikor lekerül: „a halál nem több, mint a lét hiánya, / s mint ilyen, nem több, persze, mint tünet” (*Éjszakák a halálsoron*).

Hannibal a kötet megszólalójaként egyszerre jelenik meg szörnyként és humanistaként, aki hosszú monológokban indokolja meg, miért elkerülhetetlen a kannibalizmus mint az önmagát felemésztő emberiség utolsó lehetősége az üdvözülésre. *A sziget* című darab sorra is veszi ehhez a húsevés metaforikájának különböző aspektusait a kannibalizmustól a bölcséleti hagyomány elfogyasztásán át az úrvacsoráig. Hannibal szörnylétét azonban bizonyos szempontból leépíti az az általa képzett kontraszt, hogy akikről megnyilatkozik, azok teljesen elállatiasodtak; feladták az önállóságukat, mint a csaholó kutyák (*Tábornok, térről nélkül, A lány a némafilmből*), emlékezetüket vesztett aranyhalakká alakultak (*Invok*), tenyésztésre és elfogyasztásra szánt kitarítottakká lettek („Mint háztáji barom, ha levágja gazdája, / értetlenül néz a kézre, mi eddig etette, / szeme még lát, agya már halott” [*Bizalom*]). Ezek már csak „lelkes állatok” (*Hannibal Lecter Budapestén*), és ha ez lett a norma, Hannibal szörnyűségét a kritikai gondolkodás eleganciája szolgáltatja, amelynek egyik konklúziója, hogy az állati sorba zuhlott ember elfogyasztása szimpla húsevés – ugyanannyira hétköznapi, mint a maszkhordás.

Hannibal ambivalens alakjához, hogy a hús iránti animális rajongásával mégiscsak ő marad az egyetlen kritikus gondolkodó a csordaállatok között, legalább ennyire paradox beszédmód társul. Amikor elhangzik, hogy „itt hazugság lett minden” (*Hannibal Lecter első levele Starling ügynökhöz*), és észrevesszük, hogy leginkább a litoték, vagyis a tagadás általi meghatározáskísérletek uralják a versbeszédet (például „nem közege, de nem is mentesít” [*Hannibal Lecter Budapestén*]), akkor már mi is csak olyan nyomok másolatával szembesülünk (az emberével az állatban, az Istenével az emberben), amelyek nem vonatkoztathatók semmire. Minden olyan kép lett, amelynek a modellje hiányzik: már csak térkép van terek nélkül (*Ama Róma*) és istenképek Isten nélkül (*Állandóság*) – sőt néha már kép sincs, csak keret (*H. L. köpenyében*), amelybe szükségszerűen belelátunk valamit, hiszen ha van forma, akkor lennie kell tartalomnak is. És a kötet itt irányítja a figyelmünket a legszörnyűbb tapasztalatra: ha a maszk mögött nincs semmi, vagy ha túl sok minden van mögötte, az ugyanannyira rémisztő. Egyik esetben sem lehet beazonosítani, hogy mi van ott, és ez döbbsen rá minket a felszín és a mély különbségtörlésének következményére.

Ezt az egyszerre túl sok és kiüresedő tartalmat (melyet leírhat az a kijelentés, hogy „arcom mögött ott van, / s ugyanúgy hiányzik az Isten” [*Hannibal Lecter első levele Starling ügynökhöz*]), más szóval a jelentés és a referencia (kultúra) elbizonytalanodását támasztja alá, hogy bár a ciklusain keresztül (*Éjszakák a halálsoron, Levelek Európából*) a kötet akár pikareszkként is olvastatná magát, az utolsó előtti darab – a kötetzáró, és a kompozícióból kilógó *mögöttes vers* Szócs Géza emlékére íródott –, a *Kilépő* leleplezi, hogy ez az utazás körkörös: „maradjunk abban: nem történt semmi sem”. Mert hogyan is lehetne bárhová eljutni, ha a kötetnyitó *Invok* is annak a kudarcáról tanúskodik, hogy a fausti paktum megismételhető lenne – általánosságban az Isten és az ördög, vagyis a morális hiánya, konkrétabban pedig a szépség és a tudás iránti igény hiánya miatt. Míg például Frankenstein szörnye Milton *Elveszett*

paradicsomától ihletetten beszélhetett teremtmőjének arról, hogy ha társat kap, akkor lemond a húsevésről, addig Hannibal Lecter legfeljebb arról értekezhet, hogy a hagyományvesztés következtében a kulturális emlékezet terei pusztá helyszínekké váltak (*Ama Rómában*), a táj pedig már nem egyéb, mint kétes metafora (*Európa*). És amikor a versek allúziókhöz fordulnak, akkor válik még egyértelműbbé, milyen mértékben érvényét veszítette a hagyomány: míg Coleridge hajóskapitánya kiérdemelt egy balladát, addig Farkas Wellmanné csak zsörtölődik. Hasonlóképp, a József Attila *Eszméletének* „ki tudja, hogy az életet / halálra ráadásul kapja” soraira rájátszó „Ítéletünk halál, / s míg teljesül: az élet” (*Éjszakák a halálsoron*) kijelentés nem ráeszmélés vagy eszmélkedés, hanem csupán jogi-gazdasági tranzakció.

A szellemet maga alá gyűrő anyagiságnak pedig kevés találóbb kritikusa lehet, mint az agyakat evő Hannibal Lecter, akinek lázadása maga is érthető a „hús lázadása[ként] a tárgyak ellen” (*Európa, Hit, remény, szeretet*), ennyiben pedig szembeszáll azzal a jelenséggel, hogy „nem testet ölt, csak formát nyer az

álom” (*Kilépő*). Hannibal ezért válik egy ikonná Farkas Wellmann-nál a szó valamennyi értelmében. Egyrészt popkulturális alak, aki tisztában van azzal, hogy honnan hová került: „egy kultuszfilmből a valóságba lépve / megbámulom benned az igazat” (*Nézni a tükröt*). Másrészt ikon jelelméletileg is, hiszen az Istenhez való hasonlatosságában próbálja védeni a még megmaradt humanitást – nemcsak a sajátját, de a kontinensét is. Harmadrészt pedig ikon annak esztétikai konnotációival is; megpróbálja megőrizni a szépség ideológiáktól mentes, de a valóságban érvényes hatását, emlékeztetve arra, hogy még vannak szép ügyek (*Éjszakák a halálsoron*), hogy az ízlés és az ízlelés egy töről fakadnak (*Az embert megenni*), és hogy a szépség testi élvezete nem azonos a köznapi materializmussal, ezért lehet a hús az egyik legbiztosabb fogódzónk az eltárgyasulásnak való ellenállásban. Ha a lelkes állatok (*Hannibal Lecter Budapestén*) és a világ (*Glükagon*) magukba fordulnak is, Hannibal Lecter költészetének van önmagán túlmutató mondanivalója akkor, amikor újra s újra kijelenti: az emlékezetüket és szépérzéküket veszítetteket bizony meg kell enni, Clarice.

„Egy egészen más világ tárult fel” – útikalauz Vöröskéry Dóra novella-univerzumához

Vöröskéry Dóra: A pozitív egész számok jelentéktelenségéről

Egyes kötetek esetében nagy előnnyel jár, hogy pályakezdő írta. Egy íróban, aki frissen lép be az irodalom világába, ott rejtőzhet a kísérletező kedv, stílusában az újdonság varázsa. Nehéz azonban másodjára is sikert aratni, ha a szerző egy korábban már elsütött koncepcióval és stílussal jelentkezik újra, miközben írásművészete nem mutat előrelépést. Vöröskéry Dóra első, *Röpképtelen madarak* című novelláskötetével 2019-ben elnyerte a Magyar Írószövetség Debüt-díját, nagyon is megérdemelten: sajátos hangja és humora ígéretes, kreativitása lenyűgöző, azonban *A pozitív egész számok jelentéktelenségéről* című novellagyűjteményében a korábban megtapasztalt kísérletező attitűd már nem bír az újdonság varázsával, miközben könnyen az olvashatóság, a befogadhatóság rovására mehet.

A szerzőt a *Röpképtelen madarak* pozitív fogadtatása megerősíthette abban a nem túl szerencsés elhatározásban, hogy második műve is egy inkohereus, tematikailag szétfutó novellagyűjtemény legyen. Ahogy debütkötetében, úgy *A pozitív egész számok jelentéktelenségéről* című munkájában is megmutatkozik az író kíváló világ- és atmoszférateremtő képessége, a szövegek műfaji és tematikai sokszínűsége, de a csak rövid snittek erejéig felvillantott világok immár nem bizonyulnak elegendőnek ahhoz, hogy az olvasóban mély nyomot hagyjanak.

Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2021

A probléma részben abban rejlik, hogy a kötet nem hagyományos értelemben vett novellákat, hanem regényszerű rövid történeteket tartalmaz, amelyek ellenállnak a megszokott befogadói stratégiáknak. A szövegeket (néhány kivételtől eltekintve) nem lehet sem novellaként, sem regényrészletként olvasni, valahol megrekednek a két műfaj között. Ez akár tudatos szerzői elhatározás következménye is lehet, ha azt feltételezzük, Vöröskéry úgy alakította át a novella műfaját, hogy köz-

ben nem vette figyelembe a hozzá kapcsolódó elvárásokat. Amennyiben elfogadjuk ezt az írói döntést, és a műfaji kereteket figyelmen kívül hagyva, sőt a hagyományos befogadás kritikájaként olvassuk ezeket a kísérleti szövegeket, értelmezhetőbbé, érthetőbbé is válnak. A novella műfájának ellentmond, hogy sokszor nem sűríti vagy hallgatja el az információkat, hanem expliciten mond ki dolgokat láttatás, érzékeltetés helyett, így egyes szöveghelyek a narrátor betűzdelte kiegészítései miatt terjen-gősnek hatnak: „– Felejtsd el ezt az ízét, Eszter! – Ákos és Eszter kapcsolata mindig remek volt, folyton nevettek és viccelődtek egymással, még sosem látták a másikat olyan haragosnak, mint akkor.” (*A modern Prométheusz*) A novella keretét túlfeszíti (és szintén a regény poétikai jegyeire emlékeztet), hogy egyes szövegek több helyszínen, több konfliktussal, sok szereplő felvonultatásával játszódnak (*Hókus*, *Götterdämmerung*, *A modern Prométheusz*, *Napsugár kapitány és a Szenny Egylet*). A nyelvi regiszterek heterogenitása mellett kontrasztos időkezelésnek lehetünk tanúi, például a *Zöld fények* című novellában, amely egy házasságtörés történetét meséli el. A novella cselekménye öt oldalon keresztül egyetlen éjszakáról szól, majd az utolsó fél oldalon, a regényekre jellemző módon évtizedek eseményeit foglalja össze: „[Corinne] klasszikus szépséggé cseperedett...” A novella műfájára jellemző csattanót akár fel is fedezhetjük az írások végén, Vöröskéry azonban (azon kivételektől eltekintve, amikor már említett módon összefoglaló befejezést ír) a szövegeket kurtán-furcsán kerekíti le, hol egy explicit groteszk jelenettel rövidre zárja, hol csak sejteti, hol pedig teljesen elhallgatja a végkifejletet. A *Napsugár kapitány és a Szenny Egylet* cliffhangere azt a regény- (vagy filmes) hagyományt imitálja, amikor az alkotó a fejezet végén függőben hagyja a cselekményt, hogy felkeltse a közönség kíváncsiságát, a folytatás iránti igényét.

A kötet cím és a két szerkezeti egység elnevezése (22, 42) is a mű azon befogadási stratégiáját involválja, hogy ne keressünk mély mondanivalót, értelmet a novellákban, refe-

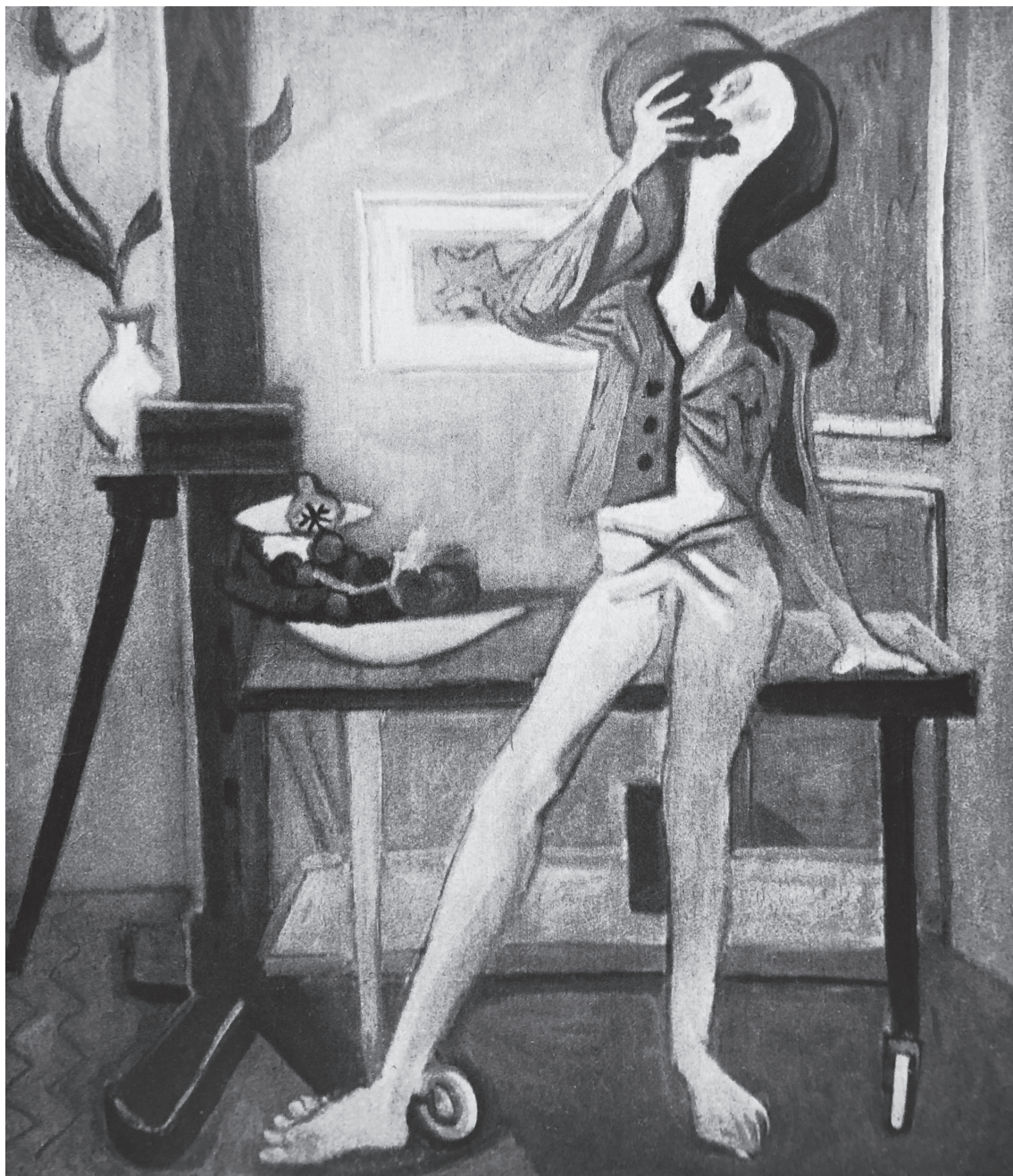
renciális olvasat helyett inkább csak élvezzük ezeket a vicces, érdekes szövegeket. Tizenhárom, egymástól teljesen eltérő szöveg univerzumba nyerünk bepillantást, melyek kollektív jellemzőjeként egyedül az abszurditást lehet kiemelni. A novellák számos diskurzus jegyeit ötvözik, csak néhányat felvillantva: mesei, mitológiai, fantasy, poszthumanista sci-fi (amely a *Frankensteinre* reflektálva levélbetéteket is tartalmaz) vagy akár krimi-elemeket is felvonultatnak. A témák groteszk színezettel bírnak: a gyerekeknek készült pornófilmeket cenzúrázó édesapára bérgyilkost küldenek, a női szépségideál változását nem követő Freya házassági válságba jut, az állatkerti látogató kibékítése egy teve életébe kerül, a szerencsegyárba kiránduló barátnők megbütykölik a rendszert, és még sorolhatnám. A szövegek történetvezetése is meghökkentő, irreális. A váratlan fordulatok humorforrásként szolgálnak, de túlzó használatuk olykor inkább eltávolító gesztusként hat, például a *Cirkuszfesztivál* befejezését nevetségessé és súlytalanná teszi a bohóc végletes reakciója: „Maga meg mi a frászt csinál? – kiáltotta dühösen Jánosnak, majd végigkergette a férfit az utcán.”

Az abszurd események keresttüzébe kerülő karakterek olyannyira természetesen viselkednek, hogy az olvasónak az az érzése támad, a szereplők számára nem meglepő, hogy környezetükben beszélnek a hangyák, hivatalnokok irányítják gombok segítségével az emberek szerencsefaktorát, életre kel egy plasztikbábu, vagy hogy egy kisvárosi utcában boszorkánybolt üzemel. A misztikum és a realitás között szabad az átjáró: a novellák fele inkább realisztikus munka fiktív elemekkel kiegészítve, míg a másik korpuszban a mágia is megjelenik, és ágyazódik be a modern világba. Ezekben a mini-novellauniverzumokban neptunozik a boszorkánytanonc, valkűrök szállnak farkasokon, a mézerdei vasorrúhoz kell tanácsért fordulni, éjszaka antropomorf állatok közlekednek, egy szörnyeteg-csecsemő pedig saját anyját öli meg.

Vöröskéry csúcsra járattja a változatosságot, azonban ezek intenzitása és mennyisége mi-

att már szinte az hatna újdonságként, ha szerepelne a kötetben két párhuzamba állítható novella. A kísérletezés itt már kevés poétikai hozadékot eredményez, miközben könnyen kizökkentheti a gyanútlan olvasót, ha szövegenként, sőt szövegen belül is mozognak a súlypontok, és folyton megújul a nyelv, a téma,

a narratív szerkezet: a befogadó nem tud mibe kapaszkodni, a szöveg nem áll össze egészé. *A pozitív egész számok jelentéktelenségéről* ezért inkább egy második bemutatkozó kötet, Vöröskéry Dóra kísérlete a *Röpképtelen madarak* írói világának folytatására.

Kolozsvári Zsigmond / Sigismond Kolos-Vary: *Fiatal lány és gyümölcsök* (1936; olaj, vászon; 81×65 cm)

A király is volt ember

Benedek Szabolcs: Király! A magyar uralkodók véresen komoly históriája

Benedek Szabolcs nagy „mesemondó”, aki imádja a történelmet, és szeret is behatóan foglalkozni vele. Legalábbis ez derül ki azokból a műveiből, melyeket főleg az elmúlt évtizedben jelentetett meg. Sorban láttak napvilágot különböző korszakokban játszódó történelmi regényei, melyek változatos stílusukkal is színesítették az írói életművet. Könyveiben a boldog békeidők, a Rákosi-korszak és a Kádár-rendszer szolgáltatták a háttérrel, de előfordult, hogy a Tanácsköztársaság időszakában mozgatta karaktereit.

Legújabb munkája szintén a régi korokat idézi meg, de most elsősorban az ismeretterjesztés, vagy divatos kifejezéssel: a szórakoztatva tanítás (*edutainment*), lebegett a szeme előtt. Utóbbi cél már a kötet címében és borítóján is tetten érhető, mely egyszerre téma-meghatározás, ugyanakkor nyitás a fiatalabb generáció konvencióktól mentesebb, felszabadultabb életérzése felé.

Napjaink információval terhelt társadalmában már-már „alapvető” elvárás a gyors tartalomátadás, melyben a legrelevánsabb adatmorzsákat kell minél gyorsabban, minél érdekesebben közölni a befogadókkal. A Twitteren maximum 280 karakterben fogalmazunk, Facebookon is a tömörség, a gyorsaság a cél, de ez a „spórolás” bizonyos értelemben az online médiumokban is megfigyelhető, ahol a figyelemfelkeltő, hangzatos szalagcímek dominálnak. Ilyen helyzetben igen nehéz minden tudományos igényű ismeretterjesztő műnek a piacra kerülni, és ott sikert elérni.

Helikon Kiadó, Budapest, 2021

A *Király!* viszont bizalomra adhat okot, mert olyan okosan és szórakoztatóan mesél az elmúlt ezer év magyar történelméről (és még egy kis előzményre is futja), hogy nehéz letenni a könyvet, ha valakit elkap a szöveg sodrása. A magyar királyok (szám szerint 54 uralkodó) portréja jelenik meg rövid, pörgős fejezetekben, elsősorban azon megfontolás mentén, hogy kik is voltak ők valójában, milyen személyiségek, hogyan élték meg azokat az éveket, melyek a trónért való küzdelemmel és aztán az ország élén való helytállással teltek.

A kötet első fejezete (*A dínók bolygója*) kissé kilóg a többi közül, de utána a magyar uralkodók pályája szigorú kronológiai sorrendben

következik, még az egyes, korszakhatárnak tekintett nagy dinasztiai elkülönítése sem történik meg. Ez alapvetően nem probléma, hiszen a szövegben egyértelműen jelezve van, épp melyik uralkodóház van soron. Ez azért is jó döntés lehet, mert az Árpádok kihalása után (de már ezen időszak közben is), jellemzően az ország nemzetközi tekintélyének és a trón megtartásának érdekében, jövőbeni fiúgyermek nemzése céljából széles körű és kiterjedt családi kapcsolatok alakultak ki, melyek aztán a későbbiekben alaposan felbolygatták a magyar közéletet.

A történet egészen a magyarok vándorlásától és a honfoglalástól indul, és a korai Árpádok tevékenységének rövid összefoglalása után tér rá valódi tárgyára, a királyok tetteinek, életének, személyiségének bemutatására. Az 54 uralkodó szórakoztató portréja élesen világít rá arra, hogy egyrészt a történelem érdekes, szórakoztató, sokkal színesebb, mint azt a történelemkönyvekből megszokhattuk, másrészt izgalmas és tanulságos lehet, reflektálhat jelen korunkra, arcunkba vághatja azokat a tanulságokat, melyeket már régen le kellett volna vonnunk, és tanulni belőlük. Előbbihez a laza, vicces, néhol ironikus, jó kedélyű előadásmód, szóhasználat szolgáltat bizonyítékot (csak úgy repkednek a lájkolta, fullba nyomja a kretént, faterja, nyomatta magáról a képeket stb. kifejezések). Az utóbbi esetében a szerző itt-ott rájátszik az analógiákra, felemlegetve olyan eseményeket, melyekbe belegondolva a „nincs új a nap alatt” szólás juthat az eszünkbe (pl. II. András felesége, Gertrúd rokonainak ármánykodásával kapcsolatban megjegyzi, hogy a „magyarok nem szeretik, amikor mások diktálnak nekik”).

A rendelkezésre álló terjedelem természetesen nem teszi lehetővé az uralkodók teljes körű bemutatását (és ez nem is lehetett cél). Sokkal inkább az említett személyiségjegyek megragadása és felmutatása adja az alapvető eszközt, e köré szerveződnek a királyportrék: Péter, az örök kívülálló, a „fűt-fát” ígérgető I. András, I. Béla, a Bajnok, a piedesztálra emelt I. László, a keresztes háború felvállalását keresztként

viselő II. András, a lovagkirály I. (Nagy) Lajos, vagy a többé-kevésbé épeszű V. Ferdinánd. A kötet azon koncepciója is jól megfigyelhető, hogy egy-egy államfő esetében igyekszik inkább az érdekesebb, szórakoztatóbb vagy tanulságosabb részleteket beemelni. Így marad ki pl. az Aranybulla II. András uralma alatt (egy rövidke mondatban emlékezik meg róla), vagy az 1351-es törvények Nagy Lajosnál, és Mátyás királykodása sem a tankönyvízü törvénykezésben, államigazgatási reformokban ölt testet, sokkal inkább a házasságok, az álrúhás országjárás vagy a reneszánsz udvar kap kiemelt jelentőséget.

Az árnyalt előadásmód, az „akadémikus” történelemszemlélettől eltávolodó megfogalmazás elősegíti, hogy a török kort és a Habsburg uralkodók országglását átfogó hosszabb rész is az objektivitás felé mozduljon el, annyiban legalábbis, hogy bár szeretjük úgy beállítani őket, mint a magyar királyság hanyatlásának letéteményeseit, ez azért ennyire nem egyszerű. Így felidézi, I. Ferdinánd hogyan növelte az ország védekezőképességét egy új végvárrendszer kiépítésével, II. Mátyás magyarokkal megegyezésre törekvő politikáját, III. Ferdinánd széles körű műveltségét, ugyanakkor ellenpéldaként szóba kerül I. Rudolf erős vonzalma az alkímia iránt, ami viszont nem járult hozzá érdemben a birodalom stabilitásához, és a Habsburgok gyakori testvérházasságából következő degeneráció is.

Benedek Szabolcs kötetének nagy erénye, hogy bár valóban nem a száraz történelmi tények sulykolása kerül előtérbe benne, mégis van egy-két betoldott „szócikk”, amely az ismeretterjesztést kitágítja a tudományosság felé. Ezek a kis betoldások egyrészt magyarázó jellegű rövidke összefoglalók (fizikailag is elválasztva a törzsszövegtől, de attól nem függetlenül állva), kiegészítői és színesítői a magyar történelemnek, illetve több esetben világtörténelmi, kultúrtörténelmi távlatokat hoznak be a képbe, hangsúlyozva, hogy hazánk történelme elválaszthatatlan a nagy európai és világpolitikai eseményektől. Így kerülhet szóba zanzásítva a keresztes háborúk története, Bizánc, a

pestis, Horvátország meghódítása, az Oszmán Birodalom vagy V. Károly birodalma, ahol sosem nyugodott le a nap, de akár a rendszeres kézmosás és Semmelweis, sőt az osztrák–magyar focimeccsek rendhagyó volta is.

Természetesen a rövidke kötet nem képes és nem is szándékozik átfogni a teljes magyar történelmet, és a magyar királyok uralkodásának mélyére sem ás le. Mégis haszonnal és élvezettel forgathatják a történelem iránt érdeklődő olvasók, akiknek vannak már történelmi

ismereteik, de esetleg tovább akarják bővíteni azokat, a tanulmányaikba egy kicsit belefáradó diákok, felfedezve, hogy a történelem számtalan hétköznapi, a saját életükre is emlékeztető epizódból tevődik össze. De egyszerűen azok is, akik szeretik a történelmet, és szórakozni vágnak. Mintha csak egy történelmi regényt olvasnának, benne esendő vagy zsarnoki, jó vagy rossz, szerethető vagy elítélendő, mulatató vagy szomorú életutakkal bíró karakterekkel.

Kolozsvári Zsigmond / Sigismund Kolos-Vary: Lovak (1930; olaj, vászon; 92×73 cm)

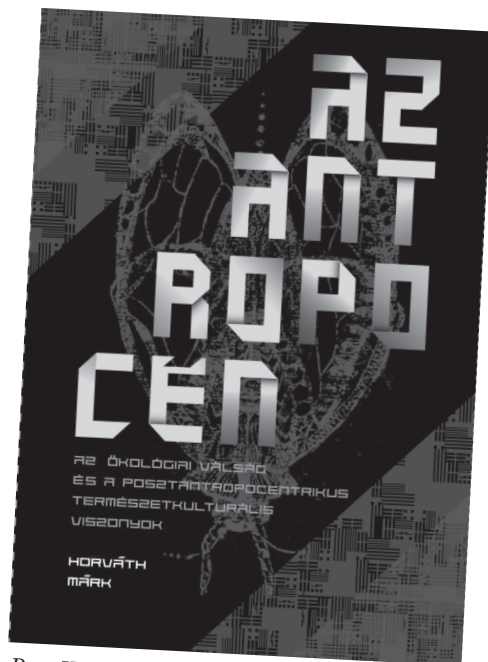

A „bizonytalanság új kora”

Horváth Márk: Az antropocén. Az ökológiai válság és a posztantropocentrikus természetkulturális viszonyok

Horváth Márk elsőként vállalkozott arra a magyarországi humán tudományos diskurzusban, hogy az antropocén szerteágazó jelenségét és jelentését feltárja. Nem először mutat be olyan témát, mely bár a nemzetközi viszonylatokban és a nyugati gondolkodásban paradigmaváltó jelentőséggel bír, és megjelenését akár történetileg is az előző évezredre datálhatjuk, a hazai tudományos érdeklődésben és közbeszédben mégis csak elvétve bukkan fel. Szorosan kötődik *Az antropocén* című könyv többek között a spekulatív realizmus vagy a poszt-humanizmus irányzataihoz, melyeket szintén Horváth Márk mutatott be szerzőtársaival (előbbihez Losoncz Márk és Lovász Ádám, utóbbihoz szintén Lovász Ádám és Nemes Z. Márió neve kapcsolható még). Az ökológiai válságot egy nem emberközpontú szemléletbe helyező könyv bőven merít az imént említett irányzatokból, általuk bír a kérdés humán tudományos megközelítése valódi téttel. Horváth Márk munkássága és a közelébe sorolható szerzők korszerű, aktuális és a hazai filozófia számára közel ismeretlen problémákat és témákat gyökereztetnek meg, felépítve egy gazdag és homogén szellemi rendszert.

A poszthumanizmus változatai című kötethez hasonlóan *Az antropocén* esetében is az volt a szerző fő célja, hogy a lehető legrészletesebben és átfogóbban mutassa be a fogalom történetét és tudományos diskurzusokban való szerepét, a kiterjesztését, alkalmazhatóságát és kritikáját. Már *A poszthumanizmusra* jellemző volt, hogy a szöveg a különböző nézetek ütkö-

Prae Kiadó, Budapest, 2021

zési terévé válik, és főként idézetekből épül fel, de ott még jelentős szereppel bírtak a szerzők elemzései és meglátásai. *Az antropocén* kevésbé teszi világossá Horváth Márk gondolkodását, inkább a fogalom, jelenségegyüttes kivételesen gazdag összegzését tárja elénk (maga a bibliográfia 18 oldalt tesz ki, a hivatkozott művek száma pedig több mint 320). Minden lényeges gondolat, minden számottevő szerző megtalálható a könyv lapjain, csupán a magyar gondolkodó marad hallgatag – vagy kevésbé artikulált. A monográfia és enciklopédia különös elegye jött létre: egyrészt az antropocén teljes feldolgozását kapjuk, másrészt – kissé megszakítva a szöveget – a bekezdéseket az antropocénhoz

kapcsolható terminusok szervezik, amelyek megjelennek a főszöveggel körbefuttatott szövegdobozokban. Bár ez elősegíti a szövegben való keresést és átláthatóvá teszi a szerkezetet, de egyben aláhúzza a reprezentáció hangsúlyosságát, az olvasó könnyedén érezheti úgy, hogy a szöveg túlságosan töredezett. Az antropocén törésként értelmeződik több helyütt, a szöveg retorikája pedig felerősíti ezt az érzetet az olvasóban: ez dicsérendő, bár nagyfokú koncentrációt igényel a befogadótól. A szerkesztői oldalról viszont több probléma is felvethető, ilyen az aránylag sok elütés (az „aspektusát” nem egyszer fordul elő), az angolra jellemző szintaktikai szerkezetek javítatlansága és főként az önismétlés, ami felduzzasztja a szöveget. Bizonyos tézisek sokszor indokolatlanul kerülnek újabb kifejtésre, ami a súlykolás érzetét keltheti, egy feszesebb szövegben nem lenne szükség ennyi ismétlésre.

Az antropocén a holocént követő geológiai korszak, melynek kezdetét Paul J. Crutzen, a fogalom létrehozója az első ipari forradalmakhoz köti, azonnal hozzátéve, hogy a második világháborút követő „Nagy Felgyorsulás” időszakában radikalizálódott igazán az ökológiára gyakorolt negatív emberi hatás. Az antropocén ugyanis az embert geológiai erőként határozza meg, olyan ágensként, amely kiszámíthatatlanná és egyre instabilabbá teszi a Földrendszert. A természettudományos fogalom nemcsak egy földtani fordulópontot jelöl, hanem ráirányítja a figyelmet a jelen aggasztó eseményeire, a hatodik kihalásra, a klímakatasztrófára, az élővilág szemébe fulladására... Kétségtelen, hogy az antropocén apokaliptikus retorikája igen erős, de a természettudományos bizonyítékok arra mutatnak, hogy az ember kataklizmaként alakítja át a bolygót. Horváth említést tesz arról, hogy az antropocén fogalmának két formája van, a szűk természettudományos megközelítés, illetve a tág interdiszciplináris szemlélet, amely jellemző e könyvre is: ismerteti a természettudományos alapokat, és annak tükrében teszi fel a kérdést később, hogy a humán tudományoknak milyen szerepe lehet a jelenség értelmezésében, miért vonható be e gondolkodás

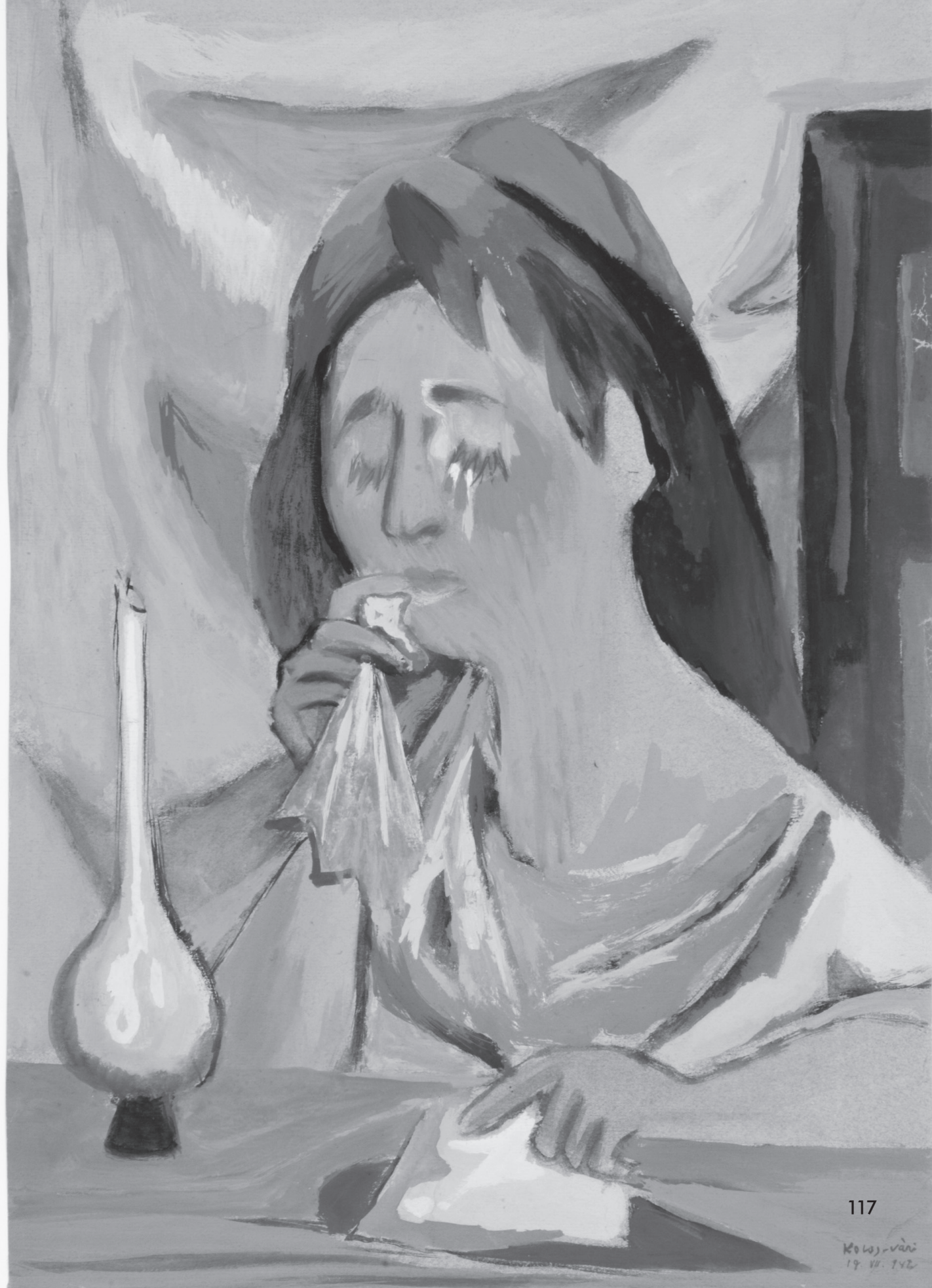
területére az emberi történelem, a művészet, a filozófia. Felfogása szerint az antropocén egy jelenségegyüttes, amelyben környezeti, politikai, történelmi, etikai, művészeti szálak futnak össze, mégis paradoxonként áll előttünk, hogy a valóságról alkotott képünket kevésbé formálja át. Pedig a tudományos diskurzusban előkelő pozíciót foglal el, divatos kutatási irányzatnak számít, tanulmányozására munkacsoport alakult, konferenciákat szerveznek, folyóiratok és szakkönyvek számolnak be állandó jelleggel az eredményekről. A Földrendszer-elméletet bemutató alfejezet világít rá arra, hogy az antropocén az emberre is veszélyt jelent, hiszen ebben a korszakban „elbizonytalanodnak és válságba kerülnek azok a ciklusok, rendszerek és szolgáltatások, amelyek a holocén klímastabilitásban az emberi civilizáció kialakulását és fennmaradását lehetővé tették”. Az *antropocén* kellő alapossággal járja körül az ember helyét és szerepét a megváltozott természeti viszonyok tükrében, mégsem számolja fel a nem emberközpontú tekintetet, egyenrangúvá teszi az embert a többi létezővel, felveti azokat a perspektívákat, amelyekben az ember már nincs is jelen, és a fókusz mindvégig az antropocénra, a természetkultúra új formájára esik. Ebből következően pedig tárgyszerűen áll hozzá az ember szerepéhez, kellő (és kendőzetlen) őszinteséggel szól a környezetkárosító szerepünkről, mégsem ábrázolja démoni alakként fajunkat, sőt egy helyütt ki is fejt, hogy az antropocén nem hozható összefüggésbe az embergyűlölettel; csupán kíméletlenül látni enged.

Ha a második fejezet célja a humán tudományok legitimálása volt az antropocént érintő gondolkodásban, akkor a fejezet szerzője sikerrel járt. Horváth Márk főként a kortárs filozófia emberközpontúságot meghaladó irányzatait (a poszthumanizmust, az animal studies területét és a spekulatív realizmust) érintve pozicionálta újra az antropocén fogalmát. Tette mindezt úgy, hogy megtartotta az interdiszciplináris átjárhatóságot (természet- és humán tudományok között), és szembenézett a jelenség feltárhatatlanságával, mint említette, az antropocén olyan mélyreható és átfogó fen-

omén, ami az emberi elme számára egészében beláthatatlan. Jól rímél ez a megközelítés a spekulatív realizmus hipotézisére, mely szerint „olyan realizmusra van szükség, amely »nem állítja azt, hogy a valóság közvetlenül, teljesen megismerhető«”. Főként az animal studies irányzata tűnik hasznosíthatónak az antropocén diskurzusában, tekintve, hogy szükségtelennek (és torzító hatásúnak) tartja az olyan oppozíciókban való gondolkodást, mint az állat–ember. Ha az állatok önmagukban, az emberrel egyenrangúan kerülnek be a diskurzus terébe, felfigyelhetünk arra, hogy a róluk való beszéd formája, szemantikai rétege kidolgozatlan, holott új perspektívákat vonhatunk be a kutatás terébe: megkerülhetetlenné válik például a hatodik tömeges fajkihalás ténye, és láthatjuk az antropocén korszakának igazi vesztesét. A megszűnés peremén egyensúlyozó, egyre csüggedtebb állatokat és az ő világukat.

Ez a látásmód, mint az antropocén esztétikával foglalkozó harmadik fejezetből kitűnik, ma kevésbé idegen és távoli. Bár az esztétikai teória még nem született meg, az egyes művészeti ágak már behatóan foglalkoznak az új geológiai korszakkal, és bár eltérő módokon dolgozzák fel a jelenséget, a krízis, a fenyegetettség állapota, a kihalás árnyai szinte minden alkotásban megjelennek. Az antropocén művészet elsősorban a válság hatásainak átérzhetőségét nyújtja, a katasztrófának való kitettséget ábrázolja, és legtöbbször „az utolsó, összeomló pillanatba” tekinthetünk általa, így nem véletlen, hogy az ökológia vagy a sötét ökológia irányzata lett a fejezet két vezérfonala. Előbbiben a természethez a félelem, az

attól való rettegetés kapcsolódik, és a táj „a krízis helyévé” válik, olyan térré, amely alapjaiban bizonytalanítja el az ember létét és világképét. Az ember által teremtetett új környezet tükrében kell magunkat meghatároznunk vagy a tőlünk független és kiszámíthatatlan változások miatt kell az új helyünket – ha lehet – megtalálnunk. Akárhogy is: az új korszakban a korábbi emberfelfogás nehezen tartható az irányzat szerint. A sötét ökológia bizonyos mértékben az ökológia rokon fogalma, ám etikai elköteleződés jellemzi, így kissé kiléptet minket az esztétika területéről. A sötét ökológia nem kevesebb, mint a tisztánlátás, ami lehetetlennek (és önbecsapásnak, széplelkűségnek) tartja a természet megmentését. Az irányzat fő képviselője, Morton szerint ideje elfogadnunk, hogy az antropocén világ pusztulófélben van, és a folyamat nem fordítható vissza, sőt az ember e keretek között kénytelen élni. A sötét ökológia a (roncsolt) természet szeretetét hirdeti, nem a megmentését: „egy haldokló világban kívánunk megmaradni: ez a sötét ökológia”. A krízis tapasztalata mélyen gyökerezik az antropocénban, a populáris média hiába igyekszik elvenni az ökoválság életét, a sötét ökológia, a művészet (az ökológikától az olyan zsánerekig mint cli-fi), az embert decentráló filozófiák és a természettudományos kutatások mellett mindennapi életünkben is egyre jelentősebbnek érezzük az új korszakot. Bár *Az antropocén* kiutat nem kínálhat, fogódzókat nyújt a megváltozott valóságban és új korszakban való eligazodáshoz. A hazai filozófiai és humán tudományos diskurzus Horváth Márk révén ismét jelentős szemléleti keretekkel gazdagodott.

Az előző számunk tartalmából

Becsy András, Szálinger Balázs, Vörös István, Bálint Tamás, Balázs Imre József, Szabados Attila, Simon Adri, Lackfi János versei

Patak Márta, Haász János, Szilasi László prózái

Fecske Csaba versei a *Papírhajó* rovatban

Esszék a Gróf Ferenc–Fajó János-kiállításról

Tanulmányok Shakespeare-ről – amikor magyar

Elek Tibor beszélgetése Győrei Zsolttal és Schlachtovszky Csabával William Shakespeare-ről

Kritikák Babiczky Tibor, Nagy Attila, Bíró József, Becsy András és Székely László könyveiről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Seregi Zoltán igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrassy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@gmail.com; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft.

Terjeszti a LAPKER Zrt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.